

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ROMANISTIKY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**VYJADŘOVÁNÍ EPISTÉMICKÉ MODALITY VE ŠPANĚLSKÝCH
ŽURNALISTICKÝCH TEXTECH V POROVNÁNÍ S ČESKÝMI**

Vedoucí práce: Mgr. Miroslava Aurová, Ph.D.

Autor práce: Martina Havlíková

Studijní obor: Španělský jazyk

Ročník: 3.

2015

Prohlášení o původnosti práce

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 31. července 2015

Martina Havlíková

Poděkování

Děkuji Mgr. Miroslavě Aurové, Ph. D. za odborné vedení mé práce a cenné rady, za trpělivost, vstřícnost a otevřenost mým nápadům.

Ráda bych poděkovala Mgr. Markétě Šmídové za její bezmeznou pomoc při zkouškách.

Bez její pomoci po celou dobu studia bych pravděpodobně toto poděkování ani nepsala.

V neposlední řadě děkuji celé své rodině, přátelům a kamarádům nejen za morální podporu při mé cestě za vysokoškolským vzděláním.

Anotace

Předmětem této diplomové práce je komparativní analýza výrazových prostředků epistémické modality na pozadí španělských a českých žurnalistických textů. Úvodní část se věnuje analýze diskurzu a obecné teorii promluvy, na kterou volně navazuje kapitola zabývající se ústředním tématem práce – modalitou. Autorka definuje pojem modalita, zabývá se pojetím modality z hlediska logiky a lingvistiky a soustředí se na rozdílné typologie předložené zahraničními i českými autory. Dále se práce soustředí na kategorii evidenciality a výrazové prostředky (zejména lexikální) pro vyjadřování epistémické modality.

Vlastní výzkum je založen na kvalitativní a kvantitativní metodě, jehož jádrem je studium výrazových prostředků epistémické modality a evidenciality a následné porovnání četností výskytů daného jevu mezi výše uvedenými jazyky.

Klíčová slova: teorie promluvy, modalita, epistémická modalita, evidencialita, epistémické ukazatele, komparativní analýza.

Annotation

The core of the present master's thesis is a comparative analysis of means of expressing epistemic modality on the background of Spanish and Czech journalistic texts. Initially, the discourse analysis and the concept of theory of enunciation are presented. Secondly, the author defines the term modality and its concept in terms of modal logic and linguistics. She concentrates on different typologies of modality presented by foreign and Czech authors as well. Further, the work focuses on the category of evidentiality and means of expression (especially lexical) of epistemic modality.

The proper research is based on qualitative and quantitative analysis. The aim of this investigation is to compare the frequency of occurrence of the epistemic markers between the aforementioned languages.

Key words: theory of enunciation, modality, epistemic modality, epistemic markers, comparative analysis.

Obsah

Úvod.....	8
I. TEORETICKÁ VÝCHODISKA.....	11
1. Diskurz. Analýza diskurzu. Teorie promluvy.....	11
1.1. Diskurz	11
1.2. Analýza diskurzu	13
1.3. Obecná teorie promluvy	14
2. Modalita	16
2.1. Pojem modalita.....	16
2.2. Pojetí modalit vycházející z filozofie a modální logiky.....	17
2.2.1. Aléthická modalita	19
2.2.2. Epistémická modalita.....	20
2.2.3. Deontická modalita.....	20
2.2.4. Dynamická modalita.....	21
2.3. Pojetí modalit z hlediska lingvistiky	21
2.4. Pojetí modalit v pracích zahraničních autorů	25
2.5. Pojetí modalit v pracích českých autorů.....	29
2.5.1. Teorie modalit podle Miroslava Grepla	31
2.5.2. Postoje a jejich klasifikace.....	33
3. Modalita a subjektivita.....	35
4. Evidencialita.....	37
4.1. Definice. Teoretický rámec v zahraniční odborné literatuře	37
4.2. Mirativita	41
5. Modalita a komunikační (ilokuční) akty	41
6. Výrazové prostředky epistémické modalit ve španělštině	43
6.1. Lexikální výrazové prostředky epistémické modalit.....	43
6.2. Lexikální výrazové prostředky evidenciality	45
7. Výrazové prostředky epistémické modalit v češtině.....	46
7.1. Vyjádření jistotní modalit postojovými predikátory.....	47
7.2. Vyjádření jistotní modalit modálními částicemi.....	49
7.3. Vyjádření jistotní modalit modálními slovesy	50
7.4. Vyjádření jistotní modalit gramatickými prostředky	51

8. Žurnalistika	51
8.1. Pojem žurnalistika a její definice	52
8.2. Zpravodajství a publicistika	53
8.3. Publicistický funkční styl	54
8.3.1. Jazyková stránka publicistického stylu.....	54
8.3.2. Vnitřní diferenciacce publicistického stylu	55
II. PRAKTICKÁ ČÁST	57
1. Fakta o výzkumu. Postup	57
2. Analýza španělsky psaných textů.....	63
2.1. Vyjadřování epistémické modality	63
2.2. Vyjadřování evidenciality	67
3. Analýza česky psaných textů	70
3.1. Vyjadřování epistémické modality	70
3.2. Vyjadřování evidenciality	73
4. Srovnání španělštiny a češtiny	77
4.1. Epistémická modalita	77
4.2. Evidencialita	79
Závěr	81
Resumen.....	86
Seznam použité literatury	93

Úvod

Vyjadřování názorů a zaujímání postojů k určitým skutečnostem je každodenní součástí našeho života. Reagujeme tak na aktuální dění kolem nás. Nezáleží na tom, zda své myšlenky vyjadřujeme v ústní či psané podobě. V obou formách se zrcadlí naše duševní rozpoložení, myšlenkové pochody i emoce. K nastalým událostem se můžeme stavět kladně či záporně, s určitými výroky souhlasíme nebo naopak nejsme schopni se s nimi ztotožnit. Některé výroky prezentujeme jako jisté, o jiných zase pochybujeme, a další se jeví jako nejisté. Z této perspektivy budu vycházet i ve své diplomové práci nazvané *Vyjadřování epistémické modality ve španělských žurnalistických textech v porovnání s českými*.

Ze samotného titulu vyplývá, že základními tématy, kterými se v této práci budu zabývat, jsou: komparativní analýza, modalita a výrazové prostředky vyjadřující epistémickou modalitu. Některým pojmům jsem se již věnovala v bakalářské práci, úspěšně obhájené v roce 2012, a proto bude nevyhnutelné na ni v některých otázkách a pasážích odkazovat. Nicméně diplomová práce je koncipována jiným způsobem. Konceptu modality věnuji více pozornosti a poskytnu tak širší teoretický rámec s důrazem na epistémickou modalitu. Nově se zabývám kategoriemi subjektivity a evidenciality a mluvnickými aktům, které jsou s modalitou úzce propojeny. Podstatný úsek práce je věnován výrazovým prostředkům epistémické modality v českém a španělském jazyce. Praktická část je založena na analýze skutečných jazykových dat, která jsou srovnána na pozadí výše zmíněných jazyků.

Diplomová práce je již tradičně rozdělena do dvou částí: teoretické a praktické. Teoretická východiska budou rozepsána v osmi kapitolách, přičemž stěžejní témata této práce jsou zmíněna v úvodu předešlého odstavce. První kapitola je věnována diskurzivní analýze a teorii promluvy. Vzhledem k tomu, že systematické užívání pojmu modality vychází z těchto dvou konceptů, je třeba začít právě tady. Budu se držet zadání a brát na vědomí, že diskurzivní analýza není ústředním tématem této práce. Z tohoto důvodu nebudu zabíhat do detailních souvislostí, ale spíše jen nastíním její propojení s kategorií modality. Budu se opírat zejména o publikaci *Discourse* (2004) Sary Millsové a *Discursive Pragmatics* (2011) od Jana Zienkowského a kol.

Modalitě a jejímu pojetí věnuji celou druhou kapitolu teoretické části práce. Kromě definice pojmu, chápání modalit z hlediska modální logiky a lingvistiky, se také zaměřím na pojetí a typologii modalit v pracích zahraničních a českých autorů. Primárním zdrojem informací obsažených v této kapitole jsou dvě knihy: *Semantics* (1977) Johna Lyonse a *Mood and Modality* (1986) od Franka Roberta Palmera. V případě nazírání na modalitu z pohledu české jazykovědy nám poslouží referát „*K podstatě modálnosti*“ (1973) Miroslava Grepla a publikace *Skladba spisovné češtiny* (1970) od Jaroslava Bauera a Miroslava Grepla. V této části práce se seznámíme s jednotlivými modálními postoji.

V dalších částech práce se pokusím vymezit vztah modalit s kategoriemi subjektivity, evidenciality a mluvními akty. Ve třetí kapitole dostaneme odpověď na otázku, zda je subjektivita základním rysem modalit obecně nebo jen konkrétního typu, a jestli je vhodné vydělovat mezi subjektivní a objektivní modalitou. K tomu nám poslouží zejména publikace *Epistemic Modality, Language, and Conceptualization: A Cognitive-Pragmatic Perspective* (2001), jejímž autorem je belgický profesor lingvistiky Jan Nuyts. Čtvrtá kapitola se věnuje kategorii evidenciality zvlášť. Nejdříve se zaměřím na definici pojmu a představím jednotlivé typy evidencí, které máme k dispozici. Poté se soustředím na vymezení evidenciality a podívám se na přístupy některých autorů k dané problematice. Za stěžejní bod této kapitoly považuji pojednání o tom, zda všechny jazyky disponují touto kategorií nebo jen užívají lexikálních výrazů s evidenciálním odstínem. Část informací obsažených v tomto oddílu vychází z knihy *Evidentiality* (2004) od Alexandry Aikhenvaldové. Pátá kapitola pojednává o modalitě a jejím vztahu k mluvními aktům. Netřeba zmiňovat dvě stěžejní díla: *How to Do Things with Words* (1962) Johna Austina a *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language* (1969) od Johna Searla.

Šestá a sedmá kapitola patří výrazovým prostředkům epistémické modalit ve španělštině a češtině. Obě kapitoly nabízejí výčet nejčastěji užívaných prostředků, které má mluvčí k dispozici, jejichž pomocí může vyjádřit různé epistémické (evidenciální) odstíny. Oba jazyky nabízejí morfologické, syntaktické, lexikální nebo prozodické výrazové prostředky. Zaměřím se pouze na lexikální výrazy, které budou předmětem výzkumu praktické části studie. Pro výčet lexikálních prostředků nejčastěji užívaných ve španělštině nám poslouží zejména dvě tabulky předložené v článku

„*La comunicación del saber en los géneros académicos: recursos lingüísticos de modalidad epistémica y de evidencialidad*“ (2002) od Carmen Lópezové Ferrerové. Přehled lexikálních výrazových prostředků v češtině bude vypracován na základě publikací *Mluvnice češtiny III* (1987) a *Skladba češtiny* (1998) Miroslava Grepla a Petra Karlíka a referátu Mirka Čejky „*Postavení jistotní modality ve struktuře výpovědi*“ (1980).

Závěrečná kapitola teoretické části práce se věnuje pojmu žurnalistika, jejímu rozdělení na zpravodajství a publicistiku, a dále funkčnímu stylu publicistickému. Na základě vnitřní diferenciacce tohoto stylu vydělujeme několik žánrů. Budou to právě rozhovory (interview), které poslouží jako výchozí jazykový materiál pro vypracování praktické části této diplomové práce.

Výzkumná část je zaměřena na lexikální výrazové prostředky pro vyjádření epistémické modality a kategorie evidenciality ve španělsky a česky psaných žurnalistických textech. Praktická část studie je rozdělena do čtyř kapitol. V úvodu první kapitoly objasňuji důvody, které mě přiměly k rozhodnutí provést analýzu zkoumaného jazykového jevu právě na rozhovorech. Následuje seznam analyzovaných textů včetně uvedení zdroje, z kterého příslušný text pochází. Pro analýzu česky psaných rozhovorů jsem z velké části vybrala tištěná periodika. U španělsky psaných textů jsem zvolila přepisy rozhovorů v elektronické podobě, a to z důvodu absence tištěných periodik ve španělském jazyce na českých stáncích.

Druhá a třetí kapitola je věnována analýze četnosti užití jednotlivých lexikálních výrazových prostředků ve španělštině a češtině. Zjištěná data jsou představena v tabulkách a následně znázorněna v příslušných grafech. Analýza je doplněna o modelové věty, které jsou plně převzaty ze zkoumaných textů.

Poslední kapitola nabízí závěrečné porovnání dosažených výsledků u obou zkoumaných jazyků.

I. TEORETICKÁ VÝCHODISKA

1. Diskurz. Analýza diskurzu. Teorie promluvy

V první kapitole této diplomové práce se povrchově podíváme na teorii promluvy, na jejímž konceptu je založena analýza diskurzu. Je to právě teorie promluvy, z které vychází systematické užívání pojmu modalita. Toto úvodní téma poslouží jako vhled do problematiky modalita, které se budeme podrobněji věnovat na dalších stránkách.

Abychom se dostali k samotné podstatě teorie promluvy, která byla doménou frankofonní lingvistické tradice v čele s průkopníkem Émilem Benvenistem, bude zapotřebí zmínit pár slov o analýze diskurzu a podívat se na pojem diskurz, z hlediska lingvistiky, jako takový.

1.1. Diskurz

S pojmem diskurz (z lat. *discurrere* = rozbíhat se, promlouvat, mluvit) se můžeme setkat nejen v humanitních a sociálních vědách, ale i ve světě médií a politiky, přičemž význam a funkce termínu se proměňují v závislosti na konkrétním humanitně-vědním oboru a příslušné výzkumné tradici. Můžeme říci, že čím více je dnes pojem diskurz užíván napříč různými společenskými vědami, tím obšírnější a různorodější je jeho definice, obsah a rozsah. V současné době nacházíme v oblasti společenských věd mnoho pojetí diskurzu, což představuje problém jasně a jednoznačně definovat pojem diskurz, který by byl aplikovatelný na všechna vědní odvětví. Profesor Jiří Kraus v článku „*Vyjadřování polemičnosti a významových opozic v politickém diskurzu*“¹ uvádí některé **obecně platné rysy** diskurzu. Těmito společnými znaky jsou:

- a) schopnost přenášet jisté **informace**, jejichž význam se vytváří v průběhu stylizační a interpretační činnosti autora a příjemce textu,
- b) smyslová i formálními jazykovými prostředky vyjádřená soudržnost, **koherence** jeho jednotlivých složek (slov a výpovědí),
- c) **situácnost**, tj. zasazení do konkrétního prostředí a vymezení vztahu k určitému sociálně, názorově, generačně či jinak vymezenému auditoriu,

¹ KRAUS, Jiří (2003): „*Vyjadřování polemičnosti a významových opozic v politickém diskurzu.*“ In: ČMEJRKOVÁ, Světlá: *Jazyk, média, politika*. Praha: Academia. s. 17.

- d) **intertextovost**, tj. návaznost na jiné texty, zřetelná zvláště v diskurzech orientovaných diskusně a polemicky,
- e) **institucionálnost**, tj. vázanost na daný způsob organizace vztahů mezi jednotlivci nebo skupinami osob v rámci určité instituce.

Z hlediska jazykovědy za **diskurz** byl, jak uvádí Michael A. K. Halliday v publikaci *An Introduction to Functional Grammar*,² původně považován jakýkoli textový útvar převyšující svým rozsahem větu. V tomto smyslu prototypickou lingvistickou definici předkládá David Crystal v nejnovějším vydání svého slovníku *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*, ve kterém definuje diskurz následovně:

„[discourse] is a continuous stretch of (especially spoken) language larger than a sentence..., [discourse] is a behavioural unit which has a pre-theoretical status in linguistics: it is a set of utterances which constitute any recognizable speech event.“³

Diskurz je pro Davida Crystala praktická realizace řečového chování, konkrétní řečový akt, který se staví do opozice vůči ideálnosti jazyka. Významově má tak blízko k saussurovskému *parole*. Z hlediska lingvistiky nahlížíme na diskurz v rovině pragmatické, parolové (nikoliv tedy systémové, languové), která bere v potaz komunikační (situační) kontext a jeho zamýšlený účinek, užívání a účinnost.⁴ V tomto smyslu můžeme uplatnit definici diskurzu navrženou a zformulovanou představiteli britské školy Geoffreyem Leechem a Michaelem Shortem:

„Discourse is linguistic communication seen as a transaction between speaker and hearer, as an interpersonal activity whose form is determined by its social purpose.“⁵

2 HALLIDAY, Michael (2004): *An Introduction to Functional Grammar*. 3rd edition. London: Arnold.

3 CRYSTAL, David (2008): *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. 6th edition. Oxford: Blackwell Publishing, s. 148.

4 KLABÍKOVÁ RÁBOVÁ, Tereza (2013): *Analýza diskurzu v současné francouzské perspektivě*. Lingvistika Praha 2013. Dostupné z: <http://lingvistikapraha.ff.cuni.cz/node/169>

5 LEECH, Geoffrey, SHORT, Michael (1981): *Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose*. London: Routledge, citován v: MARNETTE, Sophie (2005): *Speech and Thought Presentation in French: Concepts and Strategies*. London: John Benjamins Publishing Company, s. 7.

Samotný pojem tak v lingvistice slouží i jako vnitřní kritika tradiční orientace disciplíny na jazyk jako ideální fenomén, kdy řada teoretiků volá po potřebě zkoumat jazykové jevy ukotvené v každodenní řečové praxi, tedy analýze jazyka v aktuálním použití (*language in use*).⁶

Tímto se dostáváme k tomu, co bylo cílem analýzy diskurzu, a sice zkoumat, jakým způsobem se spojují věty ve vyšší celky, a zároveň situační kontext, ve kterém se tyto nadvětné útvary vytvářejí.

1.2. Analýza diskurzu

Od sedmdesátých let dvacátého století se rozvíjí nové odvětví na poli jazykovědy, tzv. **analýza diskurzu**, která se konstitovala na základě sociologie, rétoriky, teorie argumentace, konverzační analýzy, entometodologie, pragmatiky a dalších vědních disciplín. Tento nový směr bere v potaz skutečný celek řečových aktivit, od každodenní běžné komunikace přes literární texty a mediální produkci až k oficiálním projevům. Cílem je nejen rozbor příslušných textů, ale i snaha odhalit emocionální a hodnotovou orientaci těchto textů (Klabíková, Rábová, 2013).

Výše jsme si uvedli, jak se všeobecně pojímá definice diskurzu, tedy jakákoli textová jednotka, která svým obsahem převyšuje větu. Nicméně při zkoumání vyšších jednotek slouží věta, díky své gramatické stavbě, jako teoretický model, jelikož se u těchto jednotek předpokládá podobné strukturování. Z tohoto důvodu je na místě vymezit pojmy **diskurz** a **text**, protože často dochází k tomu, že se oba termíny používají jako synonyma. Pojd'me se podívat, jak tuto diferenciaci pojímají někteří autoři. Například Geoffrey Leech a Michael Short vymezují pojmy diskurz (citováno výše) a text následujícím způsobem:

„Discourse is linguistic communication seen as a transaction between speaker and hearer, as an interpersonal activity whose form is determined by its social purpose. Text is linguistic communication (either spoken

6 BOČÁK, Michal (2009): „Diskurz: neurčitá cesta kulturních, mediálních a komunikačních štúdií do centra svojho záujmu.“ In: Kultura–Média–Komunikace (Spektákl, mizející realita a (ne)bezpečí informací, diskurs(y) o diskursu). Olomouc: Univerzita Palackého. č. 1. s. 117–146. Dostupné z: http://michalbocak.weebly.com/uploads/2/8/1/2/2812791/bocak_diskurz_kulturalne_medialne_komunikacne_studia_2009.pdf >

or written) seen simply as a message coded in its auditory or visual medium.“⁷

Jeremy Hawthorn ve své knize *A Concise Glossary of Contemporary Literary Theory* odkazuje na Michaela Stubbs, který říká:

„Text and discourse as more or less synonymous, but in other usages a text may be written, while a discourse is spoken, a text may be non-interactive whereas a discourse is interactive. [...] A text may be short or long whereas a discourse implies a certain length, and a text must be possessed of surface cohesion whereas a discourse must be possessed of a deeper coherence.“⁸

Začátkem 80. let minulého století se převážně francouzští lingvisté zaměřují na analýzu textové organizace diskurzů, na projevy subjektivity a prvky komentování vlastní řečové aktivity (enunciace) a argumentaci (Klabíková, Rábová, 2013). Toto nové pojetí analýzy diskurzu se v mnoha ohledech prolíná s pragmalingvistikou, sémantikou či novou rétorikou. Podíváme-li se na vlastní řečový akt v rámci diskurzu, resp. promluvy, je důležité zaměřit se na vztah mluvčího k promluvě, tzn. jeho intenci, postoj či záměr. Diskurz svého původce přiznává, pracuje s modalizací výpovědi, deiktickými prostředky a subjektivitou.

1.3. Obecná teorie promluvy

Ve frankofonní tradici je diskurz vnímán jako aktivita subjektů vepsaných do různých diskurzivních situací a promlouvající subjekt se zmocňuje jazyka nejen, aby hovořil o světě nebo o sobě, ale také aby působil na toho, na koho se obrací. Obecně lze říci, že studium *énonciation* neboli promluvy⁹ se věnuje zejména známkám zaujetí názoru, stanoviska nebo hodnotového soudu, mluvčím explicitně či implicitně vyjádřeného. Promluvou mluvčí představuje svou vizi světa, věcí, lidí i sebe.

⁷ HAWTHORN, Jeremy (1992): *A Concise Glossary of Contemporary Literary Theory*, 2nd edition. London: Arnold, citován v: MILLS, Sara (2004): *Discourse*, 2nd edition. London. Routledge. s. 3.

⁸ *Ibidem*, s. 4.

⁹ V článku „*Syntax promluvy (enunciace)*“ z roku 1960 definuje Vladimír Skalička promluvu jako jazykový útvar, kterým se k někomu (k jedné nebo více osobám) obrácíme. Promluvou může být jedna věta (víceslovná nebo jednoslovná), dvě i více vět, proslov, přednáška, pojednání nebo román. S promluvou vyvstává terminologický problém, protože pro ni neexistuje platný mezinárodní termín. Skalička navrhuje užívat termín *enunciace*.

Výběr a uspořádání jednotlivých výrazů a promluv je samo o sobě příznakové a představuje tak subjektivně orientované vidění světa.

Teorie promluvy (*théorie de l'énonciation*) v podání francouzských autorů vycházela ze strukturalismu a odkazovala na Ferdinanda Saussura. V angloamerickém pojetí se *theory of enunciation* rozvíjela na základě analytické filozofie a logiky. Připomeňme si, že nejde o odhalení nových skutečností, ale o znovuobjevení dávné problematiky související s vnitřními jazykovými jevy, jako například *deixe* či modalita. Zastánci teorie promluvy nenahlíží na jazyk jako abstraktní systém, ale zaměřují se na jeho vztah vůči svým uživatelům a na samotný kontext. Dále zastávají myšlenku, že jazyk zůstává formálním abstraktním systémem do té doby, dokud ho mluvčí neaktualizuje v individuálním řečovém aktu. Enunciace je chápána jako: „*Act of producing an utterance as an individual instance of language use in a specific situation.*“¹⁰ Hovoříme o individuální přeměně jazyka coby abstraktního systému v diskurz.

Samotný termín enunciace je odvozen z latinského *enuntio* (povědět, oznámit). V rámci teorie promluvy se setkáváme s těmito třemi pojmy:

1. *Enunciation* neboli vlastní řečová aktivita, tj. promluva;
2. *Énoncé* jako výsledek vlastní řečové činnosti, tj. výpověď;
3. *Enunciator* coby mluvčí, lokutor.

V oblasti této teorie se autoři převážně zabývají studiem jazyka v aktuálním užití z hlediska mluvčího, tedy jak mluvčí, resp. mluvící subjekt vyjadřuje vlastní subjektivní postoj v čase a prostoru, a jakým způsobem jeho řečová aktivita zanechává stopy ve výpovědi. Teorie promluvy je rovněž teorií subjektivity, ve které je mluvčí ústřední postavou. Jde o subjekt různorodý, který ale není autonomní, protože je závislý na komunikační situaci.

Zmínili jsme, že v každé promluvě se odráží subjektivní postoj mluvčího k danému sdělení. Postoj k promluvě souvisí na jazykové rovině s modalitou, jinak řečeno do jaké míry si je mluvčí jistý svým tvrzením. Právě problematice vymezení

¹⁰ BENVENISTE, Émile (1974): *Problèmes de linguistique générale II*. Paris: Gallimard, citován v: ZIENKOWSKI, Jan, ÖSTMAN, Jan-Ola, VERSCHUEREN, Jef (2011): *Discursive Pragmatics*. Amsterdam: John Benjamin Publishing Company. s. 71.

pojmu modalita, jejím typům i výrazovým prostředkům se budeme věnovat v nadcházejících kapitolách.

2. Modalita

Druhá kapitola se bude věnovat kategorii modalita. Nastíníme si historický vývoj konceptu modalita napříč staletími a s tím související rozdílnosti v chápání samotného pojmu, zaměříme se na typologii z pohledu modální logiky a lingvistiky, a v neposlední řadě se podíváme na různá pojetí modalita v pracích zahraničních i českých autorů.

2.1. Pojem modalita

Kategorie modalita v lingvistice je téma velice zajímavé, současně však poměrně obtížné na zpracování. Jedním z hlavních důvodů, které činí toto téma problematické, je skutečnost, že po obsahové stránce jde o téma obsáhlé, zasahující do několika vědních disciplín. Další úskalí spatřuji v tom, že problematika modalita je docela novou oblastí jazykovědy, ke které směřuje zvýšená pozornost řady autorů až v několika posledních letech. Jde o téma živé, aktuální, rozpracované, o kterém se diskutuje nejen na poli španělské lingvistiky (a hispanofonní obecně). S těmito a dalšími překážkami se pokusím vypořádat a mojí snahou bude předložit kvalifikační práci, která by svými výsledky přispěla k danému tématu.

Úvodem je třeba podotknout, že modalita vyžaduje rozdílné přístupy pojetí, které vycházejí z konceptu logiky, sémantiky, psychologie, pragmatiky, ze syntaxe nebo z teorie procesu výpovědi. Kategorií modalita se zabírají zejména tři vědní disciplíny: logika, lingvistika a sémiotika. Uvedení základní definice modalita je vždy obtížné. Řada autorů dokonce připouští, že se jedná o kategorii, kterou nelze zcela přesně vymezit. Nicméně mezi lingvisty existuje více či méně shoda v pojetí konceptu modalita. Ve všeobecném slova smyslu chápou modalitu jako **postoj mluvčího ve vztahu k posluchači a k vyjadřovanému obsahu výpovědi jím samým**,¹¹

¹¹ CARRETERO, Marta (1991-1992): „Una propuesta de tipología de la modalidad: la aceptación como categoría modal.“ In: DICENDA. Cuadernos de Filología Hispánica. č. 10. s. 41-61. Dostupné z: <<http://revistas.ucm.es/index.php/DICE/article/view/DICE9192110041A/13245>>

tn. postoj mluvčího k tomu, co tvrdí (Givón 2001: 300).¹² Problém mezi lingvisty vyvstává v okamžiku, kdy je třeba rozlišit základní druhy modalit.¹³ Někteří autoři dešifrují modalitu výhradně na základě slovesných způsobů, pro jiné lingvisty má modalita dopad na celou větu či výpověď. Jiní omezují modalitu pouze na odstíny vyjadřující myšlenky a pocity, jako je například přání, pravděpodobnost, pochybnost nebo na různá stanoviska mluvčího, která zastává ve vztahu k tomu, co je reálné, nereálné a možné.¹⁴ A navíc někteří autoři míchají různá hlediska dohromady.

2.2. Pojetí modalit vycházející z filozofie a modální logiky

Pokud se podíváme do historie, s konceptem modalit se vůbec poprvé setkáme v oblasti filozofie, kdy se jím zabývali antičtí myslitelé. Byl to právě **Aristoteles**, který ve svém pojednání *De Interpretatione (O vyjadřování, Organon II)* upozorňuje na skutečnost, že: „*Hay que investigar cómo se relacionan mutuamente las negaciones y afirmaciones de lo que es posible que sea y lo que no es posible que sea, y de lo admisible y lo no admisible, y acerca de lo imposible y lo necesario.*“¹⁵ Aristoteles rozlišoval úsudky oznamovací neboli soudy apofantické (*juicios apofánticos*)¹⁶ od sémantických, které považoval za významové.¹⁷ S teorií soudu je spjata nauka o modalitě, k níž Aristoteles dospěl pod vlivem své filozofie, v níž mají velký význam pojmy možnost a skutečnost. Jakékoli tvrzení, bez ohledu zda je kladné či záporné, může být hodnoceno jako možné, nemožné, nutné a nikoliv nutné.¹⁸

¹² „...the modality codes the *speaker's attitude* toward the proposition. By attitude one means here primarily two types of judgement made by the speaker concerning the propositional information carried in the clause:

- *Epistemic judgement*: truth, probability, certainty, belief, evidence.
- *Evaluative (deontic) judgement*: desirability, preference, intent, ability, obligation, manipulation.“

¹³ CARRETERO, Marta: „Una propuesta de tipología de la modalidad ...“

¹⁴ JIMÉNEZ JULIÁ, Tomás (1989): „Modalidad, modo verbal y *modus clausul* en español.“ In: *Verba* 16. s. 175-214. Dostupné z: <https://minerva.usc.es/bitstream/10347/2738/1/pg_177-216_verba16.pdf>

¹⁵ PINTO YÉPEZ, Ermila Mercedes (2001): „*Algunas reflexiones en torno al concepto de modalidad.*“ Maracaibo: Universidad del Zulia. Telos Vol. 3. č. 1. s. 149–167. Dostupné z: <<http://publicaciones.urbe.edu/index.php/telos/article/viewArticle/1206>>

¹⁶ Soudy apofantické (*logos apofantikos, apofansis*) jsou věty, o nichž lze predikovat pravdivost nebo nepravdivost.

¹⁷ HINOJOSA MELLADO, María Paz (2008): *La persuasión en la Prensa Femenina: Análisis de las Modalidades de la Enunciación*. Madrid: Vision Libros. s. 144.

¹⁸ Možné je to, co je pravdivé nebo bude pravdivé. Nemožné je to, co je nepravdivé, nebude pravdivé. Nutné je to, co je pravdivé, nebude nepravdivé. Nikoliv nutné je to, co buď je, nebo nebude nepravdivé.

Pojmenováním jazykové modality z čistě logického hlediska se zabýval i německý filozof a myslitel **Immanuel Kant**, který ve své *Kritice čistého rozumu* (1787) předložil klasifikaci soudů podle kvantity, kvality, relace a modality. V rámci posledně zmiňovaných dále dělí soudy na problematické (možnost a nemožnost), asertorické (existence a neexistence) a apodiktické (nutnost a příčinnost).¹⁹ Z tohoto rozdělení je patrné, že Kantovo pojetí modality je založeno na nutnosti, možnosti a nemožnosti. Od Kantova rozdělení soudů převládá ve filozofické koncepci modality epistemologický výklad – přesvědčení, že modalita by měla vyjadřovat stupeň, popřípadě míru jistoty mluvčího ve vztahu k tomu, co sděluje.

V oblasti logiky se rozvíjí studium modality pomocí tzv. **modální logiky**, která připouští užívání modálních operátorů typu *je nutné, je možné, je nemožné* a podobně. Tyto operátory obvykle stojí na začátku věty a ovlivňují její výslednou pravdivostní hodnotu. Jedním z představitelů modální logiky byl finsko-švédský filozof **Georg Henrik von Wright**. Ve své publikaci *An Essay in Modal Logic* vyděluje celkem čtyři subkategorie modality: (Pinto Yépez 2001: 156)

- a) modalitu aléthickou (vztahuje se k pojmu pravdy);
- b) modalitu epistémickou (vztahuje se k pojmu vědění);
- c) modalitu deontickou (vztahuje se k pojmu nutnosti);
- d) modalitu existenční (vztahuje se k pojmu existence).

Von Wright se zmiňuje i o tzv. modalitě dynamické, která je spjata s pojmy schopnosti a dispozice.

S podrobnějším rozdělením jednotlivých typů modalit se setkáme u německého filozofa **Nicholase Reschera**, který rozlišuje mezi modalitou:²⁰

- a) aléthickou (týká se „pravdy“): je nutně (možná) pravda nebo nepravda že *p*;²¹

¹⁹ ZAVADIL, Bohumil (1980): *Kategorie modality ve španělštině*. Praha: Univerzita Karlova. s. 14.

²⁰ RESCHER, Nicholas (1968): *Topics in philosophical logic*. Dordrecht: Reidel. 1968, plně převzato In: POŘÍZKOVÁ, Kateřina (2008): *Jistotní (epistémická) modalita v klasické řečtině*: dizertační práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce: Antonín Bartoněk, Ústav klasických studií. s. 7–8. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/10808/ff_d/>

²¹ Z angl. *proposition*, tj. výrok.

- b) epistémickou (týká se „vědění“, „víry“): ví se/věří se/předpokládá se/očekává se, že *p*; X ví, věří, předpokládá, očekává, že *p*;
- c) deontickou (týká se „povinnosti“): mělo by se mluvit o tom, že *p*; mělo by se zabránit tomu, aby *p*; je přijatelné/přípustné, aby *p*;
- d) časovou (týká se „času“): někdy/většinou/vždycky/často je případ, že *p*;
- e) boulomaickou (týká se „přání“, „tužeb“, „žádostí“): X doufá (bojí se, lituje), že *p*; X si přeje/touží, aby *p*;
- f) evaluativní (hodnotící): je dobré/výborné/špatné, že *p*;
- g) kauzální (týká se „příčinnosti“): současný stav věcí vyvolá, že *p*; současný stav věcí zabrání, aby *p*;
- h) pravděpodobnostní (vztahuje se k pojmu „pravděpodobnost“): je pravděpodobné, že *p*.

Pro naše potřeby se podrobněji podíváme na první tři typy, tedy na modalitu aléthickou, epistémickou a deontickou, event. dynamickou. V této části práce budou předložené informace vycházet z teoretických poznatků představených v mé bakalářské práci.²² Předtím, než přistoupíme k vymezení a základní charakteristice jednotlivých typů logické modality, chci zdůraznit a připomenout, že klíčovými pojmy v tomto konceptu vycházející z modální logiky, jsou: nutnost (*necesidad*) a možnost (*posibilidad*).

2.2.1. Aléthická modalita

Výraz *alético* je odvozen z řeckého slova *alethes*, což znamená „pravdivý“.²³ Aléthická modalita se zabývá tím, zda výrok je nezbytně nebo eventuálně pravdivý. Tento typ modality je spojen s analytickým nebo syntetickým pojetím výroků. Analytická sdělení, někdy označována jako tautologická, jsou taková, která považujeme

²² HAVLÍKOVÁ, Martina (2012): *Používání subjuntivu/indikativu po operátorech pravděpodobnostní modality (quizás v neinicální pozici) v evropské španělštině*: bakalářská práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta. Vedoucí práce: Miroslava Aurová, Ústav romanistiky. Dostupné z: http://theses.cz/id/lysb6x/BP - Martina_Havlkov.pdf

²³ LYONS, John (1989): *Semántica: versión castellana Ramon Cerda*. Barcelona: Editorial Teide. s. 723.

za nutně pravdivá nebo nepravdivá (1). Na druhou stranu syntetický výrok je eventuálně pravdivý nebo nepravdivý (2).²⁴

(1) *Los triángulos tienen tres lados.*

(2) *El cielo está nublado.*

2.2.2. Epistémická modalita

Termín *epistémico* pochází z řeckého slova *episteme* a znamená „vědění“, „poznání“.²⁵ Epistemologie se zabývá podstatou a původem poznání, kdežto epistémická logika zkoumá logické uspořádání tvrzení. Epistémická modalita je spojena s výrazy poznání a jistota. Definujeme ji jako stupeň závazku, který mluvčí přijímá ve vztahu k pravdivosti obsahu výroku, jinými slovy, do jaké míry je výrok pravdivý nebo nepravdivý. V příkladu (3) máme ukázkou epistémické možnosti, kdy mluvčí připouští, že je možná jak pravdivost, tak i nepravdivost výroku, neboli je možné, že zítra bude pršet, ale také je zde možnost, že pršet nebude. Na druhou stranu v příkladu (4) mluvčí nepřipouští, že by byl výrok nepravdivý, považuje ho za nezbytně pravdivý, tudíž se jedná o epistémickou nutnost.

Typickými jazykovými prostředky, kterými může být epistémická modalita vyjádřena, jsou příslovce, přídavná jména, způsobová slovesa i změny ve slovesném způsobu.

(3) *Es posible que llueva mañana.*

(4) *Debe de estar lloviendo.*

2.2.3. Deontická modalita

Výraz *deóntico* je odvozen z řeckého slova *déon* neboli „nutnost“.²⁶ Tento typ logické modality je založen na výrazech dovolení (*permiso* tzn. *posibilidad deóntica*, viz příklad 5) a nařízení (*obligación*, tedy *necesidad deóntica*, viz příklad 6).²⁷

(5) *Puedes venir mañana.* [tienes permiso para ello]

²⁴ LYONS, John: *Semántica*, s. 719 – 723.

²⁵ *Ibidem*, s. 725.

²⁶ *Ibidem*, s. 754.

²⁷ CARRETERO, Marta: „Una propuesta de tipología de la modalidad ...“ s. 43-44.

(6) *Tienes que venir mañana.* [tienes la obligación]

Deontická modalita může být vyjádřena pomocí intonace, syntaxe nebo změn ve slovesném způsobu. V některých případech je možné, že stejný gramatický nebo lexikální výrazový prostředek je schopen vyjádřit jak deontickou, tak i epistémickou modalitu. Často se jedná o případ slovesa *poder*, které se používá pro vyjádření obou modalit. Jak můžeme vidět, věta „*Puede entrar.*“ může vyjadřovat jak dovolení, tak i možnost, že někdo vstoupí.

2.2.4. Dynamická modalita

Nutnost a možnost dynamické modalita je vyjadřována na základě možných světů přírodních zákonů. Jedná se o modalitu, která se zabývá vnitřními možnostmi, respektive schopnostmi něco udělat a přáním.

(7) *Juan sabe conducir*

(8) *Los seres vivos tienen que respirar.*

2.3. Pojetí modalita z hlediska lingvistiky

Na začátku jsme si uvedli, že modalita byla původně doménou filozofů a logiků.²⁸ Postupem času na jejich teorie a myšlenky navazují i lingvisté, kteří se zabývají oblastí modalita poněkud v užším slova smyslu.²⁹ Nejčastěji rozlišují mezi modalitou epistémickou a deontickou, příp. i dynamickou.

Jak jsem již předkládala v bakalářské práci, jako první se začali zabývat pojetím modalita lingvisté a představitelé ženevské školy v čele s hlavními představiteli, kterými byli: Georges Galichet, André Bonnard, Ferdinand Brunot a Charles Bally.

Georges Galichet rozlišuje způsob (*modo*) a modalitu, kterou považuje za slovesnou kategorii přidanou na stejnou úroveň ke slovesnému vidu, času a rodu.

²⁸ Zmínit pár slov o modalitě z hlediska filozofie a logiky je důležité v tom, že se pracuje s dvěma pojmy: nutnost a možnost. Na základě těchto dvou pojmů se později odvíjí rozdělení modalita na epistémickou, deontickou, event. i aléthickou a dynamickou.

²⁹ Jennifer Coates v publikaci *The Semantics of the Modal Auxiliaries* (1983: 18) uvádí hlavní rozdíl v pojetí epistémické modalita logiků a lingvistů. Podle modálních logiků není mluvčí ve výpovědi zahrnut a v jejich pojetí jde o objektivní epistémickou modalitu úzce spjatou s aléthickou modalitou. Na druhé straně lingvisté ve svých studiích zdůrazňují subjektivitu mluvčího jako základní charakteristický rys epistémické modalita.

Podle něj vyjadřuje modalita postoj mluvčího, pokud jde o samotné provedení, který se vyjadřuje pomocí slovesného způsobu.

André Bonnard tvrdí, že věta je pronášena se záměrem informovat nebo být informován, respektive vyjádřit nějaký pocit či přání. Tudíž označuje modalitu jako postoj přijatý samotným mluvčím.

Podle **Ferdinanda Brunota** modalita vyjadřuje postoj mluvčího ve vztahu k výpovědi, přičemž tyto postoje mohou být motivovány intelektem, vůlí a citem.³⁰ Ve svém díle *La pensée et la langue* se soustředí na otázky týkající se modality, kterou považuje za nedílnou součást každé výpovědi, přestože se mluvící subjekt ještě přímo neobjevuje v jeho definici (Brunot 1922: 507-508, cit. Zienkowski, Östman, Verschueren 2001: 95):

„An action uttered, be it a question, a positive or a negative utterance, presents itself for our judgement, our sentiments, our will and this utterance has extremely varied properties. It is presented as certain or possible, as desirable or doubtful, it expresses an order or it dissuades etc. These are modalities of ideas (modalités de l'idée). [...] There is modality in all kinds of elements of the sentence.“³¹

Tyto poznatky předložené Ferdinandem Brunotem rozšířil **Charles Bally**, který se zabýval modalitou důsledněji a definuje ji jako morfologickou změnu vyjadřující subjektivitu mluvčího.

„La modalidad es la forma lingüística de un juicio intelectual, de un juicio afectivo o de una voluntad que un sujeto pensante enuncia a propósito de una percepción o de una representación de su espíritu.“³²

Jinými slovy to znamená, že jedním z jazykových prostředků, kterým může mluvící subjekt vyjádřit vlastní subjektivní postoj, je modalita coby lingvistická

³⁰ ZAVADIL, Bohumil (1980): *Kategorie modality ve španělštině*. Praha: Univerzita Karlova. s. 12.

³¹ BRUNOT, Ferdinand (1922): *La pensée et la langue. Méthodes, principes et plan d'une théorie nouvelle du langage appliquée au français*. Paris: Masson et Cie, citován v: ZIENKOWSKI, Jan, ÖSTMAN, Jan Ola, VERSCHUEREN, Jef (2011): *Discursive Pragmatics*. Amsterdam: John Benjamin Publishing Company. s. 95.

³² BALLY, Charles (1942): *Syntaxe de la modalité explicite*. Ženeva: Cahiers de F. S. Saussure. In: PINTO YÉPEZ, Ermila Mercedes (2001): „*Algunas reflexiones en torno al concepto de modalidad*.“ s. 157.

kategorie. Zmiňuje se o tom, že modalita je vlastně duší každé věty (Zienkowski, Östman, Verschueren 2001:95).³³ Bally rovněž dochází k závěru, že přímo vyjádřená myšlenka má dvě rozdílné složky, které je třeba odlišovat: *dictum* a *modus (modalidad)*. **Diktum** vyjadřuje obsah výpovědi a **modus** postoj mluvčího, kterým dává najevo vztah vůči tomuto obsahu. Modus je směřován k mluvčímu a je prostředkem, kterým je možné zhodnotit řečené. Na druhou stranu diktum poukazuje na nějakého účastníka promluvy (může a nemusí se shodovat s postavou mluvčího) a funguje jako prostředek pro zhodnocení nějaké skutečnosti.

Charles Bally nepovažuje modus jako pouhou lexikální charakteristiku dikta, ale zahrnuje do něj i expresivnost mluvčího, a to nezávisle na způsobu, jakým se vytváří. Na základě tohoto poznatku dochází ke zjištění, že je možné rozlišit modalitu explicitní a implicitní. **Explicitní** modalita je přímo spojena se subjektem mluvčího, který je shodný s modálním subjektem. Naopak hovoří o **implicitní** modalitě v takových případech, kde modální postoj není přímo vyjádřen, ale je možné ho odvodit z dikta, přičemž může být naznačen morfologicky nebo prozodicky.³⁴

Jak můžeme vidět, jedna věc je modální obsah a druhá věc je modalita vždy přítomna v každé výpovědi, která označuje postoj mluvčího k tomu, co sděluje. K výše uvedenému můžeme dodat:

„La modalidad, pues, es un contenido semántico pragmático que depende del contexto enunciativo propiamente, de la propia organización del esquema de comunicación. Apunta a los interlocutores del acto, sobre todo al propio organizador: el hablante.”³⁵

Francouzský lingvista **Dominique Maingueneau** v oblasti modalit vychází z myšlenek Andrého Meuniera. V tomto smyslu předkládá dvojí rozlišení modalit.³⁶

³³ „Modality is the soul of the sentence; just as thought, modality is mainly realized through the action of the speaking subject. Thus one cannot attribute the value of a sentence to an utterance unless one has discovered the expression of modality of the utterance.“

³⁴ ZAVADIL, Bohumil (1980): *Kategorie modalit ve španělštině*. s. 12–13.

³⁵ FUENTES RODRÍGUEZ, Catalina (1991): „*Algunas reflexiones sobre el concepto de modalidad*.“ In: *Revista española de lingüística aplicada*. č. 7. s. 93-108. Dostupné z: <http://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=1959747>

³⁶ Problematika v rozlišení těchto dvou typů modalit má své kořeny v teorii mluvních aktů a také v rozšíření modalit jako jednoho z konceptů výpovědi. Rozdílnost mezi výpovědní a větnou modalitou spočívá v rozlišení mezi procesem a aktem. U sdělení se předpokládá vztah mezi mluvčím a posluchačem, který vede k formulaci věty, jenž se považuje za neměnný výsledek.

Prvně hovoří o tzv. **výpovědní modalitě** (*modalidad de la enunciación*), kterou definuje následujícím způsobem:

„La modalidad de la enunciación corresponde a una relación interpersonal, social, y exige en consecuencia una relación entre los protagonistas de la comunicación. Una frase no puede recibir más que una modalidad de enunciación -obligatoria-, que puede ser declarativa, interrogativa, imperativa, exclamativa, y que especifica el tipo de comunicación entre el hablante y el (los) oyente(s).“³⁷

Výpovědní modalita označuje způsob komunikace, příp. společenský vztah mezi mluvčím a posluchačem (např. nařízení či přání proti přiznání). Na základě toho každá výpověď s sebou nese vždy určitou výpovědní modalitu, která může mít podobu oznámení, otázky, rozkazu či zvolání.

Druhým typem je tzv. **větná modalita** (*modalidad del enunciado*), o které následovně tvrdí:

„La modalidad del enunciado es una categoría lingüística mucho menos evidente: no se apoya en la relación hablante/oyente, sino que caracteriza la manera en que el hablante sitúa el enunciado en relación con la verdad, la falsedad, la probabilidad, la certidumbre, la verosimilitud, etc. (modalidades lógicas), o en relación con juicios apreciativos: lo feliz, lo triste, lo útil, etc. (modalidades apreciativas).“³⁸

V tomto případě se nejedná o způsob komunikace ani o sociální vztah mezi mluvčím a posluchačem. Větná modalita vyjadřuje postoj mluvčího ve vztahu k tomu, co sděluje, o čem hovoří. Jedná se o vztah mezi mluvčím a vypovězeným, neboli jak mluvčí staví výrok vzhledem k jeho pravdivosti (možnost, jistota, nemožnost).

³⁷ Maingueneau, Dominique (1989): *Introducción a los métodos de análisis del discurso*. Buenos Aires: Hachette, citován v: PINTO YÉPEZ, Ermila Mercedes (2001): *„Algunas reflexiones en torno al concepto de modalidad.“* s. 159.

³⁸ *Ibidem*

Na předchozích stránkách jsme se dozvěděli, že pod pojmem modalita (modus) se odráží možnost volby, kterou má mluvčí k dispozici, jejíž pomocí může vyjádřit různé výpovědi, jako například ujištění, otázku, přání, rozkaz apod.

Ve výpovědi se odráží i postoj mluvčího k vlastnímu sdělení. Je třeba rozlišovat mezi postoji modálně epistémickými (vyjadřují stupeň míry jistoty mluvčího k pravdivosti obsahu výpovědi) a deontickými (vyjadřují závazky, nařízení či přání). V nadcházející podkapitole se epistémické (jistotní) modalitě budeme věnovat detailněji.

2.4. Pojetí modalit v pracích zahraničních autorů

V úvodu jsme si uvedli, že pojetí modalit v lingvistice je chápáno různě široce, s čímž souvisí problematika s vymezením samotného konceptu modalit a dešifrováním jednotlivých typů modalit. Nacházíme rozličné publikace zabývající se klasifikací modalit, ve kterých jednotliví autoři užívají vlastní svébytnou terminologii. Za posledních desítek let se objevilo několik typologií modalit navržených ve vědeckých studiích, často s jemnými až nepatrnými rozdíly ve významu. Následující přehled mapuje nejdůležitější a nejzásadnější typologie, které byly doposud představeny. Cílem není předložit vyčerpávající seznam všech navržených typů modalit od jednotlivých autorů, kterých je vskutku velké množství.

Lingvistické pojetí modalit má své kořeny v modální logice (viz rozdělení modalit podle George Henrika von Wrighta na str. 17), a to konkrétně v prvotním rozlišení mezi epistémickou a deontickou modalitou. Modální logici se soustředili na pojmy možnosti a nutnosti. Významné postavení v popisu lingvistické modalit zcela jistě zaujímají dvě stěžejní díla: *Mood and Modality* (1986) Franka Roberta Palmera a *Semantics* (1977) Johna Lyonse. V základní klasifikaci rozlišuje **John Lyons** mezi modalitou epistémickou,³⁹ jenž odkazuje na stupeň míry jistoty mluvčího ve vztahu k propozičnímu obsahu, tedy zda co říká, je nebo není pravdivé, a modalitou deontickou, s níž se pojí stupeň síly vyvinutý na subjekt výpovědi k vykonání určité akce. Tento nátlak může přicházet od mluvčího, ale také od blíže neurčeného třetího

³⁹ John Lyons (1977: 797) ve vztahu k epistémické modalitě uvádí: „Any utterance in which the speaker explicitly qualifies his commitment to the truth of the proposition expressed by the sentence he utters, whether this qualification is made explicit in the verbal component [...] or in the prosodic or paralinguistic component, is an epistemically modal, or modalized, utterance.“

zdroje. Epistémická modalita se tedy spíše vztahuje k záležitostem vědění, víry nebo názoru než faktu, zatímco deontická modalita popisuje nutnost nebo možnost dějů vykonávaných morálně odpovědnými činiteli, a je tak spojována se společenským významem dovolení a nařízení (Lyons 1977: 823). Podobně **Frank Palmer** uvádí, že je třeba epistémickou modalitu interpretovat jako „*showing the status of the speaker's understanding or knowledge*” (Palmer 1986: 50). Dále zmiňuje skutečnost, že epistémická modalita zahrnuje všechny modální systémy, které indikují „*the speaker's commitment (or lack of commitment) to the truth of the proposition expressed*” a „*the degree of commitment by the speaker to what he says.*” (Palmer 1986: 51).⁴⁰ Mluvící subjekt má k dispozici nejméně čtyři způsoby, kterými může prezentovat, že to, co tvrdí, není fakt, ale spíše (conf. Pořízková 2008: 8):

- a) o tom spekuluje;
- b) prezentuje to jako dedukci;
- c) o tom byl informován;
- d) se týká toho, jakými se věci zdají být na základě průkaznosti.

Na druhé straně deontická modalita zahrnuje takové typy modalit, které obsahují element vůle a týká se jazyka jako akce, tzn. vyjadřuje postoj mluvčího subjektu k jiným akcím (Palmer 1986: 121). Na základě této charakteristiky můžeme s určitostí říci, že se jedná o významově odlišné kategorie.⁴¹ Jan Nuyts definuje deontickou modalitu jako „*an evaluation of the moral acceptability, desirability or necessity of a state of affairs, i.e. it crucially involves notions such as 'allowance', 'permission' and 'obligation'.*“⁴²

⁴⁰ Další lingvisté definují epistémickou modalitu podobně, uveďme si např.:

[...] „*Epistemic meaning [indicates] the speaker's confidence or lack of confidence in the truth of the proposition expressed in the utterance.*“ (Coates 1983: 18); „*Epistemic modality expresses the speaker's reservations about asserting the truth of the proposition.*“ (Coates 1983:20);

„*Epistemic modality is defined here as (the linguistic expression of) an evaluation of the chances that a certain hypothetical state of affairs under consideration (or some aspect of it) will occur, is occurring, or has occurred in a possible world which serves as the universe of interpretation for the evaluation process, and which, in the default case, is the real world.*“ (Nuyts 2001: 21)

⁴¹ Palmer upozorňuje i na některé jejich společné rysy, a sice subjektivitu a nefaktivitu, přičemž první z nich je parafrázována jako *vím, že p*, a druhá jako *myslím, že p*.

⁴² NUYTS, Jan (2001): *Epistemic Modality, Language, and Conceptualization: A Cognitive-Pragmatic Perspective*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. s. 25.

Toto rozdělení je všeobecně akceptováno, nicméně řada lingvistů uvádí v rámci modalit ještě třetí, samostatnou kategorii označovanou jako **dynamická modalita**, která je spojována se schopnostmi a vůlí na straně subjektu.⁴³

Zatímco o postavení epistémické modalit není pochyb, v případě deontické modalit nebyl její přechod do lingvistických kategorií tak hladký a plynulý. Z tohoto důvodu byla navržena nová koncepce pro deontickou modalitu. V anglosaské literatuře je deontická modalita obvykle spojována s dynamickou v jeden jediný pojem, tzv. **root modality**.⁴⁴ Jan Nuyts považuje za nešťastné slučovat obě dvě modalit v jeden celek, protože jde ve skutečnosti o dvě rozdílné kategorie, které jsou od sebe snadno rozlišitelné. Poukazuje na fakt, že dynamická modalita je plně vázána na roli agenta (tzv. *agent-oriented* viz níže), zatímco deontická modalita je orientována spíše na roli mluvčího subjektu (tzn. je více *speaker-oriented* než *agent-oriented*). Příkazy, zákazy, povolení apod. jsou sice směřovány na agenta (často posluchače/adresáta), ale je to mluvčí, který je očividně tím, kdo tento příkaz či povolení vydává.

Další terminologii nacházíme ve studii **Joan Bybeeové, Revera Perkinse a Williama Pagliucy** *The Evolution of Grammar: Tense, Aspect, and Modality in the Languages of the World* (1994). Jejich práce je založena na předpokladu, že aby člověk porozuměl rozsahu modálních významů v jazyce, musí nejdříve pochopit diachronický vývoj modálních elementů. Jejich návrh na rozdělení modalit je mezi autory populární zejména v poslední době, a rozlišují mezi tzv. *agent-oriented modality*, *speaker-oriented modality* a epistémickou modalitou.

Agent-oriented modality se vztahuje k sémantické roli agenta/konatele, jinými slovy agent/činitel je určitým způsobem ovlivněn k vykonání děje popsaném ve větě. Pro úplnost si uveďme přesnou definici, která zní následovně:

⁴³ „Dynamic modality involves an ascription of a capacity or a need to the subject-participant in the state of affairs, or of a situation-internal potential or necessity for him/her/it to do something (usually this involves animate entities, but it can also be extended to inanimate subjects).“ (Nuyts 2001:25)

⁴⁴ Termín se prvně objevuje na konci 60. let 20. století v důsledku vzestupu generativní gramatiky a jejího důrazu na syntax. Nicméně první významnou studii užívající pojem *root modality* v tomto smyslu byla publikace z roku 1983 *The Semantics of the Modal Auxiliaries* od Jennifer Coatesové.

„Agent-oriented modality reports the existence of internal and external conditions on an agent with respect to the completion of the action expressed in the main predicate.“⁴⁵

Agent-oriented modality může být vyjádřena gramatickými nebo lexikálními výrazovými prostředky. Vztahuje se k pojmům **závazku/povinnosti**, kdy jsou přítomny vnější faktory nutící agenta k dokončení akce (např. *All students **must** obtain the consent of the Dean of the faculty concerned before entering for examination*); **nutnosti** (souvisí s fyzickými předpoklady činitele k dokončení děje, např. *I **need** to hear a good loud alarm in the morning to wake up*); **schopnosti** (vztahuje se k vnitřním předpokladům agenta umožňující vykonat určitou akci, např. *I **can** only type very slowly as I am a beginner*); **touhy** (souvisí s vnitřními, volnými vlastnostmi agenta, např. *Juan Ortiz called to them loudly in the Indian tongue, bidding them come forth if they **would** save their lives*).⁴⁶

Speaker-oriented modality je orientována na případy, ve kterých mluvčí dává příkazy nebo uděluje povolení. Tento typ modality zahrnuje všechny typy direktiv stejně jako výpovědi, ve kterých mluvčí dává adresátovi svolení k vykonání děje. „Speaker-oriented modalities do not report the existence of conditions on the agent, but rather allow the speaker to impose such conditions on the addressee.“ (Bybee and col. 1994: 179). Vztahuje se ke všem typům příkazů, rozkazů, zákazů, výzev, pobídek, napomenutí, žádostí, povolení atd.

O konceptu **epistémické modality** v podání Joan Bybeeové a kol. můžeme říci, že je ve shodě s pojetím Roberta Palmera. Rovněž je kladen důraz na míru přesvědčení mluvčího subjektu o pravdivosti tvrzení, resp.: „Epistemic modality applies to assertions and indicates the extent to which the speaker is committed to the truth of the proposition.“ (Bybee and col. 1994: 179). Obvykle do této kategorie spadají pojmy možnost, pravděpodobnost a zdánlivá jistota.

⁴⁵ BYBEE, Joan, PERKINS, Revere, PAGLIUCA, William (1994): *The Evolution of Grammar: Tense, Aspect and Modality in the Languages of the World*. Chicago: University of Chicago Press. s. 177.

⁴⁶ Uvedené příklady jsou zcela převzaty. In BYBEE, Joan, PERKINS, Revere, PAGLIUCA, William (1994): *The Evolution of Grammar ...*, s. 177–178.

2.5. Pojetí modalita v pracích českých autorů

V posledních desetiletích se i v pracích českých, potažmo československých, autorů věnovalo poměrně dost pozornosti oblasti modalita.⁴⁷ Na následujících stránkách se pokusím o stručný nástin pojetí modalita u autorů starších českých gramatik, odborných publikací a statí.

V *České mluvnici* (1981) Bohuslava Havránka a Aloise Jedličky je modalita definována jako „*Hodnotící postoj mluvčího k projevu samému a k jeho poměru ke skutečnosti.*“⁴⁸ Rozlišují modálnost postojovou (vztahovou), jistotní a voluntativní (nutnostní).

- a) Modálnost postojová je konstitutivním rysem každé věty a podle poměru mluvčího k obsahu vět rozeznáváme věty oznamovací, tázací a žádací.
- b) Modálnost jistotní, stejně jako voluntativní, není obsažena v každé větě. Vyjadřuje, zda mluvčí považuje sdělovaný obsah za jistý, možný nebo podmíněný. Charakteristickými výrazovými prostředky jsou modální příslovce (částice).
- c) Modálnost voluntativní vyjadřuje odstíny nutnosti, možnosti (nemožnosti) a záměru (chtění).

Podle Miloše Dokulila (viz „*Pojem modálnost výpovědi ze stanoviska teorie odrazu*“, 1973) má modálnost jednak stránku objektivní (vztah obsahu výpovědi ke skutečnosti), jednak stránku subjektivní (vztah subjektu/mluvčího k obsahu výpovědi). Objektivní modálnost ukazuje na charakter reálných vztahů odražených v obsahu výpovědi, kdežto subjektivní modalita odkazuje na stupeň věrohodnosti obsahu výpovědi z hlediska mluvčího. Dokulil dále zdůrazňuje, že každá výpověď obsahuje jak objektivní, tak subjektivní moment. Rozdíl je jen v tom, který z nich je více zdůrazňován.

Další důležitou publikací věnující se modalitě je *Novočeská skladba* (1966) Vladimíra Šmilauera. Autor pod pojmem modálnost zahrnuje již tradiční rozdělení vět

⁴⁷ V pracích českých autorů se často setkáme s označením *modálnost*. Tento pojem se užívá coby synonymum pro modalitu.

⁴⁸ HAVRÁNEK, Bohuslav, JEDLIČKA, Alois (1981): *Česká mluvnice*, 4. vydání. Praha: SPN. s. 11.

na oznamovací, tázací, rozkazovací a přací. Vyděluje i věty zvolací, které jsou obsaženy ve všech předchozích typech vět. Rozlišuje mezi kladnými a zápornými větami. Toto rozdělení je založeno na tom, jaká duševní stránka mluvčího ve větě převažuje. Dále uvádí, že modalita se vztahuje k tomu, zda je obsah výpovědi skutečný (reálný) nebo neskutečný (nereálný).

Neutuchající zájem badatelů v oblasti slovanské syntaxe a zodpovězení otázek náležejících do sféry modality vyústil mezinárodní konferencí. V září roku 1971 uspořádala Filozofická fakulta brněnské univerzity třetí mezinárodní symposium věnované syntaktické problematice, nazvaném *Modální výstavba výpovědi ve slovanských jazycích*.⁴⁹ Sešlo se na 150 slavistů (domácích i zahraničních) a hovořilo se o těchto třech hlavních tématech (Benešová, Uhlířová: 1972):

- a) Obecné otázky modality (vymezení modality, její typy, způsoby a prostředky vyjadřování; vztah modality ke gramatické a sémantické struktuře věty a výstavbě textu);
- b) Větná modalita v současných slovanských jazycích spisovných (konfrontace, komparace, typologie);
- c) Historická, historickosrovnávací a dialektologická problematika modální výstavby věty.

Na tomto symposiu přednesl jeden z nejvýznamnějších příspěvků představitel brněnské syntaktické školy, profesor Miroslav Grepl. V referátu „*K podstatě modálnosti*“ představil svoji koncepci modality výpovědi, která ovlivnila řadu dalších autorů, jež je dodnes všeobecně uznávaným modelem.

O pět let později, tedy v roce 1976, uspořádala katedra českého jazyka, slovanské, indoevropské a obecné jazykovědy a katedra ruského jazyka při filozofické fakultě Univerzity J. E. Purkyně (dnes Masarykova) v Brně mezinárodní symposium, v pořadí již čtvrté. Konference pod názvem *Aktualizační (pragmatické) složky výpovědi*

⁴⁹ Všechny referáty a diskusní příspěvky vyšly knižně ve sborníku *Otázky slovanské syntaxe III*, Brno, 1973.

ve slovanských jazycích,⁵⁰ věnovaná zejména oblasti modality výpovědi, byla rozdělena do následujících podtémat (Čejka: 1978):

- a) Obecná problematika komunikativně pragmatického a sémantického komponentu výpovědi;
- b) Externí pragmatika výpovědi, tj. orientace propozice k faktorům promluvové situace; problematika vztahů mezi propozicemi a partnery promluvy; problematika temporální a lokální vztáženosti propozice; problematika reference;
- c) Interní pragmatika výpovědi, tzn. modifikace sémantického komponentu z hlediska postojů mluvčího (zejm. postoje intenčně a jistotně modalitní, a emocionální).

Konference byla uvedena programovým referátem „*Komunikativně pragmatické aspekty výpovědi*“ předsedy organizačního výboru symposia, profesora Miroslava Grepla. Autor se v něm pokusil představit celistvou teorii modálních postojů.

Jak je patrné, postava Miroslava Grepla hraje důležitou roli v oblasti modality z pohledu české jazykovědy. Z tohoto důvodu si představíme jeho koncept modality podrobněji, který se opírá o dva zmíněné referáty: „*K podstatě modálnosti*“ (1973) a „*Komunikativně pragmatické aspekty výpovědi*“ (1976).

2.5.1. Teorie modality podle Miroslava Grepla

V úvodu svého referátu „*K podstatě modálnosti*“ (1973) konstatuje Miroslav Grepl, že každá výpověď má vždy nějaký modální status a charakterizuje modalitu (modálnost) jako zaujetí stanoviska mluvčího ke skutečnosti. Ve třetím vydání *Skladby spisovné češtiny* (Bauer - Grepl: 1970) vyděluje v rámci modality výpovědi tři základní podskupiny, kterými jsou: komunikativně intenční (záměrová), voluntativní (nutnostní) a jistotní modalita.

⁵⁰ Všechny referáty a diskusní příspěvky vyšly knižně ve sborníku *Otázky slovanské syntaxe IV/1*, Brno, 1979 a *IV/2*, Brno, 1980.

1) Modalita komunikativně intenční (záměrová)⁵¹

Komunikativně intenční modalita má konstitutivní charakter, to znamená, že je podstatným znakem každé výpovědi. Rozlišujeme čtyři základní typy záměrových postojů mluvčího: konstatace, otázka, výzva a přání. Jednotlivé typy postojů se od sebe liší tím, že se v nich uplatňuje různý komunikativní záměr mluvčího, kterého se pokouší svou výpovědí u adresáta dosáhnout.

Komunikativně intenční postoje mluvčího nazýváme postojovými, příp. modálními predikáty, pro které platí následující charakteristické rysy (Bauer - Grepl 1980: 19):

- subjektem je vždy mluvčí;
- platí v momentu promluvy;
- jejich druhým členem je konkrétní propoziční obsah výpovědi.⁵²

Z výše uvedeného vyplývá, že můžeme rozlišovat tzv. postojový komponent výpovědi (tj. oblast postojových predikátů) a tzv. propoziční komponent výpovědi (tj. konkrétní obsah výpovědi).

Postojové predikáty mohou být vyjádřeny dvěma způsoby:

- a) **explicitně**, tzn. odděleně od konkrétního obsahu výpovědi pomocí postojových predikátorů, zpravidla ve formě 1. os. sg. ind. prézenta;
- b) **implicitně**, to znamená, že formální ukazatelé postojových predikátů jsou obsaženy přímo v syntaktické struktuře výpovědi korelující s jejím obsahem.

2) Modalita voluntativní (nutnostní)

Pomocí tohoto typu modalitativy mluvčí vyjadřuje, zda se mu děj jeví jako nutný, prostě možný (uskutečnitelný) nebo záměrný.

Na poli sémantiky je voluntativní modalita zastoupena třemi základními významovými kategoriemi: nutnost, možnost a záměr. Každá z nich má ještě svou subkategorii. U modálního významu nutnosti hovoříme o povinnosti vykonat nějakou činnost, u významu možnosti nacházíme odstín dovolení

⁵¹ V předchozích vydáních *Skladby spisovné češtiny* byla tato modalita označována jako postojová.

⁵² Tato charakteristika postojových predikátů je společným rysem komunikativně intenční a jistotní modalit.

vykonat nějaký děj, a u významu záměru bereme v potaz takové případy, kdy záměr nevyplývá z vůle původce děje, ale z vůle někoho jiného, včetně mluvčího (Bauer - Grepl 1980: 38).

Pro vyjádření voluntativní modalitý má mluvčí k dispozici především modální slovesa (např. *muset, moci, smět*) a modální predikativa (např. *schopen, povinen, možno, záhodno* aj.).

3) Modalita jistotní

Jistotní modalita, zvaná někdy jako pravdivostní, je definována jako vyjádření stupně (míry) přesvědčení mluvčího o reálné platnosti (pravdivosti) obsahu výpovědi. Často bývá označena jako modalita subjektivní a realizuje se pouze v rámci vět oznamovacích, event. tázacích (otázky modifikované jistotně se nazývají deliberativní).

O výrazových prostředcích jistotní modalitý v češtině bude pojednáno samostatně v sedmé kapitole této diplomové práce.

Modalita jistotní, spolu s voluntativní, má povahu nekonstitutivní (fakultativní), tzn. že může, ale nemusí být ve výpovědi realizována. Pokud se ve výpovědi vyskytuje, děje se to takovým způsobem, že se prakticky navrhuje na modalitu komunikativně intenční, tzn. realizuje se v jejím rámci (Grepl 1973: 23).

Uvedli jsme si, že na celkové smyslové úrovni většiny výpovědí rozlišujeme postojový a propoziční komponent. Pro naši práci je stěžejní právě komponent postojový, který se vztahuje k roli mluvčího. V následující podkapitole se zaměříme na základní modalitní postoje.

2.5.2. Postoje a jejich klasifikace

Bylo řečeno, že ve výpovědi na smyslové úrovni je komunikován na jedné straně propoziční obsah (propozice), na straně druhé postoj mluvčího k tomuto obsahu a příjemci/adresátovi.

Postoj k propozičnímu obsahu (tj. postojový komponent výpovědi) zaujímá vždy mluvčí v momentu promluvy. Na tomto místě je třeba zmínit, že tyto dva znaky tvoří podstatu postoje. Pokud některý z těchto dvou parametrů chybí, nejde o postoj,

ale o referování o postoji (Grepl 1976: 19). Tyto postoje lze chápat jako specifické druhy predikátů (operátorů), které nazýváme postojové predikáty. Ve výpovědi mohou být signalizovány různými způsoby a prostředky. Mluvčí zaujímá k propozičnímu obsahu často několik postojů zároveň. Proto je třeba stanovit základní typologii postojů mluvčího. Při klasifikaci jednotlivých typů budeme vycházet především z publikace *Skladba češtiny* (1998) Miroslava Grepla a Petra Karlíka. Autoři rozlišují čtyři základní typy postojů.⁵³

a) Preferenční postoje

Preferenční postoje jsou obecně charakterizovány jako „mít/nemít zájem“ na uskutečnění těch záměrů, s jakými jsou výpovědi produkovány. Základním vyjadřovacím prostředkem těchto postojů jsou predikátory typu: *chci (chtěl bych), rád bych* apod., a jejich ekvivalenty, např. *mám zájem*.

Za specifický druh preferenčních postojů jsou pokládány postoje přací. Je třeba rozlišovat mezi přáním, které je adresováno někomu (koho se týká), a přáním, které mluvčí adresuje sobě samému (Grepl - Karlík, 1998: 487).

b) Hodnotící (evaluativní) postoje

Obecně jde o postoje, kterými mluvčí zaujímá pozitivní nebo negativní stanovisko k obsahu výpovědi. Rozlišujeme dva typy hodnotících postojů: postoje zaujímané k faktu, tedy k obsahu již vykonanému nebo konanému; nebo k obsahu výpovědi, který by se činností mluvčího nebo adresáta teprve uskutečnit mohl (Grepl - Karlík 1998: 490).

c) Postoje ryze citové (emocionální)

Tyto postoje bývají s komunikativními funkcemi spjaty volněji, spíše se na ně navrstvují, doprovázejí je. Typickými emocionálními postoji jsou údiv, podiv, překvapení mluvčího nad tím, co se mu sděluje, nač se ho někdo ptá, k čemu je vyzýván, co se mu navrhuje, vytýká apod. (Grepl - Karlík 1998: 491).

d) Jistotně modalitní postoje

Jistotní modalitou nazýváme „*signalizaci různého stupně přesvědčení (jistoty) mluvčího o platnosti obsahu výpovědi*“ (Grepl - Karlík 1998: 480).

⁵³ Jednotlivé postoje stručně charakterizujeme, ale detailněji se budeme věnovat pouze postojům jistotně modalitním, které jsou předmětem této kvalifikační práce.

Mluvčí sděluje obsah výpovědi s různou mírou přesvědčení o jeho pravdivosti. V rámci jistotně modalitních postojů je možno rozlišovat řadu dílčích hodnot představujících různé stupně subjektivního přesvědčení mluvčího o platnosti sdělovaného obsahu přes přesvědčení, předpoklad, pravděpodobnost, domněnku, zdání, možnost apod., až k jistotě téměř nulové (pochybnost) nebo k „nevědění“ (Grepl, 1976: 20). Tato škála postupných hodnot (různých stupňů jistoty mluvčího) je vyjádřena různými výrazovými prostředky, o kterých bude podrobněji pojednáno dále.

Obecně řečeno, postoje se vyjadřují zejména těmito způsoby (Grepl - Karlík 1998: 480):

- **postojovými predikátory** v hlavní větě, přičemž propoziční obsah bývá vyjádřen vedlejší větou uvozenou spojkami *že, jak, aby*;
- **postojovými částicemi**;
- **modálními slovesy**;
- **syntaktickými konstrukcemi**.

3. Modalita a subjektivita

Modalita a subjektivita mají společné dvě věci. Za první, oba koncepty jsou velmi těžko uchopitelné. V případě modalit, bez ohledu na existenci tradice vycházející z modální logiky a formální sémantiky, nedošlo mezi vědci ke shodě, jaké konkrétní jazykové jevy by měly být zařazeny do konceptu modalit a jak by měly být klasifikovány. Pokud jde o subjektivitu a subjektivizaci, jen při pouhé zmínce o těchto dvou pojmech, mnohým lingvistů ztěžkne mysl. Samotný koncept subjektivity se zdá být v rozporu s idejí lingvistiky jako vědeckého počínu, kterému se nedostává patřičného zájmu. Nicméně, řada lingvistů zabývajících se studiem empirických jazykových dat souhlasí, že subjektivita neboli postoj mluvčího, je zásadním aspektem jazykové komunikace umožňující správné formulování a porozumění sdělení. Druhým společným rysem je fakt, že oba pojmy jsou často spojovány v jeden.

Podle Roberta Palmera (1986: 16) představuje subjektivita základní rys modalit obecně, zatímco většina lingvistů ji považují za charakteristický znak epistémické modalit. Opírají se o skutečnost, že epistémická modalita vyjadřuje stanovisko

mluvčího subjektu k obsahu sdělení, což je další rys podtrhující subjektivní charakter epistémické modalitě (conf. Pořízková 2008: 11).

V literatuře zabývající se epistémickou modalitou se setkáme také s rozlišením mezi subjektivními a objektivními epistémickými soudy. Pravděpodobně to byl John Lyons, který jako první přišel s tímto rozdělením. Podle tohoto autora objektivní epistémická modalita vyjadřuje objektivně změřitelné šance, že postoj mluvčího je považován za pravdivý nebo nepravdivý. Zatímco subjektivní epistémická modalita představuje čistě subjektivní domněnku, pokud jde o pravdivost sdělení. Uvedme si konkrétní modelovou větu:

Alfred may be unmarried.

Podle Johna Lyonse (1977: 800)⁵⁴ může výše uvedená věta označovat jednak, že mluvčí si jednoduše není jistý tím, zda Alfred je svobodný – hovoříme o subjektivní modalitě. Nebo může vyjadřovat, že podle mluvčího je zde matematicky spočitatelná naděje, že Alfred je svobodný, například mluvčí ví, že Alfred patří do skupiny devadesáti osob, z nichž třicet osob je svobodných, a tudíž je zde šance 1:3, že Alfred je svobodný. V tomto případě mluvíme o objektivní modalitě.

Vůči tomuto rozdělení subjektivní vs. objektivní epistémická modalita se ohrazuje Jan Nuyts. Na příkladu věty „*Alfred may be unmarried.*“ demonstruje, že jakýkoli epistémický soud vztahující se k rodinnému stavu jedince je založen přinejmenším na znalosti, že v naší společnosti jsou lidé svobodní či ženatí. Proto je zde vždy možnost, že Alfred je (není) ženatý. Záleží na tom, jak moc dobře člověk Alfreda zná, protože zde mohou být další faktory určující něčí soud, jako například vědomí o jeho věku, povaze (byl by někdo ochotný s ním žít), životním stylu (je do společnosti vždy doprovázen stejnou ženou) apod. Toto tvrzení, že Alfred patří do skupiny devadesáti osob, z nichž třicet je svobodných, je založeno na nějakém důkazu. V podstatě můžeme říci, že bez jakéhokoli důkazu nelze hodnotit pravděpodobnost situace: člověk pak může jen konstatovat, že neví. Nepochybně lidé často vyjadřují epistémické soudy, které ve skutečnosti nejsou založeny na opodstatněných důkazech. Avšak vyjádřením soudu lidé naznačují (nebo předstírají), že pro to, co tvrdí,

⁵⁴ „*Subjective epistemic modality can be accounted for [...] in terms of the speaker's qualification of the I-say-so component of his utterance. Objectively modalized utterances [...] can be described as having an unqualified I-say-so component, but an it-is-so component that is qualified with respect to a certain degree of probability [...].*“

mají důkazy. Dostáváme se k podstatě Nuytsovi teorie, že v epistémických tvrzeních rozlišuje dva sémantické aspekty. Na jedné straně je zde hodnocení mluvčího týkající se pravděpodobnosti situace, a na straně druhé povaha či kvalita důkazů pro toto hodnocení. Nuyts klade důraz na to, jakým způsobem mluvčí jednotlivé epistémické soudy prezentuje, než jak je tomu ve skutečnosti. Dochází k závěru, že subjektivita není inherentní složkou epistémické modality, ale patří do kategorie evidenciality.

4. Evidencialita

V poslední době lingvisté hledají odpověď na otázku, jaký je vztah mezi evidencialitou⁵⁵ a epistémickou modalitou. Jak jsme již zvyklí, ani v této oblasti lingvistiky nepanuje shoda mezi autory. Např. Jan Nuyts zastává názor, že jde o dvě nezávislé, nepřekrývající se kategorie, mezi nimiž však může existovat určitá interakce (2001: 35). Podle Roberta Palmera představuje evidencialita subkategorii epistémické modality.

4.1. Definice. Teoretický rámec v zahraniční odborné literatuře

Evidencialita je gramatická kategorie odkazující na zdroj, z kterého určitá informace pochází (2004: 1). Lze ji definovat jako „*the existence of a source of evidence for some information; this includes stating that there is some evidence, and also specifying what type of evidence there is.*“⁵⁶ Zdroj informace („evidence“) může být různého typu (Aikhenvaldová 2005: 63 - 64):

- Vizuální, tzn. evidence získané pomocí zraku. Tzv. přímá evidence nebo evidence z první ruky;
- Senzorický (smyslový), tzn. evidence získané prostřednictvím zbývajících lidských smyslů (sluch, čich, chuť, hmat). Tzv. přímá evidence neboli z první ruky;

⁵⁵ Z anglického slova *evidentiality* (adj. *evidential* = *of providing evidence*). Termín bychom mohli do češtiny přeložit jako „průkaznost“, „prokazatelnost“, „dokazování“. Vzhledem k tomu, že v češtině neexistuje oficiální překlad, pro lepší srozumitelnost a výstižnost budu užívat původní anglický výraz v počeštěné podobě, tedy evidencialita.

⁵⁶ AIKHENVALD, Alexandra. Y. (2003): *Evidentiality in typological perspective*. In: *Studies in evidentiality*. Eds. A. Y. Aikhenvald – R. M. W. Dixon. Amsterdam, Philadelphia: Benjamins. s. 1.

- Inferenční,⁵⁷ který je založen na viditelné nebo hmatatelné evidenci či výsledku (např. zvířecí stopy ve sněhu);
- Asumptivní vycházející z jiných evidencí, než kterými jsou viditelné výsledky;
- Reportativní pro již známé informace bez odkazu na adresáta sdělení, tzn. mluvčí slyšel o událostech od někoho jiného;
- Citační pro již známé informace s odkazem na citovaný zdroj.

V úvodu jsme nastínili, že bude třeba podívat se na vztah mezi evidencialitou a epistémickou modalitou. Nastíháme si, jaké názory se objevují v souvislosti s touto tematikou. Na začátek si uvedme již několikrát citovanou publikaci *Mood and Modality* Franka Roberta Palmera z roku 1986. Autor označuje evidencialitu jako subkategorii epistémického modálního systému. Podle něj se obě kategorie zabývají stupněm závazku ze strany mluvčího k výpovědi. A dodává:

„There are at least four ways in which a speaker may indicate that he is not presenting what he is saying as a fact, but rather:

- i. that he is speculating about it;*
- ii. that he is presenting it as a deduction;*
- iii. that he has been told about it;*
- iv. that it is a matter only of appearance, based on the evidence of (possibly fallible) senses.*

[...] All four types are concerned with the indication by the speaker of his (lack of) commitment to the truth of the proposition being expressed.“⁵⁸

Podle Palmera typ (i) spadá výhradně do oblasti epistémické modality, zatímco o typech (ii) – (iv) hovoří v rámci evidenciality (konkrétně úsudek, zpráva z druhé ruky, smyslové evidence).

⁵⁷ Inference (úsudek) je založená na dedukci, odvozování na základě viditelné evidence, zatímco asumpce (domněnka, předpoklad) na nějaké úvaze založené na všeobecných znalostech či zdravém „selském“ rozumu.

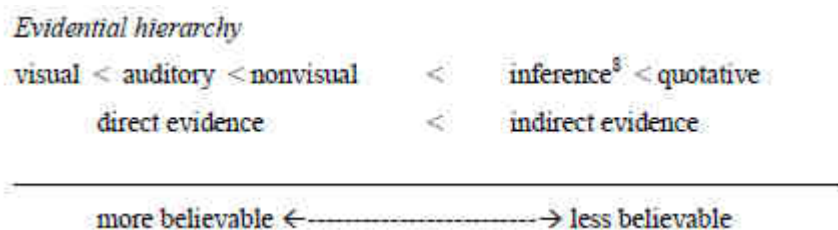
⁵⁸ PALMER, Frank (1986): *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press; citován v: DE HAAN, Ferdinand (1999): „*Evidentiality and epistemic modality: Setting boundaries.*“ *Southwest Journal of Linguistics*. č. 18. s. 5.

Obdobný názor zastává Zygmunt Frajzyngier, který rovněž vidí přímou souvislost mezi oběma kategoriemi:

„[It] appears rather obvious that the different manners of acquiring knowledge correspond to different degrees certainty about the truth of the proposition.“⁵⁹

V tomto ohledu zde existuje spojitost v interpretaci přímých a nepřímých evidencí pokud jde o pravdivost sdělení, jak dokládá následující obrázek (*Obrázek 1*).⁶⁰

Obrázek 1: Vztah mezi přímými a nepřímými evidencemi k pravdivosti obsahu tvrzení

Na základě této hypotézy bychom mohli stanovit, že přímé evidence jsou více věrohodné než nepřímé evidence. Joan Bybeeová a kol. dodávají:

„In particular, an indirect evidential, which indicates that the speaker has only indirect knowledge concerning the proposition being asserted, implies that the speaker is not totally committed to the truth of that proposition and thus implies an epistemic value.“⁶¹

Výše uvedené schéma naznačuje, že můžeme rozlišovat mezi přímými a nepřímými evidencemi. První označují fakt, že mluvčí je/byl očitým svědkem události nebo popisovaného děje, zatímco nepřímé evidence poukazují na to, že mluvčí není nebo nebyl přítomen určité události.

⁵⁹ FRAJZYNGIER, Zygmunt (1985): Truth and the Indicative Sentence. Studies in Language 9, citován v: *Ibidem*, s. 5.

⁶⁰ DE HAAN, Ferdinand (1999): „*Evidentiality and epistemic modality: Setting boundaries* s. 6.

⁶¹ BYBEE, Joan, PERKINS, Revere, PAGLIUCA, William (1994): The Evolution of Grammar: Tense, Aspect, and Modality in the Languages of the World; citován v: DE HAAN, Ferdinand (1999): *Evidentiality and epistemic modality: Setting boundaries*. Southwest Journal of Linguistics, č. 18. s. 6.

Další úhel pohledu nabízí např. Kees Hengeveld, pro něhož je evidencialita druh modality, která je spojena se zdrojem informace obsaženém ve větě.

Se zajímavými poznatky přicházejí **Alexandra Aikhenvaldová**, Ferdinand de Haan a další autoři, kteří nezahrnují evidencialitu do modality, ale vymezují ji jako samostatnou kategorii. Ve své teorii se opírají o skutečnost, že modalita vyjadřuje postoj mluvčího ve vztahu k posluchači a k vyjadřovanému obsahu výpovědi jím samým, zatímco evidencialita vyjadřuje zdroj informace obsažené ve výpovědi.

Setkáme se i s případy, ve kterých často dochází k záměně obou kategorií. Logickým úsudkem můžeme dojít k závěru, že pravdivost informace pocházející z druhé ruky se může jevit jako nejistá či méně pravděpodobná, než informace vizuální (mluvčí viděl určitou skutečnost), která může být považována za pravdivou. Na druhou stranu je třeba dodat, že typ zdroje informace přímo nesouvisí s pravdivostí či nepravdivostí informace.

Za zmínku stojí fakt, že většina evropských jazyků nemá gramatickou evidencialitu.⁶² Z tohoto důvodu se pro překlad evidenciálních významů mnohdy používají tvary s modální funkcí. A naopak, některé typy modality mohou mít evidenciální interpretaci, jejíž primární funkcí je označit některý typ epistémické modality (Rataj 2014: 230). Sice jen čtvrtina světových jazyků má gramatickou evidencialitu (Aikhenvaldová 2004: 1), ale všechny jazyky mají jazykové prostředky vyjadřující evidenciální odstín. Z těchto lexikálních prostředků jmenujme příslovce, příslovečné výrazy, modální částice (*prý, nejspíš, je vidno*), určitá slovesa (*zdá se, domnívám se, viděl/slyšel/cítil jsem, řekl, že aj.*) nebo jiné výrazy (*podle X*).

Závěrem si shrňme teorii Alexandry Aikhenvaldové, která říká, že za evidencialitu je považována pouze gramatická evidencialita, vyjadřovaná pomocí gramatických evidenciálních markerů, jejichž hlavní funkcí je označit zdroj informace. Negramatické (lexikální) prostředky jsou pouze nositeli evidenciálních významů.

Z této myšlenky budeme vycházet v praktické části práce. Ve výzkumu se zaměříme na ty lexikální výrazové prostředky, které vyjadřují evidenciální významy.

⁶² Jazyk má gramatickou evidencialitu, pokud se v něm vyskytují gramatické prostředky pro vyjádření evidenciálních významů. Těmito prostředky mohou být afixy, klitika, částice aj., jejichž evidenciální význam musí být jeho primárním, bezpříznakovým významem (Aikhenvaldová 2004: 3). Většina jazyků s gramatickou evidencialitou se nachází v Americe a Asii (např. kečuánština, turečtina, kavkazské jazyky). Z evropských jazyků např. estonština či litevština.

4.2. Mirativita

V souvislosti s evidencialitou je třeba zmínit ještě jednu gramatickou kategorii, kterou je mirativita. Můžeme ji definovat jako označení nečekané, nové informace, která nějakým způsobem vyvolá v osobě mluvčího šok či překvapení.

Významnou roli v této oblasti lingvistiky zaujímá Scott DeLancey a jeho dva příspěvky „*Mirativity: the grammatical marking of unexpected information*“ (1997) a „*The mirative and evidentiality*“ (2001).

V češtině či španělštině mohou mít mirativní významy některé emfatické výpovědi, např. zvolací věty, v některých případech doprovázené jistými částicemi, citoslovci či jinými lexikálními prostředky. Například výpovědi typu: *Ta zkouška už je zítra!*, *Tak ona je vdaná!*, *Tolik hodin!*, *To jsem nevěděl, že Petr hraje závodně bowling!* (Rataj 2004: 235).

5. Modalita a komunikační (ilokuční) akty

Pro úvod do tohoto tématu použijeme formulaci Miroslava Grepla z referátu „*Úvodní poznámky k tzv. jistotní modalitě*“ (1979). Už víme, že jistotní modalita signalizuje různý stupeň subjektivního přesvědčení mluvčího o pravdivosti sdělovaného obsahu nebo některých jeho složek. Dále autor uvádí, že: „*Komplex všech stupňů subjektivní jistoty (všech hodnot jistotní modality) a jejich realizací lze považovat v paradigmatickém aspektu za jednu z kategorií širšího typu subjektivních postojů mluvčího k propozičnímu obsahu, a to postojů vázaných na různé komunikativní (ilokuční) záměry (cíle), jichž chce mluvčí u adresáta svou výpovědí dosáhnout.*“ (Grepl 1979: 81).

Pokud hovoříme o teorii mluvních (řečových) aktů, pohybujeme se v oblasti pragmatiky, lingvistické disciplíny zabývající se zkoumáním užívání jazyka v nejširším smyslu, tedy fungováním jazykových výpovědí v komunikaci.⁶³ Pragmatika se zajímá o výpovědi vyslovené mluvčím v určité situaci s konkrétním záměrem. Podstatným znakem jazykové komunikace nejsou slova či věty samy o sobě, ale jejich realizace v řečové události.

⁶³ Komunikace je konstitutivními pravidly řízené intencionální chování, které spočívá ve vykonávání mluvních aktů, např. tvrzení, rozkazování, tázání apod.

Teorie mluvních aktů byla vypracována Johnem Austinem v díle *How to Do Things with Words* (1962), a následně rozvinuta jeho žákem Johnem Searlem (1969, *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language*). Stěžejní myšlenka jejich teorie poukazuje na skutečnost, že užití přirozeného jazyka je motivováno určitými intencemi mluvčího, kdy důležité není „co se říká“, ale „co se tím myslí“.

John Searle nehovoří o řečových, nýbrž o ilokučních aktech, jež jsou pouze jednou složkou komplexního řečového aktu. Ilokuční akt je vykonáván prostřednictvím mluvčího s určitým záměrem a je složen z několika dílčích řečových aktů: lokuční akt, ilokuční síla a perlokuční akt. Lokuční akt spočívá v pronesení smysluplné výpovědi mluvčím subjektem v dané komunikační situaci a oznamuje adresátovi její obsah (lokuce). Každá výpověď v sobě skrývá ilokuční sílu danou komunikačním záměrem mluvčího, jenž se realizuje v pronesení určité výpovědi, jejím prostřednictvím. Podstatou perlokučního aktu je vyvolání zamýšleného nebo skutečného efektu/účinku (perlokuce), k němuž dochází na základě působení ilokuční síly.

John Searle v rámci své teorie rozlišuje pět základních ilokučních (komunikačních) aktů. Jeho klasifikace je založena na 3 kritériích:

- ilokuční účel – odpovídá podstatné podmínce;
- směr působení, tzn. buď slova → svět (slova odpovídají tomu, jak se věci mají), anebo svět → slova (svět má odpovídat tomu, co se říká);
- vyjadřovaný psychologický stav, tj. podmínka upřímnosti.

Na základě těchto parametrů se dostáváme k typologii ilokučních aktů, které jsou následující:

- a) Asertivy neboli sdělovací akty, jejichž prostřednictvím mluvčí adresátovi něco oznamuje, sděluje;
- b) Direktivy neboli výzvodé akty, jimiž mluvčí adresáta přiměje vykonat určité děje;
- c) Komisivy obsahují druh závazku mluvčího k adresátovi, např. slib;
- d) Expresivy mluvčí vyjadřuje své pocity a postoje;
- e) Deklarativy zahrnují ty výpovědi, jimiž je současně realizován nějaký skutek (např. křest), tzn. svými promluvami způsobujeme změny ve světě.

Výše uvedené ilokuční akty můžeme přiřadit k jednotlivým typům modalit. Podle Palmera (1986: 13) jsou asertivní ilokuční akty spjaté s epistémickou modalitou. Asertivy bývají často dávány do souvislosti s pojmy jistota a stupeň přesvědčení mluvčího. V rámci deontické modalit hovoříme o direktivních, příp. komisivních ilokučních aktech.

6. Výrazové prostředky epistémické modalit ve španělštině

Modalitu můžeme v jazyce vyjádřit několika způsoby. Máme na mysli zejména výrazové prostředky gramatické (morfologické a syntaktické) a lexikální, a v neposlední řadě modalita může být vyjádřena rovněž pomocí intonace. Naším cílem je představit základní modální výrazy, které má mluvčí na výběr pro vyjádření míry jistoty o pravdivosti obsahu výpovědi. Tento výčet jistě nebude vyčerpávající, podstatou je uvést nejběžnější výrazové prostředky, s kterými se můžeme ve španělštině setkat.

Nejčastěji se setkáme s gramatickými a lexikálními výrazovými prostředky. U prvně jmenovaných si můžeme uvést některé slovesné časy, které v určitých situacích mohou vyjadřovat různé epistémické hodnoty. Podle Graciely Reyesové k tomu dochází zejména v takových oblastech paradigmatu, kde se stírají hranice mezi kategoriemi času, způsobu a vidu (Reyes 1990: 19). Primární význam, resp. použití slovesných časů oznamovacího způsobu není modálně příznakový. Nicméně, v určitých případech může modalita „přemístit“ časovost. Jinak řečeno, epistémické odstíny spouštějí slovesný čas, který neodpovídá časovému pozadí události. Mezi tyto časy, mající sklon k modalizaci prostřednictvím časových dislokací, řadíme budoucí čas, kondicionál a imperfektum. Vzhledem k tomu, že výzkumná část této práce bude zaměřena na lexikální výrazové prostředky epistémické modalit, nebudeme se gramatickými prostředky dále detailněji zabývat.

6.1. Lexikální výrazové prostředky epistémické modalit

Jazykové formy, jejichž pomocí lze vyjádřit epistémickou modalitu, se obvykle označují jako ukazatelé epistémické modalit (*marcadores epistémicos*, *marcadores de modalidad epistémica*). Tyto ukazatelé vyjadřují stupeň pravděpodobnosti určitých událostí nebo stavu věci a hodnotí je jako pravdivé či nepravdivé. Označují celou škálu výrazů od úplné jistoty, přes pravděpodobnost až po nulovou jistotu.

Ukazatelé epistémické modality mohou být verbální, adjektivní, substantivní nebo adverbální. Verbální epistémické markery mohou nabývat tvar jednak epistémických konstrukcí s lexikálním slovesem, nebo se vyskytují v podobě opisných konstrukcí (*perífrasis verbales*) s epistémickým významem. Uvedme si např. vazby *poder (ser) que*, *poder + infinitiv*, *deber de + infinitiv* nebo *tener que + infinitiv*. Tyto opisné vazby jsou zajímavé zejména tím, že jedna vazba může vyjádřit dvě nebo dokonce tři rozdílné modality. Teprve zasazením konstrukce do kontextu lze správně určit konkrétní typ modality. Vazba *poder + infinitiv* vyjadřuje možnost a vyznačuje se vlastní dvojznačností, resp. dvojí interpretací. Věta „*Gemma puede venir*“ může být interpretována buď jako pravděpodobnost (*Gemma probablemente viene* - epistémická modalita možnosti), nebo jako povolení v rámci sociálních norem (*Gemma tiene permiso para venir* - deontická modalita možnosti). Také vazbu *tener que + infinitiv* můžeme vyložit dvojím způsobem. Větu „*Gemma tiene que estar con ella*“ lze chápat jako nutnost s epistémickým odstínem (*Es probable que Gemma esté con ella*), nebo jako deontickou modalitu nutnosti (*Gemma está obligada a estar con ella*).

Lexikální výrazové prostředky se vyznačují svojí rozmanitostí. Následující tabulka⁶⁴ nabízí přehled nejčastěji užívaných výrazů s epistémickým odstínem. Samozřejmě se nejedná o úplný a vyčerpávající přehled všech lexikálních výrazových prostředků. Tento výčet slouží pro ilustraci toho, jakými prostředky jazykový systém disponuje pro vyjádření modálních odstínů.

Tabulka 1: Výrazové prostředky epistémické modality

Slovesa	<ul style="list-style-type: none"> • De conocimiento: <i>saber, darse cuenta, averiguar, enterarse, descubrir, notar, conocer, entender, no caber/haber duda, comprender, etc.</i> • De desconocimiento: <i>no saber, ignorar, desconocer, etc.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • De incertidumbre: <i>sospechar, dudar, etc.</i> • De especulación: <i>creer, pensar, opinar, especular, estimar, calcular, proponer*⁶⁵, considerar*, etc.</i> • Creadores de mundos, hipótesis: <i>imaginar, suponer*, admitir,</i>
---------	---	--

⁶⁴ Tabulka je převzata z: LÓPEZ FERRERO, Carmen (2002): „*La comunicación del saber en los géneros académicos: recursos lingüísticos de modalidad epistémica y de evidencialidad.*“ In: LUTTIKHUIZEN, Frances: *V Congrés Internacional sobre Llengües per a Finalitats Específiques. The Language of International Communication.* Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona. 164–172.

⁶⁵ Hvězdičkou jsou označena slovesa mající více modálních významů.

		<i>conceder, aceptar, poner, poner por caso, hacer cuenta, etc.</i> <ul style="list-style-type: none"> • De expectativa: <i>esperar</i> • De posibilidad: auxiliares <i>poder, soler</i>
Přídavná jména	<ul style="list-style-type: none"> • Certeza de la verdad: <i>cierto, conocido, seguro, sabido, claro, incuestionable, etc.</i> • Certeza de la no verdad : <i>falso, inverosímil, incierto, imposible, indemostrable, etc.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Posible, probable, dudoso, confuso, hipotético, indeciso, etc.</i> • <i>Problemático, opinable, cuestionable, etc.</i>
Podstatná jména	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Conocimiento, hecho, realidad, verdad, certeza, resultado, consecuencia, etc.</i> • <i>Desconocimiento, falsedad, imposibilidad, etc.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Duda, estimación, creencia, probabilidad, posibilidad, etc.</i>
Příslovce	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Seguramente, claramente, naturalmente, indudablemente, indiscutiblemente, ciertamente, verdaderamente, etc.</i> • Locuciones: <i>en verdad, sin duda, en realidad.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Probablemente, posiblemente, generalmente, tal vez, quizá, acaso, a lo mejor, igual etc.</i>

Kromě výše uvedených typů se můžeme setkat i s tzv. interaktivními částicemi typu *¿eh?*, *¿verdad?*, *¿no?*. Tyto částice se používají jako epistémické markery s cílem zeslabit závazek mluvčího vůči tomu, co vypovídá. Tento typ markerů se výlučně nachází na konci výpovědi a je jediným prostředkem epistémické modality obracející se přímo na posluchače.

6.2. Lexikální výrazové prostředky evidenciality

Stejně jako tomu bylo v případě epistémické modality, tak i kategorie evidenciality má své vlastní jazykové formy, pojmenované jako ukazatelé evidenciality (*marcadores evidenciales*). Pomocí těchto markerů lze označit typ evidence umožňující stanovit určitou hypotézu. Evidence může být přímá (založena na smyslech), inferenční nebo citační.

Následující tabulka⁶⁶ nabízí přehled nejčastěji užívaných výrazů v souvislosti s kategorií evidenciality.

Tabulka 2: Výrazové prostředky evidenciality

Slovesa	<ul style="list-style-type: none"> • De comunicación o presentadores de la información: <i>decir, indicar, comunicar, advertir, afirmar, dar a entender, explicar, proclamar, mencionar, exponer, presentar*</i>, <i>precisar, definir, reseñar, anunciar, notificar, revelar, subrayar, escribir, manifestar, señalar, apuntar</i>, etc. • De inducción / deducción: <i>inferir, concluir, implicar, obtener, hallar, suponer*</i>, etc. • De percepción sensible: <i>parecer, aparecer, ver, observar, distinguir, apreciar, encontrar, presentar*</i>, <i>reflejar</i>, etc. • Auxiliar que indica indicio: <i>deber (de)</i>
Přídavná jména	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Indiscutible, evidente, obvio</i>, etc. • <i>Supuesto, presunto, aparente, presumible</i>, etc.
Podstatná jména	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Evidencia, obviedad, inferencia, inducción, consecuencia, conclusión</i>, etc.
Příslovce	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Obviamente, evidentemente, aparentemente, supuestamente, presuntamente, presumiblemente, virtualmente visiblemente</i>, etc. • Locuciones: <i>al parecer, por lo visto, por lo que parece</i> etc.

7. Výrazové prostředky epistémické modality v češtině

Z předchozích kapitol víme, že jistotní (epistémickou) modalitu lze definovat jako signalizaci různého stupně subjektivního přesvědčení mluvčího o platnosti propozičního obsahu. Buď je o pravdivosti sdělení plně přesvědčen (zcela jistý), anebo méně přesvědčený (není si zcela jistý). Jistotně modalitní postoje jsou komponentem struktury oznamovací funkce výpovědi. Mluvčí tyto postoje aplikuje buď na propoziční obsah kladný, nebo záporný, a to jak nepodmíněný, tak podmíněný. Jistotně modalitní postoje mají povahu postojových predikátů, jejichž obsahovými hodnotami jsou jednotlivé stupně jistoty mluvčího o platnosti obsahu výpovědi. Představují plynulou škálu od jistoty plné až k jistotě téměř nulové.

⁶⁶ Tabulka je převzata z: LÓPEZ FERRERO, Carmen (2002): „*La comunicación del saber en los géneros académicos: recursos lingüísticos de modalidad epistémica y de evidencialidad.*“

Pro vyjádření jistotně modalitních postojů má mluvčí k dispozici několik výrazových prostředků, na které se nyní podíváme podrobněji. Při zpracování této tematiky budeme vycházet z publikací *Mluvnice češtiny III* (1987) a *Skladba češtiny* (1998) a z referátu Mirka Čejky „*Postavení jistotní modality ve struktuře výpovědi*“ (1980).

7.1. Vyjádření jistotní modality postojovými predikátory

Užitím jistotně modalitních (epistémických) postojových predikátorů nabývá výpověď podoby podřadného souvětí. Postojový predikátor je obsažen v hlavní větě, kdežto propoziční obsah je vyjádřen vedlejší větou se spojkou *že*, příp. také spojovacím výrazem *aby* po slovech *je vyloučeno*, *není možné*.

Mezi základní epistémické postojové predikátory řadíme následující výrazy: *jsem přesvědčen*, *věřím*, *jsem si jist*, *je nesporné*, *je jisté*, *není pochyb*, *je (mi) jasné*, *je zřejmé*, *mám za to*; *předpokládám*, *mám dojem (pocit)*, *soudím*, *je pravděpodobné*, *myslím*, *tuším*, *počítám*, *hádám*, *připadá mi*, *zdá se mi*, *je možné*; *pochybuji*, *je vyloučeno* apod. (Grepl - Karlík 1998: 481).

K těmto výrazům připočteme ještě výrazy mající povahu frazeologismů nebo výrazy hovorové: *sázím se (vsadím se, vsadil bych se)*, *že ...*; *řekl bych*, *že ...*; *vypadá to, že ...*; *nic bych za to nedal, že ...*; *dám za to krk, že ...*; *to si piš, že ...* aj. (ib.).

Po výrazech *pochybuji*, *je vyloučeno* můžeme užít vedle oznamovacího způsobu rovněž kondicionál: *Pochybuji, že ten vlak má zpoždění // že by ten vlak měl zpoždění*. Zaměnit oba slovesné způsoby lze i po slovesech v záporu: *Nejsem přesvědčen, že se to okno samo rozbilo // že by se to okno samo rozbilo*.

Dílčí postojové predikáty představují souvislou škálu na pomyslné číselné ose směřující od jistoty stoprocentní až k jistotě takřka nulové. Různé stupně jistoty představují postupný sled bodů na vertikální ose, symetricky rozložené kolem osy horizontální, která prochází středovou, neboli padesátiprocentní hodnotou (možnost). Rozlišujeme tyto základní oblasti (Grepl - Karlík 1998: 481-482):

- A) Plná jistota** mluvčího o platnosti kladných nebo záporných výpovědí, tzn. že sděluje obsah výpovědi jako stoprocentně jistý, přičemž není důležité, z čeho jeho jistota pramení ani zda propoziční obsahy jsou objektivně pravdivé.

Rozhodující je fakt, že mluvčí podává sdělení jako jisté, zaručené, nepochybné, pravdivé. Plnou jistotu můžeme parafrázovat jako „*vím, že ...*“

B) 1. Vysoký stupeň přesvědčení mluvčího o **platnosti** kladných či záporných propozičních obsahů blížící se 100 % hodnotě. Tuto hodnotu lze parafrázovat jako „*jsem přesvědčen, že ...*“

2. Vysoký stupeň přesvědčení mluvčího o **neplatnosti** kladných či záporných propozicích, přičemž jistota mluvčího o platnosti propozičního obsahu se blíží hodnotě 0 %. Tuto hodnotu je možné parafrázovat jako „*pochybuji, že ...*“ nebo „*nejsem přesvědčen, že ...*“

C) 1. Střední stupeň přesvědčení mluvčího o **platnosti** kladných či záporných výpovědí, ve kterých se hodnota jistoty pohybuje nad 50 %. Tuto hodnotu parafrázujeme jako „*myslím, že ...*“

2. Střední stupeň přesvědčení mluvčího o **neplatnosti** sdělení. Hodnota jistoty pod úrovní 50 %. Můžeme užít parafrázi „*nemyslím, že ...*“

D) Nízký stupeň přesvědčení mluvčího o **platnosti** kladných či záporných propozičních obsahů, kdy jistota se pohybuje kolem 50 % a užíváme parafrázi „*je možné, že ...*“ Jde o specifickou hodnotu, jelikož mluvčí nevyjadřuje pouze „padesátiprocentní“ jistotu, ale zároveň připouští, že je současně platný jak kladný, tak záporný obsah sdělení. Proto můžeme větu *Je možné, že se urazil* doplnit další větou *Ale je také možné, že se neurazil*, aniž by toto spojení bylo v rozporu. Proto je tato hodnota jistotní modalitní presupozicí a východiskem pro výpovědi s funkcí otázky.

Schematicky můžeme základní hodnoty jistotně modalitních postojů a jejich vztahy zachytit graficky tímto způsobem (1987: 363):

JISTOTA

A) „vím, že PROP // ~ PROP“

PŘESVĚDČENÍ

B1) „jsem přesvědčen, že
PROP // ~ PROP“

B2) „pochybuji (nejsem přesvědčen), že
PROP // ~ PROP“

PŘEDPOKLAD, DOMNĚNKA, MOŽNOST

C1) „myslím, že PROP // ~ PROP“

C2) „nemyslím, že PROP // ~ PROP“

POCHYBNOST

D) „je možné, že PROP // ~ PROP“

7.2. Vyjádření jistotní modalit modálními částicemi

Modální částice se někdy označují jako „větná příslovce“. Neplní však funkci větného členu ani s ostatními větnými členy nevstupují do syntaktických vztahů. Mají povahu vsuvek. Některé částice se vkládají do vět, např. *možná, prý, pravděpodobně*, jiné se pojí s vedlejší větou a plní tak funkci predikátoru, a další se chovají jako funkční modální částice, které tak ztrácejí svou větnou povahu (Grepl – Karlík 1998: 483).

V současné češtině můžeme najít typické modální částice, např. *nesporně, rozhodně, zaručeně, bezpochyby, určitě, jistě, nepochybně, zajisté, dozajista, zjevně, zřejmě, nejspíš, patrně, pravděpodobně, asi, třeba, možná, stěží, sotva* aj. Tento výčet dozajista není kompletní. S podrobnějším rozdělením modálních částic (včetně adverbializovaných slovesných tvarů a konstrukcí pojící se s těmito částicemi) se můžeme setkat v článku „*Postavení jistotní modalit ve struktuře výpovědi*“ od Mirka Čejky (1980: 56). Autor rozděluje jistotně modalitní adverbia do dvou skupin, a to podle výrazů plného či neplného přesvědčení.

1) Výrazy plného přesvědčení

- a) **Jistota se blíží 100 %:** *jistě, jistěže, jistojistě, jistotně, dojista, dozajista, najisto, zajisté, nejpravděpodobněji, neklamně, neomylně, nepochybně, nepopíratelně, nesporně, nezvratně, rozhodně, spolehlivě, stejně,*

stoprocentně, na sto procent, svatosvatě, určitě, zaručeně, zjevně, zřejmě, očividně, bezesporu, bezesporně, bezpochyby, bez jakékoli/nejmenší/vší pochybnosti/pochyby, nade vši/mimo veškerou/jakoukoli pochybnost, nejspíš(e), tak jako tak, v každém případě; nespis. bezpečně, jasně, (na) betón, sichr.

b) Jistota se blíží 0 %: *nikterak (+ negace), sotva, stěžl, těžko.*

2) Výrazy neplného přesvědčení

a) Jistota se blíží ± 50 %: *možná, patrně, pravděpodobně, bezpochyby, třeba(s), beztak, beztoho(že), podle všeho, bohdá, čítám, počítám, doufám, hádám, myslím, nemýlím-li se, tuším, jak se zdá, mně se zdá, zdá se, asi, snad, spíš(e).*

Do této skupiny řadíme i některé víceslovné výrazy, které se syntakticky chovají jako částice. Pro ilustraci si uveďme příklady: *podle všeho, podle všech známek, pokud vím, podle mého názoru (soudu), jak to vypadá, jak to já vidím, jak si myslím, co já vím, jestli se nemýlím, pokud se pamatuji, pokud mě paměť neklame* aj. (Grepl – Karlík 1998: 483).

7.3. Vyjádření jistotní modalit modálními slovesy

Pomocí modálních sloves můžeme v češtině (konkrétně *muset* a *mocet*) vyjádřit pouze některé hodnoty jistotní modalit.

Vysoký stupeň přesvědčení (hodnota B) mluvčího o platnosti **kladného** propozičního obsahu se vyjadřuje slovesem *muset*. Např. *Ten vlak musel mít zpoždění.* Touto výpovědí mluvčí signalizuje, že je přesvědčen o tom, že vlak měl zpoždění.

Vysoký stupeň přesvědčení (hodnota B) mluvčího o platnosti **záporné** výpovědi lze vyjádřit dvěma způsoby. Buď kladným slovesem *muset* s negovaným infinitivem (typický pro oblast jistotní modalit), nebo záporným slovesem *moci* s kladným infinitivem. Např. *Naše rozhodnutí muselo Petra nepotěšit. // Nemůže být tak nemocen, jak říká.*

Nízký stupeň přesvědčení (hodnota C) mluvčího o platnosti **kladného** sdělení vyjadřujeme pomocí slovesa *moci*, např. ve větě *Může se mýlit.* V případě **záporné** výpovědi negovaným slovesem *nemuset*, např. *Nemusel o tom vědět.*

7.4. Vyjádření jistotní modalit gramatickými prostředky

Z prostředků gramatických slouží k vyjadřování jistotní modalit především **podmiňovací způsob**. Ve větách se závazně pojí v dnešní češtině s modálním slovesem *moci*: *Petr už by mohl být v Praze* (= je už asi/pravděpodobně v Praze).

Kromě kondicionálu se na vyjádření jistotní modalit uplatňuje jako gramatický prostředek také **budoucí čas**. Pomocí futura mluvčí signalizuje nejisté tvrzení. Např. ve větě *Ty hodinky vám půjdou špatně* (= vám asi/patrně jdou špatně).

Z výše vypsanych výrazových prostředků by se na první pohled mohlo zdát, že nám tento výčet poslouží jako dobrý základ pro výzkumnou část. Po pečlivém prozkoumání ovšem dojdeme k závěru, že české odborné publikace počítají pouze s epistémickou modalitou, ale o kategorii evidenciality se vůbec nezmiňují. Naopak mezi výrazy vyjadřující epistémickou modalitu zahrnují i výrazové prostředky mající evidenciální význam (např. *je zřejmé, zjevně* apod.). Z tohoto důvodu bude třeba pečlivě zkoumat každý výrazový prostředek zvlášť a přiřadit ho do správné kategorie.

Tato skutečnost nás přivádí k dalšímu závěru, že problematice modalit a kategorii evidenciality není v současné době na poli české jazykovědy věnována dostatečná pozornost. Naproti tomu v hispanofonní nebo anglofonní lingvistice v nedávné době vzniklo několik desítek odborných článků a publikací zkoumající vztah mezi epistémickou modalitou (a modalitou obecně) a evidencialitou nebo jakými výrazovými prostředky se obě kategorie vyjadřují.

8. Žurnalistika

Ze samotného názvu této kvalifikační práce vyplývá, že výzkumná část bude založena na komparativní analýze zkoumaného jevu objevující se v žurnalistických textech. Závěrečná kapitola teoretické části práce bude odpovídat na otázky, co je žurnalistika, jaká jsou její hlavní odvětví, jaký charakter mají žurnalistické texty a jaké funkční styly můžeme v jejím rámci vydělit.

8.1. Pojem žurnalistika a její definice

V souvislosti s mediální komunikací je na místě ujasnit vztah mezi termíny žurnalistika a publicistika. V českém lingvistickém prostředí se někdy oba termíny považují za synonyma, jindy žurnalistika představuje souborný název pro zpravodajství, které slouží k informování, a zároveň pro publicistiku, jež hodnotí, posuzuje, přesvědčuje.⁶⁷ Publicistika se považuje za součást žurnalistiky s funkcí přesvědčovací, hodnotící nebo získávací, a žurnalistika se pojímá jako synonymum k novinářství. Z výše uvedeného vyplývá, že jak žurnalistika, tak také zpravodajství a publicistika představují zejména „*veřejnou činnost spojenou s mezilidskou mediální komunikací, při níž dochází k informování o aktuálních společenských a politických událostech a k jejich komentování.*“⁶⁸

V *Praktické encyklopedii žurnalistiky a marketingové komunikace* (2007) je pojem žurnalistika (franc. *jour* = den, *journal* = deník; z lat. *diurnus* = denní) definován jako „*novinářské povolání i produkt této činnosti, který obsahuje informace o aktuálním dění ve společnosti a názorech na toto dění, jejíž součástí je sběr, třídění, zpracování a distribuování aktuálních informací a faktů prostřednictvím médií.*“⁶⁹

S dalším vymezením pojmu jako takového se setkáme v publikaci Jaroslava Bartošky *Základy žurnalistiky* (2002). Autor nahlíží na žurnalistiku (novinářství) jako: „*sbírání, zpracování a distribuce žurnalistických sdělení (textů, komunikátů) v žurnalistických celcích určených veřejným příjemcům (recipientům, veřejnosti, publiku).*“⁷⁰

Žurnalistika se začala rozvíjet na počátku novověku, zhruba na konci 15. století v době rozvoje měst, nových zámořských objevů a obchodu, kdy rostl zájem o informace, a zpráva se stala prodejním zbožím. K šíření zpráv významnou měrou přispěl vynález knihtisku. V období renesance, humanismu a reformace se kladl důraz na člověka jako individualitu, s čímž souvisí rozvoj myšlenky „právo na informace“. Tato myšlenka dosáhla svého vrcholu v 19. a 20. století, kdy hovoříme o „zlatém věku

⁶⁷ ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ, Marie, MINÁŘOVÁ, Eva (2008): *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. s. 244.

⁶⁸ *Ibidem*

⁶⁹ OSVALDOVÁ, Barbora, HALADA, Jan a kolektiv (2007): *Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace*, 3. vydání. Praha: Libri. s. 244.

⁷⁰ BARTOŠEK, Jaroslav (2002): *Základy žurnalistiky*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta multimediálních komunikací. s. 4.

žurnalistiky“. Došlo k diferenciaci jak obsahové, podle oblastí společenského života (např. politika, ekonomika, kultura, sport), tak hierarchické, kdy se vytvořila postupně ustálená struktura. Po formální stránce se k psané (tištěné) podobě postupem času přidala fotografie i audiovizuální složka a nastává éra masových médií.

Bez ohledu na komunikační kanál a typ média, žurnalistika má dva hlavní pilíře: zpravodajství a publicistiku.

8.2. Zpravodajství a publicistika

Žurnalistické texty můžeme rozlišit na zpravodajské a publicistické. Zatímco snahou zpravodajství je včasné zachycení, popsání a předání aktuálních informací, cílem publicistiky je hledat souvislosti, vyjadřovat názory, komentovat a zaujímat stanoviska k většinou již známým faktům.⁷¹

Zpravodajství si zakládá na „*informacích a faktech, které vyhledává, shromažďuje, třídí, vybírá, interpretuje a předává prostřednictvím médií recipientům. Zprostředkovává rozmanité a společensky podstatné informace odrážející myšlenkovou pluralitu společnosti a sloužící veřejnosti k utváření vlastních názorů.*“ (Osvaldová – Halada 2007: 241). Charakteristickými rysy zpravodajství jsou přesnost, vyváženost, nepředpojatost, nestrannost, aktuálnost, včasnost, jasnost a srozumitelnost. Podstatným znakem je i objektivnost,⁷² kdy očekáváme neutralitu v přístupu k údajům. Zpravodajství plní zejména funkci informační a definiční využívající empiricko-induktivní postupy.

Publicistika (z lat. *publicus* = obecní, státní, veřejný, úřední) je v užším slova smyslu chápána jako „*činnost spojená se stanoviskem, objasňující události, situaci nebo myšlenky slovem zvukem nebo obrazem v tisku, rozhlase, televizi i v tzv. nových médiích.*“ (Osvaldová – Halada 2007: 165). Kromě informací obsahuje názory, hodnocení a subjektivní přístup, zahrnuje pojmy, soudy nebo postoje, které autor vyjadřuje pomocí různých jazykových a stylistických prostředků. Výsledkem je poznání založené na abstraktně deduktivním přístupu, příp. přesvědčení a získání recipienta. Mezi žánry publicistiky patří např. glosa, poznámka, sloupek, fejeton, reportáž,

⁷¹ OSVALDOVÁ, Barbora a kolektiv (2001): *Zpravodajství v médiích*. Praha: Karolinum. s. 14.

⁷² Minimální objektivitu lze zajistit rozlišováním mezi činností zpravodajskou a publicistickou, tzn. striktním oddělováním informací a názoru (komentování).

interview, články v podobě analýz, komentářů, úvodníků, editorialů, kde nad faktičností převládá subjektivní stanovisko a osobité zpracování. (Osvaldová a kol. 2001: 14).

8.3. Publicistický funkční styl

Žurnalistické texty odpovídají na otázku „Co je nového?“ pomocí jazykových, stylistických a žánrových prostředků. (Osvaldová a kol. 2001: 9). V rámci stylistiky se pro tyto prostředky vyvinul specifický objektivní vyjadřovací styl označovaný jako publicistický. Pojmem funkční styl publicistický se označují „*stylová ztvárnění všech žurnalistických textů (verbálních komunikátů), které vedle své funkce informativní (zpravovací, sdělné, komunikační) plní ještě funkci persvazivní, působící, ovlivňovací.*“ (Čechová – Krčmová – Minářová 2008: 245). Z hlediska těchto funkcí dělíme žurnalistické texty na zpravodajské a publicistické.

Publicistický styl (PS) je výrazně dynamický a tematicky různorodý. Celkový charakter textů PS vychází z potřeby „*rychle, výstižně a co nejúčinněji informovat adresáty nejrůznějšího sociálního zařazení, věku a vzdělání, zprostředkovávat myšlenky s maximální srozumitelností a sémantickou jednoznačností, bezprostředností a přesvědčivostí, získávat čtenáře nebo posluchače pro přístup k problémům v duchu názorů, které publicistický orgán reprezentuje.*“ (Čechová – Krčmová – Minářová 2008: 246).

8.3.1. Jazyková stránka publicistického stylu

Výběr a užití jazykových prostředků je ovlivněn zejména funkcemi publicistického stylu. Zároveň je třeba si uvědomit, že důležitou roli hraje jeho dynamičnost a těsné sepětí s dobou, ve které texty vznikají (rychle a s minimální možnou přípravou). Z tohoto hlediska je zřejmá tendence k aktualizaci vyjádření. Nicméně aktualizace postupně přechází v automatizaci, která následně vyvolá potřebu další aktualizace. Z této perspektivy můžeme nahlížet na výrazové prostředky PS jako: 1. prostředky automatizované a automatizující se; 2. prostředky stylové aktualizace, resp. aktivizace. (Čechová – Krčmová – Minářová 2008: 251). K této aktualizaci užívají autoři textů osobité výrazové prostředky, do kterých můžeme zařadit např.:

1. **Obrazná vyjádření** založena na využití konotovaných významů, na přenášení významu na základě vnější podobnosti.⁷³ Kromě funkce informativní dále slouží k upoutání čtenářovy pozornosti a dávají jazykovému projevu živost, působivost a naléhavost.
2. **Módní výrazy a výrazy odrážející dobu vzniku.** Nejčastěji jednoslovná nebo víceslovná pojmenování, popř. ustálená spojení užívaná s velkou frekvencí v politice, ekonomice, kultuře, v oblasti financí, diplomacie aj. V uvedených sférách jsou tyto výrazy součástí příslušné terminologie a s informacemi o dané oblasti se přenášejí do publicistiky. Módní výrazy či spojení jsou poplatné době vzniku a v daném období se jich užívá téměř mechanicky a jsou považovány za stálé, neměnné, standardní. Vyskytují se i **slova přejatá**, která jsou v určité době módní.
3. **Výrazy zobecňující sdělení**, která odkazují na neurčité, povšechné, popř. obecně shrnující informace. Tím dochází k tzv. **zneurčitění propozice**. Autor projevu buď nemá konkrétní údaje, anebo se vědomě snaží zachovávat určité zásady diplomacie.
4. **Frazémy a idiomy, parenteze a intertextovost, vytýkáci opis** a další.

8.3.2. Vnitřní diferenciacce publicistického stylu

Publicistický styl je postaven na stylových jevech užitých při komunikaci hromadných sdělovacích prostředků, který je po vnitřní stylové stránce rozrůzněn. V rámci PS vymezujeme tři dílčí funkční styly (Čechová – Krčmová – Minářová 2008: 262):

1. Zpravodajský styl;
2. Publicistický styl v užším smyslu (tzv. styl analytický);
3. Publicistický styl beletristický.

Do **zpravodajského stylu** začleňujeme texty podávající věcné informace o nových a aktuálních skutečnostech a událostech. Z toho vyplývá základní funkce těchto textů – funkce informativní, zpravovací. Cílem je rychle, jasně, stručně

⁷³ Obrazná vyjádření metaforické povahy, kam kromě tradičně chápaných metafor lze zařadit také přirovnání, metonymii, synekdochu, personifikaci aj.

a objektivně předat nové konkrétní informace a zodpovědět otázky typu: co se stalo, kdo to udělal a kdy, kde, event. proč a jak.

Pro zpravodajský styl je příznačná pojmovost výrazových prostředků, jejichž výběr je dán snahou o nezaujatou a úplnou informaci. Při vytváření zpravodajských textů spoléhají autoři na modelovost vyjádření, neboť odpovídá opakujícím se situacím, jevům či událostem.

K základním zpravodajským útvarům patří: zpráva, krátká zpráva (noticka), rozšířená zpráva, oznámení, komuniké, publicistický referát, reportáž.

Texty **publicistického stylu v užším smyslu** nejen předkládají informace, ale zároveň tyto informace analyzují, komentují a hodnotí. Texty PS plní kromě funkce informativní také funkci persvazivní, získávací a ovlivňovací.

Některé slohové útvary PS nejsou primárně založeny na předávání nových informací, ale na nové analýze s argumenty a postoji k již známé skutečnosti. Cílem je najít a předložit všechny souvislosti, příčiny a důsledky.

K publicistickým útvarům řadíme úvodník, komentář, glosu, novinářský posudek, novinářskou recenzi a kritiku, interview, projev, proslov, diskusi, debatu, polemiku, reportáž aj.

Publicistický styl beletristický je osobitý, působivý publicistický projev, který navíc plní také funkci estetickou. V porovnání s předchozími styly je typický nárůstem beletrizace vyjadřování a subjektivitou. Autor textu často používá k vyjádření skutečnosti různá obrazná vyjádření.

K beletristicky zaměřeným publicistickým útvarům patří novinářský fejeton, sloupek, črta, medailonek nebo beletrizovaná reportáž.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

1. Fakta o výzkumu. Postup

V teoretické části práce jsme se seznámili s pojmem modalita, jejím pojetím z hlediska modální logiky a lingvistiky a představili jsme si různé typologie předložené v pracích zahraničních i českých autorů. V kapitolách zabývajících se výrazovými prostředky jsme se zaměřili zejména na lexikální výrazy včetně opisných slovesných vazeb s epistémickým a evidenciálním odstínem. Autorka si je vědoma skutečnosti, že epistémickou modalitu lze vyjádřit i pomocí slovesných časů, avšak tyto gramatické prostředky nebudou součástí samotné analýzy. Problematiku spatřuji v tom, že slovesné časy mohou mít více modálních významů. To samé platí i pro opisné vazby (např. *puede + infinitiv*), ale u nich předpokládám snadnější rozpoznání díky zasazení do situačního kontextu. Cílem této práce je předložit takovou kvalifikační analýzu, jejíž výsledky budou věrohodné, a které budou přínosem do dané problematiky.

V praktické části této práce je naší snahou zúročit teoretické poznatky a použít je na vlastní výzkum založený na žurnalistických textech. V zadání diplomové práce se hovoří o tom, provést komparativní analýzu zkoumaného jevu na základě španělských žurnalistických textů v porovnání s českými. Na předchozích stránkách jsem již upozornila, že výzkum bude založen na porovnání četností výskytů lexikálních výrazových prostředků epistémické modality a evidenciality. Jedním z prvních úkolů bude nasbírat dostatečně rozsáhlý jazykový materiál. Jelikož v zadání je uvedeno „pouze“ žurnalistické texty, dlouho jsem přemýšlela, jak se k výzkumu postavit. Po napsání osmé kapitoly věnující se okrajově tématu žurnalistiky, dostala jsem poměrně jasnou představu, jaký typ textů zvolím. V *Současné stylistice* (2008) Marie Čechové a kol. vydělují autorky v rámci publicistického stylu tři dílčí funkční styly. Jedním z nich je publicistický styl v užším slova smyslu, do něhož patří útvary jako komentáře, recenze, proslovy nebo interview. Budou to právě rozhovory, které budu analyzovat a porovnávat. Proč jsem se rozhodla právě pro rozhovory? Jednak to byla skutečnost, že rozhovory se vedou s významnými osobnostmi napříč různými odvětvími společenského života. Tematicky se jedná o žánr různorodý, pestrý, zajímavý a člověk se dozví něco nového. Současně má možnost sledovat, jak myslí ostatní lidé, jaké jsou jejich úhly pohledů na danou věc či problematiku. Nicméně tím nejdůležitějším

důvodem (z hlediska výzkumu) je, že odpovědi na otázky při rozhovorech mají subjektivní charakter. Člověk často vyjadřuje svůj názor, komentuje a hodnotí události ze svého pohledu. Proto si myslím, že na rozhovorech by se dalo dobře provést porovnání mezi oběma jazyky.

Pro samotný rozbor jsem zvolila patnáct přepisů rozhovorů z každého jazyka, celkem bylo analyzováno třicet textů. Jako zdroj mi posloužila jak tištěná periodika, tak i přepisy rozhovorů v elektronické podobě. Texty byly zvoleny takovým způsobem, aby svou délkou byly srovnatelné. Rozsah textů vycházel zhruba na 2 – 3 normostrany. V případě, že některý text svým obsahem výrazně převyšoval nastavený rozsah, nebyl analyzován úplně (např. několik posledních odstavců bylo z rozboru vyloučeno). Původním záměrem bylo najít paralelní texty v obou jazycích. Po několika dnech intenzivního hledání jsem bohužel byla nucena od této myšlenky ustoupit, protože bylo takřka nemožné najít takovéto texty, které by představovaly reprezentativní vzorek pro náš výzkum. Z tohoto důvodu jsem se pokusila vyhledat texty, které by si byly buď příbuzné po tematické stránce, anebo aby rozhovory byly vedeny s osobnostmi ze stejného nebo podobného odvětví (např. se sportovci, vědci, lidmi z oblasti kinematografie apod.). Níže předkládám kompletní seznam analyzovaných textů.

I. České texty

- 1) Kubátová, Zuzana a Petříček, Martin: Řekové nemají vůli utáhnout si opasky. *Mladá fronta DNES*. 20. června 2015, A14.
- 2) Rokos, Milan: Islámský stát děsí svojí státotvorností. *Lidové noviny*. 20. června 2015, s. 11.
- 3) Zídek, Petr: Stále ještě jsme národem Husovým. *Lidové noviny*. 20. června 2015, V 23.
- 4) Vlčková, Eva: Mozek je důležitější než drahé přístroje. *Lidové noviny*. 20. června 2015, 26 VIII.
- 5) Tomas, Jaroslav: NHL je zážitek. Nechci, aby to skončilo, říká talent Pastrňák. *Mladá fronta DNES*. 23. června 2015, B5.
- 6) Votruba, Viktor: Zachraňovaných zvířat každoročně přibývá. Někdy zcela zbytečně. *Mladá fronta DNES*. 20. června 2015, B2.

- 7) Novotný, Ondřej: 2013: neporazitelná královna. 2015: žena, co hledá rytmus. *Mladá fronta DNES*. 20. června 2015, B10.
- 8) Macek, Tomáš: České Giro? Reklama k nezaplacení. *Mladá fronta DNES*. 20. června 2015, B11.
- 9) Tichý, Jiří: Pojištěnci se intenzívně zajímají o to, co jim jejich lékaři účtují. *Právo*. 6. června 2015, s. 21.
- 10) Brožová, Karolína: Chovanec: Běženci jsou chudáci, ale nenecháme si rozvrátit zemi. *Právo*. 6. června 2015, s. 1 + pokračování na s. 7.
- 11) Nejezchlebová, Lenka: Neodpočinu si ani ve snu. *Interview*. červenec 2015, s. 14 – 20.
- 12) Motýl, Ivan: Starostkou v malém Německu. *Interview*. červenec 2015, s. 48 – 54.
- 13) Göth, Jindřich: Wabi Daněk. Jirásek a ruské kovbojky. *Interview*. červenec 2015, s. 56 – 62.
- 14) Bachoríková, Ivana: Martin Maryška. Očistec s Davidem Lynchem. *Interview*. červenec 2015, s. 72 – 80.
- 15) Lindner, Tomáš: Převzal nade mnou kontrolu islamistický software. *Respekt*. 30. června 2015. Dostupné z: <http://respekt.ihned.cz/c1-64245380-prevzal-nade-mnou-kontrolu-islamisticky-software>

II. Španělské texty

- 1) Pardilla Fernández, Santiago: Sociología del fútbol – entrevista sobre el consumo del fútbol. *Ssociólogos – Blog de Sociología y Actualidad*. 27. srpna 2014. Dostupné z: <http://ssociologos.com/2014/08/27/sociologia-del-futbol-entrevista-sobre-el-consumo-de-futbol/>
- 2) Arribas, Carlos: Mi único desafío es la velocidad. *El País*. 25. listopadu 2012. Dostupné z: http://deportes.elpais.com/deportes/2012/11/25/actualidad/1353877773_797406.html

- 3) Santamaría, David: Entrevista. Green Man: "Nos hubiese gustado poder molestar a Alex Ovechkin o Sidney Crosby". *Vavel – the international sports newspaper*. 18. ledna 2014. Dostupné z: <http://www.vavel.com/es/nhl/320111-entrevista-green-men.html>
- 4) Ssociólogos: Entrevista Naomi Klein: Un plan Marshall para salvar la Tierra. *Ssociólogos – Blog de Sociología y Actualidad*. 8. dubna 2015. Dostupné z: <http://ssociologos.com/2015/04/08/entrevista-naomi-klein-un-plan-marshall-para-salvar-la-tierra/>
- 5) Barbero, Ignacio G.: Entrevista a Elena Tova, una de las fundadoras del santuario de animales El Hogar ProVegan. *Culturamas – La revista de información cultural en Internet*. 20. září 2014. Dostupné z: <http://www.culturamas.es/blog/2014/09/20/entrevista-a-elena-tova-una-de-las-fundadoras-del-santuario-de-animales-el-hogar-provegan/>
- 6) Ssociólogos: Entrevista a Noam Chomsky: Contra el imperio de la vigilancia. *Ssociólogos – Blog de Sociología y Actualidad*. 6. dubna 2015. Dostupné z: <http://ssociologos.com/2015/04/06/entrevista-a-noam-chomsky-contra-el-imperio-de-la-vigilancia/>
- 7) Ssociólogos: Entrevista a Michel Foucault – sexo, poder, y la política de la identidad. *Ssociólogos – Blog de Sociología y Actualidad*. 21. března 2014. Dostupné z: <http://ssociologos.com/2014/03/21/entrevista-a-michel-foucault-sexo-poder-y-la-politica-de-laidentidad>
- 8) Rosado, Paz: Entrevista exclusiva a David Bisbal. *Andalucia.com*. Dostupné z: <http://www.esp.andalucia.com/sociedad/musica/david-bisbal.htm>
- 9) Pérez, Claudi: "Tsipras aún tiene que contar a los griegos que va a incumplir promesas". *El País*. 4. března 2015. Dostupné z: http://internacional.elpais.com/internacional/2015/03/03/actualidad/1425417195_457874.html

- 10) Martínez, Luis: Quentin Tarantino: "La esclavitud es el equivalente americano al Holocausto". *El Mundo*. Dostupné z: <http://www.elmundo.es/especiales/2013/cultura/tarantino/entrevistas.html>
- 11) Armada, Alfonso: Enikő Nagy: "Si al hablar de Sudán solo hablamos de la guerra entonces la guerra ha ganado". *ABC.es*. 1. července 2015. Dostupné z: <http://www.abc.es/cultura/arte/20150701/abci-eniko-nagy-sudan-fotografa-201506301536.html>
- 12) Pujol Gebelli, Xavier: "La música es un vehículo para entender cómo funciona el cerebro". *El País*. 19. ledna 2005. Dostupné z: http://elpais.com/diario/2005/01/19/futuro/1106089202_850215
- 13) Soteras, Ana: Ignacio H. Medrano, un neurólogo creador de un proyecto para compartir información médica. *EFE: Salud*. 2. června 2014. Dostupné z: <http://www.efesalud.com/noticias/ignacio-medrano-neurologo-creador-proyecto-compartir-informacionmedica>
- 14) Peris: Entrevista a Luis Alberto Palomeque: Director Grandes Cuentas de Salud de Mapfre. *Peris: correduría de seguros*. 10. října 2014. Dostupné z: <http://www.peris.es/2014/10/entrevista-luis-alberto-palomeque-director-grandes-cuentas-de-salud-de-mapfre/>
- 15) El País: "La Unión Europea no está rescatando a Grecia, sino a los bancos alemanes". *El País*. Dostupné z: http://www.elpais.com/especial/35aniversario/economia/la_union_europea_no_esta_rescatando_a_grecia_sino_a_los_bancos_alemanes.html

Výše jsme uvedli seznam textů – rozhovorů, s kterými budeme pracovat a vycházet při našem rozboru daného materiálu. Dříve než se zaměříme na vlastní analýzu, bude třeba stanovit postup samotného výzkumu. Prvním zásadním bodem bude fakt, že nebudeme brát v potaz tradiční dělení na epistémickou možnost a nutnost vycházející z modální logiky. V našem výzkumu se přikloníme ke skutečnosti, že celá řada současných autorů věnující se problematice modalitě obecně (viz Frank R. Palmer,

Jan Nuyts, Joan Bybeeová a další) nerozlišuje mezi epistémickou možností a nutností, ale zabývají se pouze mírou/stupněm přesvědčení mluvčího subjektu o pravdivosti propozičního obsahu tvrzení. Spadají sem tedy pouze pojmy jako jistota, zdánlivá jistota, možnost, pravděpodobnost. Kategorie evidenciality bude zkoumána samostatně.

Dále je třeba ujasnit, podle jakých kritérií budou dané lexikální výrazové prostředky přiřazovány do jednotlivých kategorií. Pokud jde o epistémickou modalitu, nevidím zde zásadní problém. Nutno podotknout, že této kategorii je věnována dostatečná pozornost, a to i na poli české jazykovědy. Myslím, že v teoretické části jsem předložila dostačující přehled výrazových prostředků, kterými může být epistémická modalita vyjádřena. Samozřejmě uvedený výčet není a ani nemůže být kompletní, ale pro ilustraci a správné přiřazení jednotlivých výrazů, dle mého názoru, plně dostačující. Předpokládám, že v průběhu výzkumu se objeví v textech nové výrazy, které bychom mohli přidat a obohatit tak náš seznam.

Větší úskalí ovšem spatřuji u kategorie evidenciality zejména u českých textů. Z pohledu české jazykovědy není této kategorii věnována dostatečná, resp. téměř žádná pozornost. Čeští autoři nepočítají s možností, že by evidencialita byla subkategorií epistémické modality ani s variantou samostatné kategorie. Můžeme vidět, že mezi výrazové prostředky epistémické modality řadí i výrazy jako např. *je zřejmé, zřejmě, zjevně*, které ale spadají do kategorie evidenciality (z hlediska anglofonní či hispanofonní lingvistiky). Abychom dokázali správně určit lexikální výrazové prostředky mající evidenciální odstín, budeme vycházet z jednotlivých typů evidencí, které jsme vyjmenovali ve čtvrté kapitole praktické části této diplomové práce. Připomeňme si, že evidencialita je gramatická kategorie odkazující na zdroj, z kterého určitá informace pochází. Podle typu rozlišujeme tyto zdroje informací („evidencí“) na: vizuální, sensorické (smyslové), inferenční, asumptivní, reportativní a citační. Již teď můžeme odvodit, že sem budou patřit slova mající spojitost s lidskými smysly, např. *vidět, pozorovat, uvidět, slyšet, poslouchat, cítit, najít, nalézt, objevit* apod. Nebo výrazy pro vyjádření úsudku: *usuzovat, vyvodit, zdát se* aj.

Jako další bod připomenou skutečnost, že ve výzkumu se zaměříme pouze na lexikální výrazové prostředky zahrnující opisné slovesné vazby, slovesa, substantiva, adjektiva, adverbia či jiné formy pro vyjádření obou kategorií.

Před zahájením samotného výzkumu si můžeme stanovit určitou pracovní hypotézu. Jak všichni víme, o španělštině je všeobecně známo, že je jazykem explicitnějším než čeština. Z tohoto předpokladu můžeme vycházet a stanovíme si, že četnost užití jazykových prostředků ve španělsky psaných textech bude vyšší než v českých. Na základě výzkumu a následné komparativní analýzy si naši teorii buď potvrdíme, anebo dojdeme ke zcela jiným závěrům.

Výzkumná část bude doplněna o konkrétní příklady převzatých ze španělských i českých textů. Citované pasáže budou vyňaty z příslušných rozhovorů. Jedná se pouze o vybraný vzorek sloužící pro ilustraci.

2. Analýza španělsky psaných textů

2.1. Vyjadřování epistémické modality

Z rozboru španělsky psaných textů (rozhovorů) jsme vypořadali a došli k závěru, že epistémická modalita může být vyjádřena zejména opisnou slovesnou vazbou *poder + infinitiv* a určitými slovesy mající epistémický odstín. Nezanedbatelný je rovněž výskyt podstatných a přídavných jmen, a příslovčí. Konkrétní počet nalezených výskytů představuje následující tabulka (*Tabulka 3*).

Tabulka 3: Vyjádření epistémické modality ve španělštině lexikálními výrazovými prostředky a jejich četnost užití

Způsob vyjádření	Počet výskytů
Poder + infinitiv	154
Sloveso	233
Substantivum	111
Adjektivum	135
Adverbium	106
Ostatní formy	3

Z *Tabulky 3* můžeme vyčíst, že nejčastěji byla epistémická modalita vyjádřena určitými slovesy. Celkový počet výskytů se dostal na číslo 233. Ve většině případů se v textech objevovala tři slovesa: *creer*, *pensar* a *saber*. Sloveso *creer* jsme našli

celkem v 76 případech (vždy počítáme i se záporným tvarem slovesa, např. *no creo*), sloveso *saber* se vyskytlo 43krát a sloveso *pensar* 31krát. Můžeme ještě zmínit další slovesa, která se vyskytla ve více případech, a sice: *considerar* (11x), *entender* (11x) či *asegurar* (4x). Pro ilustraci si uveďme několik konkrétních případů, ve kterých je epistémická modalita vyjádřena právě pomocí slovesných tvarů.

- (1) *Pienso que una de las grandes experiencias que hemos tenido desde la última guerra mundial es que todos esos programas sociales y políticos han resultado un gran fracaso.* (Entrevista a Michel Foucault – sexo, poder, y la política de la identidad).
- (2) *Una de las actividades que más me gusta actualmente es analizar películas para algún director o actor. Disfruto mucho con esto y lo **considero** una extensión más de mi trabajo como director.* (Quentin Tarantino: "La esclavitud es el equivalente americano al Holocausto").
- (3) *Los científicos **aseguran** que el margen acordado de dos grados de temperatura es una cifra demasiado alta.* (Entrevista Naomi Klein: Un plan Marshall para salvar la Tierra).

Druhým nejvíce používaným výrazovým prostředkem pro vyjádření epistémické modality ve španělštině byla opisná slovesná vazba *poder + infinitiv*, která se vyskytla celkově ve 154 případech. Lze říci, že převažovalo užití osobní vazby před neosobní, ve které není podmět přímo vyjádřen. Neosobní vazba této slovesné konstrukce se vyskytla pouze ve 20 případech. U této opisné vazby je třeba dávat pozor a pečlivě zkoumat každý výskyt, protože pomocí vazby *poder + infinitiv* můžeme vyjádřit i další jednotlivé modality, např. deontickou, ale i dynamickou.

- (4) *Si la gente no tuviera ninguna deuda, conceptualmente **se podría pensar** en una bajada uniforme de salarios y precios domésticos, que sería análoga a una devaluación.* ("La Unión Europea no está rescatando a Grecia, sino a los bancos alemanes").
- (5) *En sus trabajos sugiere que gracias a la música **pueden constatarse** modificaciones en el cerebro.* ("La música es un vehículo para entender cómo funciona el cerebro").

- (6) *Una empresa estadounidense puede disponer de una mano de obra reprimida, muy barata.* (Entrevista a Noam Chomsky: Contra el imperio de la vigilancia).

Epistémickou modalitu můžeme vyjádřit i pomocí podstatných nebo přídavných jmen a příslovčí. V celkovém počtu 111 výskytů se v analyzovaných textech objevila substantiva, přičemž mezi nejběžněji užitými můžeme nalézt slova jako *realidad* (15x), *resultado* (10x), *posibilidad* (9x) nebo *oportunidad* (8x).

- (7) *Para mí no hay ninguna duda de lo que son los sudaneses.* (Enikő Nagy: "Si al hablar de Sudán solo hablamos de la guerra entonces la guerra ha ganado").
- (8) *Sin lugar a dudas, cualquier sistema de poder va a impedir todo lo que pueda dentro de sus posibilidades.* (Entrevista a Noam Chomsky: Contra el imperio de la vigilancia).
- (9) *Bueno, la verdad es que no me puedo quejar.* (Entrevista exclusiva a David Bisbal).

Pokud jde o přídavná jména, jejich celková frekvence užití dosáhla hodnoty 155 výskytů. Nejčastěji se vyskytla adjektiva typu *cierto* (26x), *claro* (19x), *posible* (11x), *verdadero* (8x) nebo *seguro* (6x).

- (10) *Es cierto que es un país único, pero yo creo que Sudán no ha sido nunca un país.* (Enikő Nagy: "Si al hablar de Sudán solo hablamos de la guerra entonces la guerra ha ganado").
- (11) *Las empresas privadas van a hacer lo imposible para trabarlo.* (Entrevista a Noam Chomsky: Contra el imperio de la vigilancia).

Nezapomeňme zmínit příslovce, která se vyskytla ve 106 případech. Do tohoto celkového počtu jsou započítána i tzv. *locuciones adverbiales* typu *sin duda* (9x), *por supuesto* (9x), *de hecho* (7x) nebo *en realidad* (6x). Z klasických adverbíí se často objevily výrazy jako *realmente* (11x), *quizá(s)* (10x), *precisamente* (7x) či *probablemente* (4x).

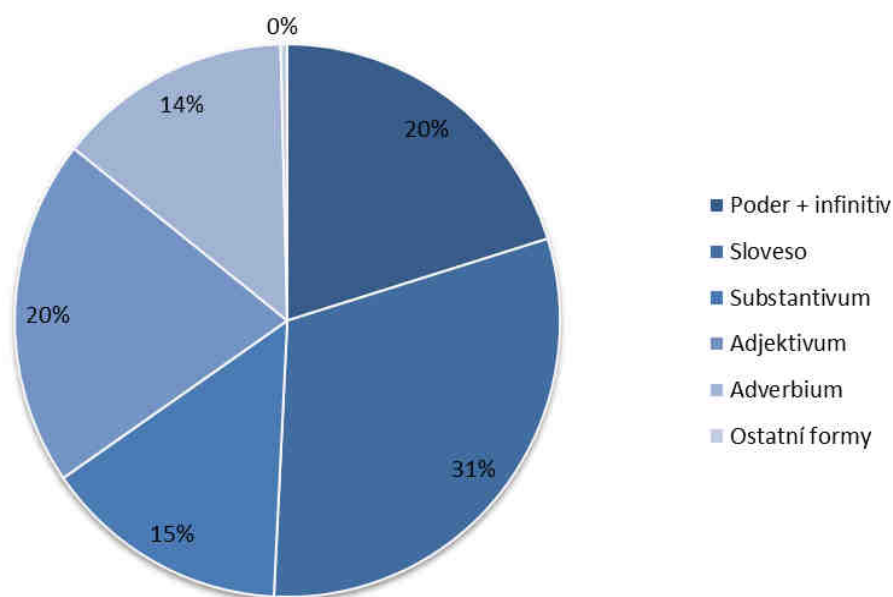
- (12) *En realidad, no creo que la palabra atrapados sea la palabra correcta.* (Entrevista a Michel Foucault – sexo, poder, y la política de la identidad).
- (13) *Ahora sabemos que tiene que ver con cambios anatómicos y funcionales. Y posiblemente, con cambios en la conectividad neuronal.* ("La música es un vehículo para entender cómo funciona el cerebro").

Kromě výše uvedených způsobů lze vyjádřit epistémickou modalitu pomocí tzv. interaktivních částic typu *¿eh?*, *¿verdad?*, *¿no?*. Jak jsme uvedli v teoretické části práce, tak tyto částice se používají jako epistémické markery s cílem zeslabit závazek mluvčího vůči tomu, co vypovídá. Tento typ markerů se výlučně nachází na konci výpovědi a je jediným prostředkem epistémické modality obracející se přímo na posluchače. Nicméně jak je patrné z naší analýzy, tento typ výrazového prostředku se vyskytuje velmi sporadicky. Celkem byly zachyceny pouze tři výskyty.

- (14) *En la prensa escrita hay un término: el agujero de las noticias. ¿Cómo se hace? Primero se pone la publicidad, ¿no?* (Entrevista a Noam Chomsky: Contra el imperio de la vigilancia).
- (15) *¿Y tus restaurantes? Entre ellos seguro que hay un chino, ¿no?* (Entrevista exclusiva a David Bisbal).

Pokud bychom měli graficky znázornit četnost užití výrazových prostředků epistémické modality ve španělštině, můžeme použít následující graf (*Graf 1*).

Graf 1: Vyjádření epistémické modality lexikálními výrazovými prostředky ve španělštině

Graf 1 znázorňuje procentuální hodnoty jednotlivých lexikálních výrazových prostředků, kterými lze vyjádřit epistémickou modalitu ve španělštině. Z grafu můžeme vyčíst, že nejčastěji se epistémická modalita vyjadřuje pomocí určitých sloves (31 %)

a prostřednictvím opisné slovesné vazby *poder + infinitiv* (20 %). Přídavná jména tvoří rovněž 20 % z celku. Podstatná jména jsou zastoupena 15 % a o jedno procento méně mají příslovce (14 %). Ostatní formy (v tomto případě tzv. interaktivní částice) představují zanedbatelnou část a v poměru k ostatním výrazovým prostředkům nejsou procentuálně vyjádřeny.

2.2. Vyjadřování evidenciality

Při vyhledávání jednotlivých lexikálních výrazových prostředků mající evidenciální odstín bylo třeba brát v potaz, zda daný výraz nějakým způsobem odkazuje na zdroj (typ evidence), z kterého určitá informace pochází. Jako vodítko nám do jisté míry posloužila *Tabulka 2* uvedená na straně 46 této diplomové práce. Před zahájením samotného výzkumu byla stanovena domněnka, že by se ve větší míře mohly vyskytnout výrazy související s lidskými smysly nebo vyjadřující úsudek.

Z rozboru jednotlivých textů vyplynulo, že výrazy s evidenciálním odstínem mohou mít podobu sloves, podstatných a přídavných jmen, příslovcí, ale také mohou být vyjádřeny pomocí předložky. Následující tabulka (*Tabulka 4*) předkládá zjištěnou četnost užití jednotlivých způsobů vyjádření evidenciality ve španělštině.

Tabulka 4: Vyjádření evidenciality ve španělštině lexikálními výrazovými prostředky a jejich četnost užití

Způsob vyjádření	Počet výskytů
Sloveso	298
Substantivum	10
Adjektivum	3
Adverbium	4
Ostatní formy	11

Jak můžeme vidět z *Tabulky 4*, nejvyšší četnost výskytů je zastoupena slovesy, která se objevila ve 298 případech. Můžeme s jistotou říct, že převažovala slovesa v osobní formě. Z tohoto celkové počtu jsme se nejčastěji setkali se slovesy *decir* (celkem 54 výskytů) a *ver*, které se vyskytlo v 51 případech. Mezi další slovesa,

vyskytující se ve vícero případech můžeme zmínit např. *encontrar* (18krát), *parecer* (17krát), *buscar* (13krát), *explicar* (10krát) nebo *observar* (6krát).

- (16) *Entonces **aparece** un conflicto potencial bastante grave entre China, por un lado, y EE.UU. y Japón por el otro.* (Entrevista a Noam Chomsky: Contra el imperio de la vigilancia).
- (17) *Lo que **me parece** interesante, en lo que concierne al S&M lésbico, es que permite desembarazarse de ciertos estereotipos de la feminidad que han sido usados dentro del movimiento lésbico.* (Entrevista a Michel Foucault – sexo, poder, y la política de la identidad).
- (18) *Mi enfoque consiste en **señalar** que los países rescatados se sentaban a negociar no con la Comisión o con el Eurogrupo, sino con funcionarios.* ("Tsipras aún tiene que contar a los griegos que va a incumplir promesas".)
- (19) *Pero quería encontrarme con la gente, ser parte de sus vidas, **escuchar** lo que tenían, y por último documentar todo lo que **veía** para que **apareciera** en el libro.* (Enikő Nagy: "Si al hablar de Sudán solo hablamos de la guerra entonces la guerra ha ganado").

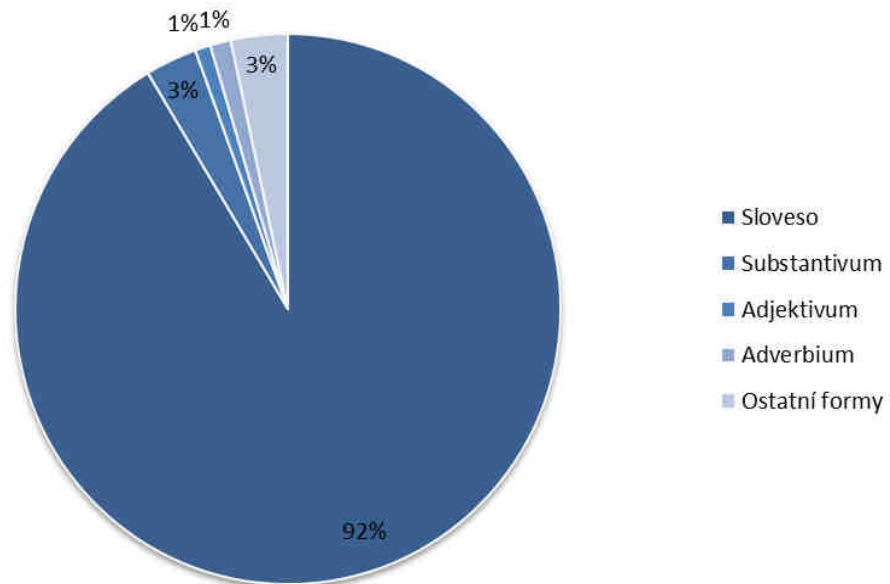
Ostatní slovní druhy představují zanedbatelnou část. Tvary podstatných jmen se vyskytly pouze v 10 případech, přídavná jména mají pouhé tři výskyty a příslovce se objevila ve 4 případech. Tvary s předložkou odkazující na zdroj informace jsme našli celkem v 11 případech. Jde zejména o tvary s předložkou *según*.

- (20) *En todo momento se preserva la privacidad de los datos y lo que se obtiene son **conclusiones** clínicas comunes a partir del gran volumen de datos.* (Ignacio H. Medrano, un neurólogo creador de un proyecto para compartir información médica).
- (21) *Si dio alguna respuesta fue exclusivamente nacional, cuando es **evidente** que en lo relativo a Grecia y su programa hay 19 opiniones públicas que cuentan.* ("Tsipras aún tiene que contar a los griegos que va a incumplir promesas".)
- (22) *Estoy pensando, **evidentemente**, en los aspectos más destacados de lo que llamamos el gueto — cine porno, clubs para S&M, fist-fucking, etc.* (Entrevista a Michel Foucault – sexo, poder, y la política de la identidad).

- (23) *Según el artículo de Michael Neudecker, “Los días contados de la prensa española” en diez años se volverán insignificantes los periódicos en su forma impresa en papel.* (Sociología del fútbol – entrevista sobre el consumo del fútbol).

Graficky můžeme zjištěné hodnoty znázornit následujícím grafem (*Graf 2*).

Graf 2: Vyjádření evidenciality lexikálními výrazovými prostředky ve španělštině

Graf 2 znázorňuje naměřené procentuální hodnoty jednotlivých lexikálních výrazových prostředků, jejichž pomocí lze vyjádřit kategorii evidenciality ve španělštině. Přesněji řečeno se jedná o výrazy mající evidenciální odstín. Z grafu můžeme vyčíst, že naprostou většinu mají slovesné tvary. V procentuálním vyjádření tak představují neuvěřitelných 92 %. Další lexikální způsoby vyjádření evidenciality jsou poměrně zanedbatelné. Podstatná jména se vyskytla pouze v 10 případech, což odpovídá pouhým 3 %. Stejnou procentuální hodnotu jsme zaznamenali u konstrukcí s předložkou. Ve většině případů se jednalo o vazby s předložkou *según*, která odkazovala na něčí tvrzení. Volně bychom mohli užít parafrázi „*podle tvrzení X*“. Přídavná jména a příslovce se objevila pouze ve 2 % případů (vždy po jednom procentu).

3. Analýza česky psaných textů

3.1. Vyjadřování epistémické modality

Stejně jako ve španělštině, tak i v češtině nalezneme výrazové prostředky signalizující různý stupeň přesvědčení (jistoty) mluvčího o platnosti obsahu výpovědi. Pomocí jistotně modalitních postojů může mluvčí vyjádřit různé stupně subjektivního přesvědčení o pravdivosti sdělovaného obsahu počínaje plnou (stoprocentní) jistotou, přes pravděpodobnost, domněnku či možnost, až k jistotě nulové.

Na základě rozboru česky psaných textů (rozhovorů) můžeme říci, že v češtině se vyskytují obdobné lexikální způsoby pro vyjádření epistémické modality jako tomu bylo u španělštiny. Nejčastěji jsme se setkali se slovesnou vazbou *moci + infinitiv*, a dále pak se slovesy, podstatnými a přídavnými jmény a příslovci mající jistotní odstín. Na následující tabulce si představíme zjištěné hodnoty četností výskytů jednotlivých způsobů vyjádření jistotní modalita v česky psaných textech.

Tabulka 5: Vyjádření epistémické modalita v češtině lexikálními výrazovými prostředky a jejich četnost užití

Způsob vyjádření	Počet výskytů
Moci + infinitiv	88
Sloveso	233
Substantivum	64
Adjektivum	61
Adverbium	67

Jak můžeme vyčíst z *Tabulky 5*, nejčastěji byla epistémická modalita vyjádřena určitými slovesy. Celkový počet výskytů se dostal na číslo 233, což je na jednotky úplně totožné číslo, jaké jsme napočítali ve španělštině. Nejvíce se v textech objevovala slovesa *myslet* a *vědět*. Sloveso *myslet* jsme našli celkem v 66 případech jak v kladné, tak i záporné podobě. Sloveso *vědět* se vyskytlo 50krát, přičemž v 18 případech jsme se setkali se záporným tvarem *nevědět*. Můžeme ještě zmínit další slovesa, která se vyskytla ve více případech, například *zjistit* (17x), *věřit* (11x) či *uvědomit si* (7x). Pro představu si můžeme uvést několik vybraných případů přímo z analyzovaných

textů, ve kterých je epistémická modalita vyjádřena právě prostřednictvím slovesných tvarů.

- (24) *Budeme řešit stropy pro volební kampaně, protože si **myslíme**, že ta politická soutěž nemůže být jen o tom, kdo si koupí více plakátů, ale o myšlenkách.* (Chovanec: Běženci jsou chudáci, ale nenecháme si rozvrátit zemi).
- (25) *Neznal jsem tehdy skoro rozdíl mezi chudým Jemenem a bohatým Ománem. Nevěděl jsem, co mě čeká.* (Převzal nade mnou kontrolu islamistický software).
- (26) *Přesný počet držitelů německého občanství ale **neznám**, na radnici takové údaje nemáme.* (Starostkou v malém Německu).
- (27) *Musím vnímat rytmus. Ne že mi střelí za zadkem, já vyběhnu jak splašená a v půlce trati **zjistím**, že už nemám na to, abych to doběhla.* (2013: neporazitelná královna. 2015: žena, co hledá rytmus).

Druhým nejčastěji používaným výrazovým prostředkem pro vyjádření jistotní modality v češtině je slovesná vazba *moci + infinitiv*, která se vyskytla v celkovém počtu 88 případů. Stejně jako tomu bylo u španělštiny, tak i v češtině převažuje užití osobní vazby před neosobní, ve které není původce děje přímo vyjádřen.

- (28) *Když se kolegyně chce vrátit z mateřské, **může si vybrat**, jaký úvazek chce. Věda se musí odpracovat, ale leccos se **může odpracovat** z domova.* (Neodpočinu si ani ve snu).
- (29) *To bylo kvůli charitě. V Bostonu si **mohl** každý fanoušek **zaplatit**, aby ostříhal vybraného hráče, a ty peníze šly pro děti.* (NHL je zážitek. Nechci, aby to skončilo, říká talent Pastrňák).
- (30) *Měli jsme dvě auta, tak jedno prodal, aby nám **umožnil chodit** dál do školy.* (Mozek je důležitější než drahé přístroje).
- (31) *V Řecku dlouho byly jako věřitelé evropské banky a penzijní fondy, které podle evropské mentality **nelze nechat padnout**.* (Řekové nemají vůli utáhnout si opasky).

Velmi vyrovnané hodnoty jsme zjistili u podstatných a přídavných jmen a příslovčí. Podstatná jména se vyskytla celkem v 64 případech, přičemž nejčastěji se objevovaly výrazy jako *možnost* (14krát), *pravda* (12krát), *šance* (8x) nebo *fakt* (8x).

- (32) *V Kostnici pak máme celou řadu míst tradičně spojovaných s Husovým pobytem, byť stejně jako v případě Husova rodiště nemáme o jeho přítomnosti v objektu dnešního „Husova domu“ stoprocentní jistotu.* (Stále ještě jsme národem Husovým).
- (33) *My trváme na tom, že čáry na mapě odpovídají počtu vlajek, které vlají na budově OSN. To je tedy teorie. **Realita** je jiná, čáry vedou jinde a některé vlajky prostě v New Yorku nebudou.* (Islámský stát děsí svojí státotvorností).

Pokud jde o vyjádření epistémické modality pomocí přídavných jmen, nejčastěji jsme se setkali s adjektivy typu *možný* (27x), *jistý* (6x), *jasný* (5x) nebo *neurčitý* (4x). Celkově jsme napočítali 61 případů, ve kterých byla jistotní modalita vyjádřena právě adjektivy.

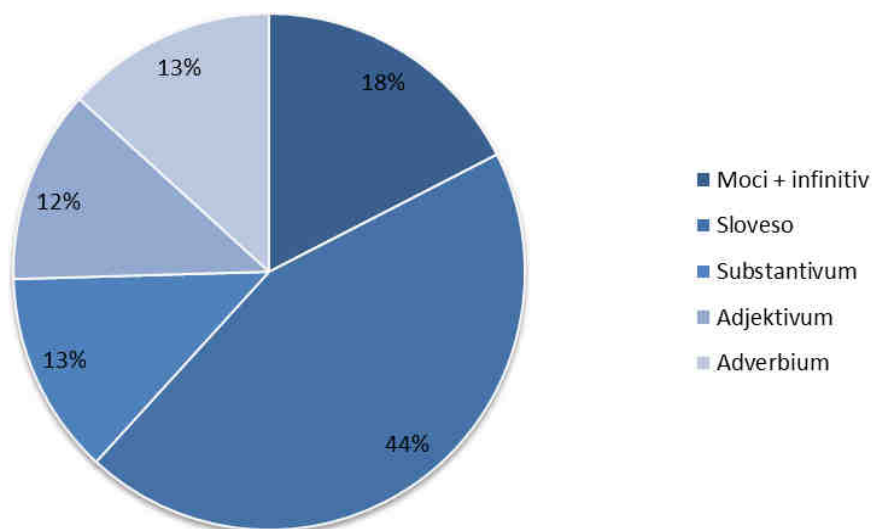
- (34) *Je tedy **možné**, že se ohnisko bojů přeneso do Bagdádu, my si ale nemyslíme, že je to první cíl Islámského státu.* (Islámský stát děsí svojí státotvorností).
- (35) *Existuje několik verzí, z nichž **nejpravděpodobnější** jsou asi dvě.* (Wabi Daněk. Jirásek a ruské kovbojky).

Nakonec se podívejme na česká příslovce mající epistémický odstín. Celková frekvence užití dosáhla hodnoty 67 výskytů. Nejčastěji jsme v textech našli příslovce *asi* (28x), *samozřejmě* (20x), *určitě* (15x), *opravdu* (13x) nebo *vlastně* (9x). Dále můžeme zmínit ještě výrazy *jistě*, *skutečně*, *jasně*, *pravděpodobně*, *snad* aj.

- (36) *Islámský stát **samozřejmě** používá plně rozvinutou taktiku teroristických útoků a terorismu, o tom není vůbec sporu.* (Islámský stát děsí svojí státotvorností)
- (37) *On alkohol moc nepodporoval, ale to jsou takové vlny. **Jasně**, že drogy a alkohol jsou v Hollywoodu pořád.* (Martin Maryška. Očistec s Davidem Lynchem).
- (38) *Často jde o mnohastránkový dokument, který ale **rozhodně** není jen nudným souhrnem čísel.* (Pojištěnci se intenzívně zajímají o to, co jim jejich lékaři účtují).

Pokud bychom chtěli graficky znázornit četnost užití jednotlivých lexikálních výrazových prostředků epistémické modality v češtině, můžeme si získané hodnoty vyjádřit v procentech na následujícím grafu (*Graf 3*).

Graf 3: Vyjádření epistémické modality lexikálními výrazovými prostředky v češtině

Výše uvedený *Graf 3* znázorňuje procentuální hodnoty jednotlivých lexikálních výrazových prostředků, kterými lze vyjádřit epistémickou modalitu v češtině. Z grafu můžeme vyčíst, že nejčastěji se epistémická modalita vyjadřuje pomocí určitých sloves (44 %) a slovesné vazby *moci + infinitiv* (18 %). Podstatná jména a příslovce jsou shodně zastoupena vždy po 13 procentech. Přídavná jména se celkem vyskytla v 61 případech, což představuje hodnotu 12 % z celku.

3.2. Vyjadřování evidenciality

V úvodu praktické části práce jsme uvedli úskalí, s kterými se bude třeba vypořádat při analýze česky psaných textů. Myslím, že nakonec se podařilo nalézt výrazy s evidenciálním odstínem.

Stejně jako tomu bylo u španělštiny, tak i čeština užívá pro vyjádření evidenciality příslušná slovesa, podstatná a přídavná jména, příslovce a rovněž konstrukce s předložkou *podle*. Následující tabulka (*Tabulka 6*) předkládá zjištěné hodnoty představující četnost užití jednotlivých lexikálních způsobů vyjádření evidenciality v češtině.

Tabulka 6: Vyjádření evidenciality v češtině lexikálními výrazovými prostředky a jejich četnost užití

Způsob vyjádření	Počet výskytů
Sloveso	267
Substantivum	6
Adjektivum	1
Adverbium	8
Ostatní formy	6

Tabulka 6 nám nabízí přehled frekvence užití lexikálních způsobů vyjádření evidenciality v češtině. Jak můžeme vidět, nejvyšší četnost výskytů je zastoupena slovesy, která se objevila ve 267 případech. Opět převažovala slovesa v osobní formě. Z tohoto celkového počtu jsme se nejčastěji setkali se slovesy *říct/říkat*, u něhož jsme napočítali celkem 76 výskytů, a *vidět*, které se vyskytlo ve 45 případech. Pokud jde o další výrazy související s lidskými smysly, můžeme kromě již zmíněného *vidět* uvést ještě slovesa *slyšet* (21 výskytů) nebo *vnímat* (13 případů). Mezi další slovesa, vyskytující se ve vícero případech můžeme zmínit např. *najít* (12krát), *zdát se* (11krát), *vysvětlovat* (7krát), *tvrdit* (7krát). Pro ukázkou si vyjmenujme ještě pár sloves mající evidenciální odstín, která se objevila v analyzovaných textech: *označit*, *rozlišovat*, *vyplývat*, *hledat*, *zaznamenat*, *odhalit*, *prokázat*, *objevit se*, *naznačit*, *předložit*, *představit*, *objasnit*, *oznámit*, *napsat*, *všimnout si*, *rozeznat* aj.

- (39) *Ukazuje se, že nějakou dobu můžete jet na populistické vlně, ale ne donekonečna.* (Řekové nemají vůli utáhnout si opasky).
- (40) *Jeho zaměstnáním bylo vyhledávat konvertity a trochu zmatené věřící, kteří právě hledali tu správnou duchovní cestu.* (Převzal nade mnou kontrolu islamistický software).
- (41) *Já jsem viděl tabulku pana ministra, z které vyplývalo, že daně se vybírají ve větším rozsahu než v loňském roce.* (Chovanec: Běženci jsou chudáci, ale nenecháme si rozvrátit zemi).
- (42) *Nicméně tvrdím, že Honza je geniální melodik a nevšiml jsem si, že by kromě sebe někoho vykrádal.* (Wabi Daněk. Jirásek a ruské kovbojky).

- (43) *Možná jsem byl zkušený, nicméně mládí, neuváženost a trocha marihuany... Jako všude byla i tam zakázána, ale náhoda chtěla, že jsme objevili políčko, kde rostla. Nacpali jsme jí celý pytel od rýže. Jednou jsme se po kouření při západu slunce vraceli domů a já zahlédl kobru. Už předtím jsem viděl fakíry, jak to s nimi umějí.* (Martin Maryška. Očistec s Davidem Lynchem).
- (44) *Výklad Husa jako radikála a revolucionáře, který je zaměřen proti církvi vůbec, z něhož se pak vyvinul komunistický Jan Hus, který byl především sociálním revolucionářem a jehož kazatelkou by dnes - jak napsal Zdeněk Nejedlý – byla politická tribuna.* (Stále ještě jsme národem Husovým).

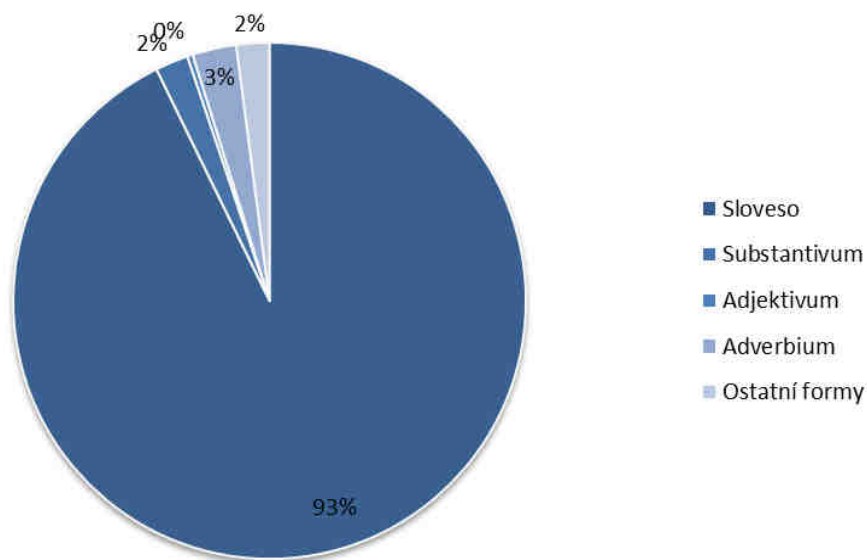
Ostatní slovní druhy představují velmi nízký počet výskytů. Dohromady se vyskytly pouze ve 21 případech. Přičemž u podstatných jmen jsme zaznamenali 6 výskytů, u přídavných jmen pouhý jeden výskyt a dále jsme našli celkem šest příslovcí. Větné konstrukce s předložkou *podle* se objevily v šesti případech.

Pokud bychom chtěli vyjmenovat některé výrazy, můžeme uvést např. *je zřejmé, zřejmě, zjevně, evidentní, evidentně, očividně* aj.

- (45) *Každé partnership, v manželství nebo ve firmě, ve vědě, má být založeno na zdravém úsudku, že v jiném partnerství to lepší vlastně nebude, protože závisí především na každém z nás.* (Neodpočíná si ani ve snu).
- (46) *Sebevědomí je jedna z vašich nejviditelnějších vlastností.* (Neodpočíná si ani ve snu).
- (47) *Kdo žije ve stavu smrtelného hříchu, s nímž nic nedělá, tedy není evidentně ve stavu boží milosti, ten nemá právo autoritu, která je z boží vůle, vykonávat.* (Stále ještě jsme národem Husovým).
- (48) *Pro vás péče o zvířata zjevně není pouhé zaměstnání...* (Zachraňovaných zvířat každoročně přibývá. Někdy zcela zbytečně).
- (49) *Vzdělávací cesty z evropských mešit do radikálních škol podle mých informací příliš neprobíhají.* (Převzal nade mnou kontrolu islamistický software).
- (50) *To se bude podle všeho dít.* (Chovanec: Běženci jsou chudáci, ale nenecháme si rozvrátit zemi).

Frekvenci užití lexikálních výrazových prostředků s evidenciálním odstínem v češtině můžeme graficky znázornit následujícím grafem (*Graf 4*).

Graf 4: Vyjádření evidenciality lexikálními výrazovými prostředky v češtině

Graf 4 znázorňuje zjištěné procentuální hodnoty jednotlivých lexikálních výrazových prostředků, jejichž prostřednictvím je možné vyjádřit kategorii evidenciality v češtině. Přesněji řečeno se jedná o výrazy mající evidenciální odstín. Z grafu můžeme vyčíst, že v drtivé většině převládá užití slovesných tvarů. Pokud bychom celkový počet výskytů (267) chtěli procentuálně vyjádřit, dostaneme se na hodnotu 93 %. Další lexikální způsoby vyjádření evidenciality jsou poměrně zanedbatelné. Podstatná jména se vyskytla pouze v 6 případech, což odpovídá pouhým 2 %. Stejnou procentuální hodnotu jsme zaznamenali u konstrukcí s předložkou. Ve většině případů se jednalo o vazby s předložkou *podle*, která odkazovala na něčí tvrzení, resp. na zdroj, z jakého daná informace pochází. Pokud jde o příslovce, ve zkoumaných textech se objevila celkem v osmi případech. Tato zjištěná hodnota odpovídá pouhým 3 % výskytů.

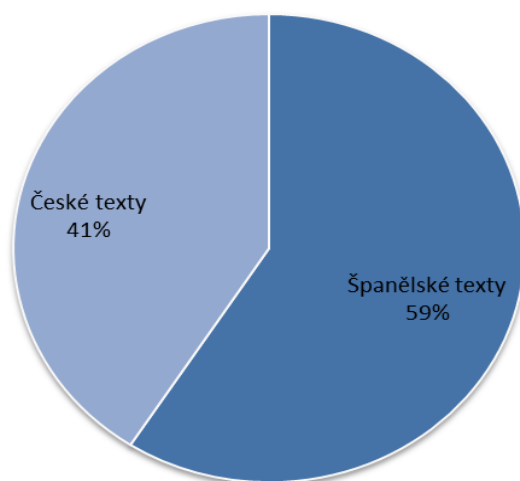
4. Srovnání španělštiny a češtiny

Následující kapitola praktické části této práce bude věnována porovnání zjištěných hodnot u obou jazyků. Cílem je představit výsledky našeho bádání, ke kterým jsme došli při zkoumání příslušných textů. Předtím, než jsme přistoupili k výzkumu, stanovili jsme si pracovní hypotézu založenou na předpokladu, že španělština je jazykem výrazově explicitnějším než čeština. Tudíž se dalo předpokládat, že výrazové prostředky vyjadřující epistémickou modalitu, resp. evidencialitu, se vyskytnou ve španělštině čteněji než v češtině. Nyní se podívejme, zda naše domněnka byla pravdivá nebo zdali výzkum přinesl jiné výsledky.

4.1. Epistémická modalita

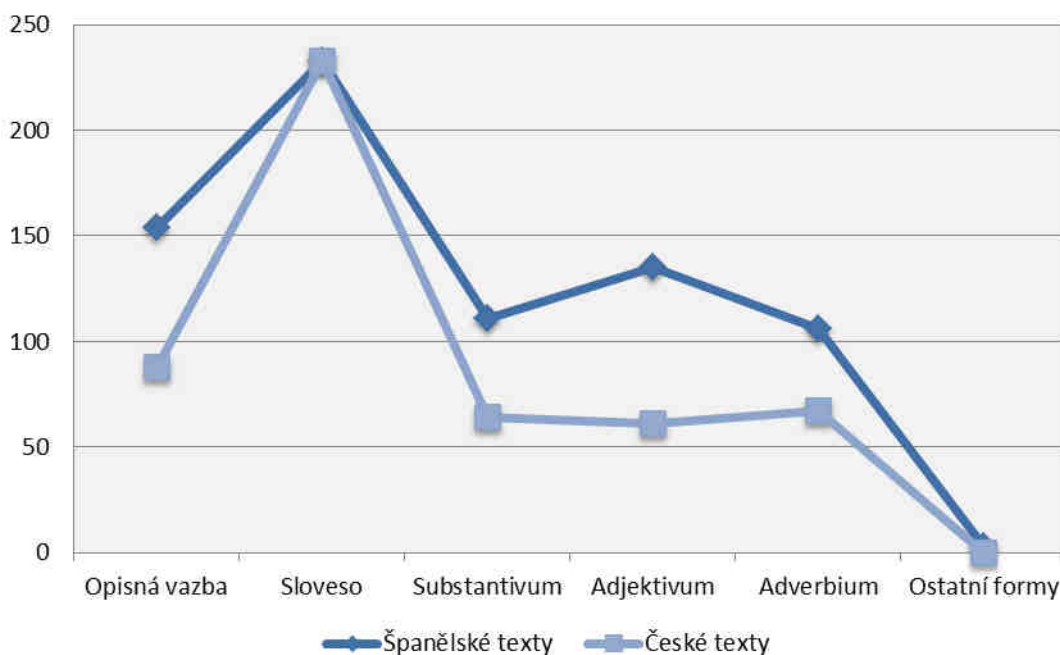
V první řadě se podíváme na vyjádření epistémické modality v obou jazycích. Pokud sečteme zjištěné hodnoty všech lexikálních způsobů, jakými lze vyjádřit jistotní modalitu, dostaneme konečné číslo 742 u španělsky psaných textů a 513 u českých. To znamená, že v češtině je užito celkem o 229 lexikálních výrazových prostředků epistémické modality méně než ve španělštině. Tento rozdíl můžeme vidět na následujícím grafu (*Graf 5*), který znázorňuje procentuální hodnoty celkových výskytů lexikálních výrazových prostředků epistémické modality ve španělštině a češtině. Můžeme vidět, že zjištěná hodnota u španělských textů dosáhla 59 %.

Graf 5: Srovnání četností výskytů lexikálních výrazových prostředků epistémické modality ve španělštině a češtině

Pokud bychom chtěli porovnat jednotlivé typy, kterými je možné vyjádřit epistémickou modalitu v obou jazycích, užijeme následující spojnicový graf (*Graf 6*), který zachycuje četnost užití jednotlivých lexikálních způsobů pro vyjádření epistémické modality ve španělštině a češtině.

Graf 6: Porovnání jednotlivých způsobů vyjádření epistémické modality ve španělštině a češtině

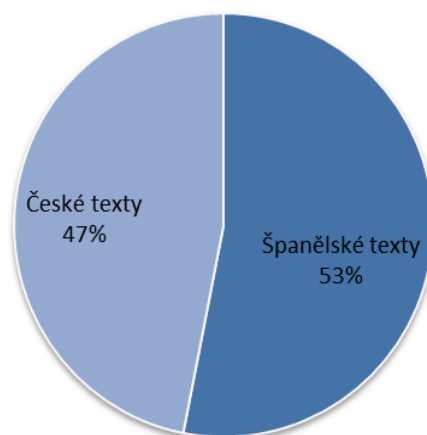
Z přiložené grafu (*Graf 6*) můžeme vyčíst, že nejčastěji mluvčí vyjadřuje jistotně modalitní postoje pomocí sloves. Jak ve španělštině, tak i v češtině jsme se shodně dostali na hodnotu 233 co do počtu výskytů. Druhým nejvíce užívaným lexikálním výrazovým prostředkem byla slovesná vazba *poder + infinitiv*, jenž má v češtině odpovídající ekvivalent, a sice vazbu *moci + infinitiv*. Ve španělských textech jsme našli celkem 154 výskytů s tímto slovesem. V českých textech jsme napočítali skoro o polovinu méně výskytů – konkrétně 88. Pokud bychom tyto dvě hodnoty chtěli procentuálně porovnat v rámci jednoho celku rovnému 100 %, ve španělských textech by vazba *poder + infinitiv* zastupovala 64 %, zatímco v českých textech by spojení slovesa *moci + infinitiv* představovalo 36 %. Pokud se podíváme na další lexikální způsoby vyjádření epistémické modality, můžeme si všimnout, že podstatná jména, přídavná jména a příslovce vyskytující se v českých textech představují téměř jednotnou linii (s menšími odchylkami). Lze říci, že zmíněné slovní druhy jsou v češtině relativně

vyvážené. Na druhou stranu spojnice znázorňující počet výskytů těchto slovních druhů ve španělštině vykazuje mírné výkyvy, přičemž dominantní postavení zastávají přídavná jména. Zbylé dva slovní druhy (substantiva a adverbia) jsou téměř na stejné úrovni co do počtu výskytů.

4.2. Evidencialita

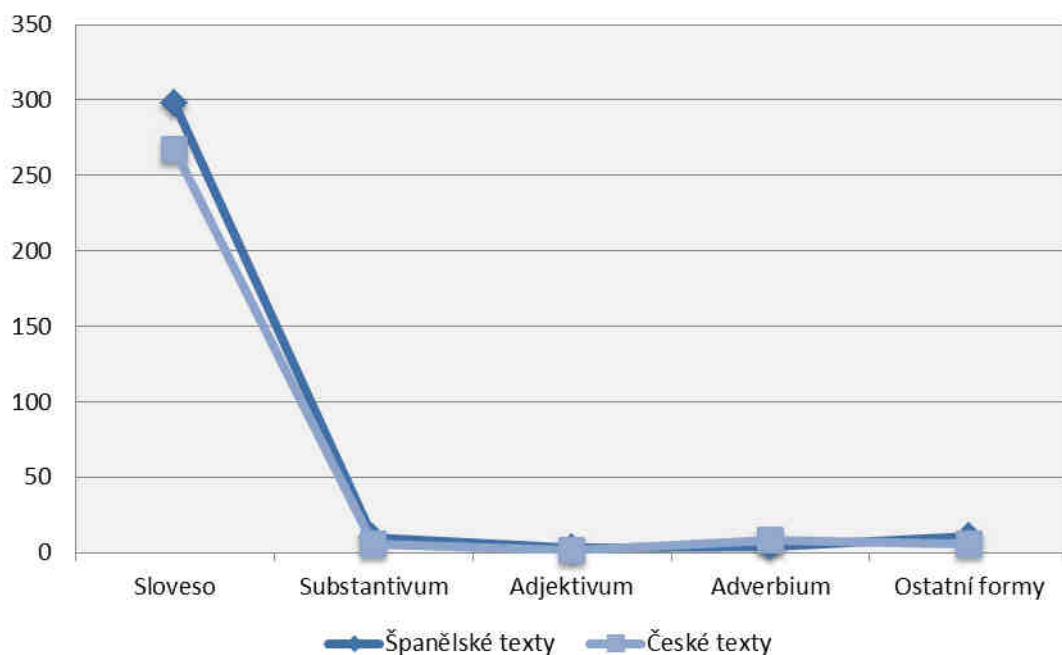
Nyní se podívejme na vyjádření kategorie evidenciality v obou jazycích, resp. výrazových prostředků s evidenciálním odstínem. Pokud bychom sečetli zjištěné hodnoty všech lexikálních způsobů, kterými mluvčí může vyjádřit typ evidence odkazující na zdroj informace, dostaneme se k číslu 326 u španělsky psaných textů a 288 u českých. To znamená, že v češtině je užito celkem o 38 lexikálních evidenciálních markerů méně než ve španělštině. Tento rozdíl můžeme vidět na následujícím grafu (*Graf 7*), který znázorňuje procentuální hodnoty celkových výskytů lexikálních výrazových prostředků evidenciality ve španělštině a češtině. Můžeme vidět, že zjištěná hodnota u španělských textů dosáhla 53 %, zatímco u českých 47 %.

Graf 7: Srovnání četností výskytů lexikálních výrazových prostředků kategorie evidenciality ve španělštině a češtině

Pokud bychom chtěli porovnat jednotlivé typy, kterými je možné vyjádřit kategorii evidenciality v obou jazycích, můžeme použít následující spojnicový graf (*Graf 8*), který zachycuje četnost užití jednotlivých lexikálních způsobů pro vyjádření evidenciality ve španělštině a češtině.

Graf 8: Porovnání jednotlivých způsobů vyjádření epistémické modality ve španělštině a češtině

Z výše uvedeného grafu (*Graf 8*) můžeme vyčíst, že nejčastěji mluvčí vyjadřuje kategorii evidenciality pomocí sloves. Ve španělských textech se slovesné tvary mající evidenciální význam objevily celkem v 298 případech. V českých textech jsme napočítali o 31 výskytů méně – konkrétně 267. Pokud bychom tyto dvě hodnoty chtěli procentuálně porovnat v rámci jednoho celku rovnému 100 %, ve španělských textech by slovesné evidenciální markery zastupovaly 53 %, zatímco v českých textech 47 %. Pokud se podíváme na další lexikální způsoby vyjádření kategorie evidenciality, můžeme si všimnout, že obě křivky vykazují téměř shodný průběh. Dále lze z grafu vyzorovat, že počínaje úsekem od podstatných jmen až do konce, se obě křivky navzájem překrývají bez větších výkyvů.

Závěr

Předkládaná diplomová práce propojuje teoretické poznatky se statistickým rozbohem určitého lingvistického jevu, prostřednictvím kterého jsem se snažila zachytit četnost výskytů lexikálních výrazových prostředků epistémické modalit a kategorie evidenciality ve španělských a českých žurnalistických textech.

Psaní diplomové práce předcházela četba různých odborných publikací, článků a statí souvisejících s tématem modalit. Jedním z nich byl i článek „*Algunas reflexiones en torno al concepto de modalidad*“ (2001) Ermily M. Pintové Yépezové. Autorka zde uvádí, že systematické užívání pojmu modalit vychází z teorie promluvy, na jejímž konceptu je založena analýza diskurzu. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla udělat malou odbočku od ústředního tématu této práce a věnovala jsem tak celou první kapitolu právě těmto dvěma oblastem lingvistiky, abych posléze mohla plynule navázat kapitolou věnující se modalitě.

V první kapitole jsem se zaměřila na pojem *diskurz* a jeho pojetí z hlediska lingvistiky. Podle Michaela A. K. Hallidaye (2004) je možné za diskurz považovat jakýkoli textový útvar, který svým rozsahem převyšuje větu. Pokud hovoříme o diskurzu v oblasti lingvistiky, soustředíme se zejména na komunikační (situační) kontext a jeho zamýšlený účinek, užívání a účinnost. S tím je úzce spojena tzv. *analýza diskurzu*, jejímž cílem je zkoumat způsoby, jakými se věty spojují ve vyšší celky a v jakém situačním kontextu se tyto nadvětné útvary vytvářejí. Později se pozornost lingvistů obrátila na rozdíl mezi pojmy *diskurz* a *text*. Rozlišovacím znakem, na jehož základě můžeme oba termíny vydělit, je protiklad psanost - mluvenost, přičemž text je projevem psaným, zatímco diskurz mluveným. V lingvistické tradici je diskurz vnímán jako aktivita účastníků promluvy v různých komunikačních situacích. Zastánci tzv. *teorie promluvy* poukazují na fakt, že jazyk je pouhým abstraktním systémem, dokud nedojde k jeho aktualizaci mluvčím subjektem v konkrétním řečovém aktu. Taková aktualizace zanechá ve výpovědi určité stopy. Mluvčí nejen vyjadřuje vlastní subjektivní postoj, ale hodnotí nebo komentuje dění kolem sebe. Na jazykové rovině souvisí tento subjektivní pohled na svět s kategorií modalit, které jsem věnovala celou druhou kapitolu.

Druhá kapitola byla zaměřena na vysvětlení samotného konceptu modalita. Na úvod jsem definovala pojem modalita jako postoj mluvčího ve vztahu k posluchači a k vyjadřovanému obsahu výpovědi jím samým. Na modalitu lze nazírat ze dvou hledisek: filozofického a lingvistického. Pojetí modalita vycházející z filozofie a modální logiky má své kořeny v antice, u Aristotela. Poprvé se setkáme s klasickým rozdělením typů modalita u švédského filozofa George Henrika von Wrighta, který vyděluje modalitu aléthickou, epistémickou, deontickou a existenční. U celé řady dalších autorů se setkáme s různými obměnami, ale navržené typologie stále mají kořeny v té původní. Na druhou stranu pojetí modalita z hlediska lingvistiky klade důraz na postavu mluvčího a jeho subjektivní postoj k výpovědi. V tomto směru hrají důležitou roli dvě stěžejní publikace: *Semantics* (1977) Johna Lyonse a *Mood and Modality* (1986) Franka R. Palmera. Oba autoři se soustředí na odlišení epistémické a deontické modalita. V pracích zejména zahraničních lingvistů se setkáme s nově navrženými typologiemi. Např. Jennifer Coatesová (1983) navrhuje sloučit deontickou a dynamickou modalitu pod společné označení *root modality*. V pracích Joan Bybeeové se setkáme s rozdělením na *agent-oriented*, *speaker-oriented modality* a jako samostatný typ vyděluje modalitu epistémickou, která odkazuje na míru přesvědčení mluvčího o pravdivosti tvrzení (stoprocentní jistota, pravděpodobnost, možnost nebo zdánlivá jistota). Z toho můžeme vyvodit, že problematika modalita je téma aktuální a předmětem novodobých vědeckých studií.

V publikacích a statích českých autorů byla modalitě věnována pozornost převážně v minulém století. Velkým přínosem byly referáty Miroslava Grepla „*K podstatě modálnosti*“ (1973) a „*Komunikativně pragmatické aspekty výpovědi*“ (1976). Autor rozlišuje mezi modalitou komunikativně intenční, voluntativní a jistotní. Dále byly v jedné z jeho pracích předloženy jednotlivé typy postojů, které mluvčí zastává ve vztahu k propozičnímu obsahu výpovědi. Základní typologie postojů sestává ze čtyř skupin: preferenční, evaluativní, emocionální a jistotně modalitní postoje. Pokud bych měla srovnat přístup k vědecké činnosti na poli modalita u obou jazyků, jednoznačně lze říci, že na rozdíl od španělštiny, v českém lingvistickém prostředí nenalezneme mnoho autorů, kteří by se modalitě věnovali detailněji.

Ve třetí kapitole jsem pojednala o vztahu modalita a subjektivity coby základního rysu modalita obecně. Vysvětlila jsem rozdíl v opozici subjektivní –

objektivní epistémická modalita. Se zajímavým poznatkem přichází Jan Nuyts, který subjektivitu řadí do kategorie evidenciality. Vychází z předpokladu, že subjektivně hodnocené skutečnosti musí být podloženy nějakým důkazem.

Předmětem čtvrté kapitoly teoretické části práce byla kategorie evidenciality. Definovala jsem ji jako oblast lingvistiky, která se zaměřuje na existenci zdroje, z kterého daná informace pochází. Alexandra Aikhenvaldová (2005) rozlišuje celkem šest druhů evidencí, které mohou být povahy vizuální, sensorické, inferenční, asumptivní, reportativní nebo citační. Na tomto místě bylo třeba dostat odpověď na otázku, zda je skutečně evidencialita subkategorií epistémické modality nebo se jedná o dvě samostatné kategorie. Vzhledem k tomu, že na danou věc neexistuje mezi autory jednoznačný konsensus, zvolila jsem kompromis počítající s tím, že v každém jazyce s určitostí můžeme najít výrazové prostředky, které jsou nositeli evidenciálního významu. Tzn. takové výrazy, které nějakým způsobem odkazují na zdroj, z jakého určitá informace pochází (typ evidence).

V páté kapitole jsem krátce pojednala o teorii mluvních aktů předložené Johnem Austinem a posléze Johnem Searlem. V rámci této teorie je předložena typologie ilokučních aktů. S epistémickou modalitou jsou spjaty tzv. asertivy neboli sdělovací akty související s pojmem jistoty a stupněm přesvědčení mluvčího.

Šestou a sedmou kapitolu jsem zaměřila na výrazové prostředky epistémické modality a evidenciality ve španělštině a češtině. V obou jazycích je možné obě kategorie vyjádřit morfologickými, syntaktickými i lexikálními prostředky. Podrobněji jsem se věnovala zejména posledně zmiňovaným, jelikož jsem se rozhodla, že výzkum bude založen právě na těchto prostředcích. Jak španělské, tak i české publikace počítají s lexikálními ukazateli epistémické modality. Ty mohou být povahy substantivní, adjektivní, verbální nebo adverbální. Problém představovala kategorie evidenciality a její vyjadřování v češtině. V česky psaných publikacích se s touto kategorií vůbec nepočítá, proto bylo třeba vymezit, podle jakých kritérií budou lexémy s evidenciálním významem vyhledávány.

Vzhledem k tomu, že praktická část práce je založena na analýze žurnalistických textů, věnovala jsem poslední kapitolu právě tématu žurnalistiky, jejíž podoblastí jsou zpravodajství a publicistika. Vyjadřovacím stylem těchto oblastí je tzv. publicistický

funkční styl, jenž se dále vnitřně diferenciuje. V rámci jednotlivých typů tohoto stylu můžeme vydělit různé žánry. V zadání diplomové práce je uvedeno pouze provést analýzu na základě žurnalistických textů, bez uvedení konkrétního žánru. Po delším rozmyšlení a rozvažování jsem došla k závěru, že na základě rozhovorů by se daná analýza mohla provést. Jsou to právě rozhovory, kde má člověk prostor vyjádřit svůj vlastní názor, hodnotit a komentovat události a dění ve světě. To vše souvisí se zaujetím subjektivního postoje k určité skutečnosti.

V první kapitole praktické části předkládám faktické údaje o výzkumu. Rekapituluji, jaké výrazové prostředky budou vyhledávány a podle jakých kritérií přiřazovány do konkrétních kategorií. V tomto ohledu nám pro lepší orientaci dobře posloužily dvě tabulky (*Tabulka 1* a *Tabulka 2*), převzaté z článku „*La comunicación del saber en los géneros académicos: recursos lingüísticos de modalidad epistémica y de evidencialidad*“ (2002) od Carmen Lópezové Ferrerové. Zároveň objasňuji, na jakých textech bude analýza provedena, a zdůvodňuji, proč jsem se rozhodla pro daný žánr. Dále je předložen seznam analyzovaných textů včetně bibliografických údajů. Před zahájením samotného výzkumu bylo třeba vypořádat se ještě s jedním problémem, a sice, že čeština nepočítá s kategorií evidenciality. Pro určení lexikálních výrazových prostředků mající evidenciální význam jsem vycházela z jednotlivých typů evidencí, které jsem vyjmenovala ve čtvrté kapitole teoretické části práce. Závěrem jsem stanovila pracovní hypotézu, která předpokládá vyšší četnost užití lexikálních výrazových prostředků ve španělsky psaných textech než v českých. Tato domněnka je založena na skutečnosti, že španělština je oproti češtině jazykem explicitnějším.

Samotná analýza příslušných textů spočívala v pečlivém zkoumání jednotlivých slov mající epistémický nebo evidenciální odstín. Nejdříve jsem přečetla celý text, abych se seznámila s jeho obsahem a všemi souvislostmi. Následovalo druhé čtení doplněno o označení jednotlivých výrazů (barevně podtržených). S odstupem několika dní jsem se k textům vrátila a znova přečetla. Musím říct, že jsem vždy objevila další výrazy, které jsem při prvním, resp. druhém čtení přehlédla. Teprve poté jsem přikročila ke sčítání jednotlivých výskytů a přiřazování do jednotlivých kategorií a slovních druhů. Získané hodnoty byly názorně představeny v tabulkách a následně procentuálně vyjádřeny v příslušných grafech. Pro ilustraci jsem uvedla konkrétní příklady (věty), které byly plně převzaty z analyzovaných textů.

Druhá a třetí kapitola byla zaměřena na analýzu španělsky a česky psaných textů a na zjištění hodnoty výskytů lexikálních výrazových prostředků epistémické modality a kategorie evidenciality. Z rozboru jednotlivých rozhovorů vyplynulo, že epistémická modalita může být vyjádřena ve španělštině prostřednictvím opisné slovesné vazby *poder + infinitiv* (vyjadřující možnost, nikoli dovolení – to je doménou deontické modality, která nebyla předmětem této práce). Z tohoto důvodu, že vazba *poder + infinitiv* může vyjadřovat více typů modalit, bylo zapotřebí zkoumat význam každé věty zvlášť. Španělština má rovněž ve svém lexikonu podstatná a přídavná jména, slovesa a příslovce mající epistémický odstín. Obdobné lexikální prostředky jsme našli i v češtině (česká obměna slovesné opisné vazby *moci + infinitiv*).

Závěrečná čtvrtá kapitola byla zaměřena na srovnání španělštiny a češtiny, jejímž cílem bylo předložit zjištěné hodnoty a výsledky celého výzkumu. Ve španělsky psaných textech jsme našli celkem 742 lexikálních prostředků, kterými lze vyjádřit epistémickou modalitu. V česky psaných textech to bylo číslo 513. Poměr mezi oběma hodnotami můžeme procentuálně vyjádřit v poměru 59:41 pro španělštinu. Nejčastěji byla epistémická modalita v obou jazycích vyjádřena pomocí určitých tvarů sloves a slovesných vazeb. Kategorie evidenciality byla vyjádřena ve španělských textech celkem ve 326 případech a v českých textech 288 krát. Nejčastěji byla kategorie evidenciality vyjádřena slovesy.

Z analýzy vzorku španělských a českých žurnalistických textů (rozhovorů) jsme zjistili následující skutečnosti:

1. V textech jednoznačně převažují lexikální výrazové prostředky epistémické modality před kategorií evidenciality.
2. Obě kategorie jak v češtině, tak ve španělštině, byly vyjádřeny zejména tvary určitých sloves (převážně v osobní formě) a za pomoci opisných slovesných vazeb (*poder + infinitiv* a česká podoba *moci + infinitiv*).
3. Potvrdila se naše domněnka, že španělštině je oproti češtině jazykem explicitnějším, tzn. že jsme zaznamenali vyšší četnost výskytů zkoumaného jevu ve španělsky psaných textech.

Resumen

La presente tesis de licenciatura denominada *La expresión de la modalidad epistémica en los textos periodísticos en el español en la comparación con el checo* combina los conocimientos teóricos con una investigación estadística de cierto fenómeno lingüístico, a través de la cual la autora trata de captar la frecuencia de los recursos léxicos de expresión de la modalidad epistémica y la evidencialidad en los textos periodísticos españoles en comparación con los checos. La tesis actual se puede considerar como una continuación de la investigación en el campo de la modalidad, ya que el tema de mi tesina de diplomatura, redactada y defendida en el año 2012, fue *El uso del indicativo y subjuntivo después del operador de modalidad de probabilidad (quizás en la posición no-inicial) en el español europeo*.

El trabajo se divide en dos partes: la primera, teórica, se basa en el estudio y la evaluación de la bibliografía disponible relativos a los campos de interés lingüístico que se especifican en el título de la tesis. Éstos son: la modalidad (epistémica), la evidencialidad y los recursos de expresión de ambas categorías. La parte práctica, por otra parte, está dedicada exclusivamente al análisis comparativo de los recursos léxicos de la modalidad epistémica y la evidencialidad en español y en checo.

Como ya he dicho, la redacción de la tesis ha sido precedida por la lectura de diversos artículos, publicaciones, y ensayos relacionados con el tema de la modalidad. Uno de ellos fue un artículo llamado „*Algunas reflexiones en torno al concepto de modalidad*” (2001) de Ermila M. Pinto Yépez. La autora afirma que el empleo sistemático de la noción de modalidad de plazo se basa en la teoría de la enunciación, teoría sobre la que se ha fundamentado el análisis del discurso. Por esta razón, decidí hacer una pequeña digresión del tema central de la presente tesis y dediqué el primer capítulo a estas dos áreas de la lingüística para poder continuar más tarde con otro capítulo dedicado a la modalidad.

El primer capítulo de la parte teórica lo dedicamos a la noción de *discurso* y su concepto desde el punto de vista lingüístico. Según Michael A. K. Halliday (2004), cualquier unidad textual que supera los límites de la oración, puede considerarse como *discurso*. Si estamos hablando del discurso en el campo lingüístico, nos concentramos especialmente en el contexto comunicativo y su efecto e intención. Con lo dicho está

estrechamente relacionado el análisis discursivo, cuyo objetivo es estudiar e investigar las maneras de cómo las oraciones se conectan en las unidades más altas y en qué contexto comunicativo se crean estas formas supraoracionales. Luego, los lingüistas se enfocaron en la diferencia entre los términos *discurso* y *texto*. El rasgo distintivo más relevante, a partir del cual podemos diferenciar ambos términos, es la oposición que el texto es escrito, mientras el discurso es hablado. En la tradición lingüística, el discurso se percibe como una actividad de los participantes de la enunciación en diversas situaciones comunicativas. Los defensores de la teoría de la enunciación están apuntando al hecho de que cualquier lengua no es más que un sistema abstracto hasta el momento en el que esté actualizado en un acto de habla concreto por el hablante. Aquella actualización siempre deja ciertas huellas en la oración. El hablante expresa no sólo su propia actitud subjetiva, sino también evalúa y comenta los acontecimientos y sucesos que lo rodean. En la superficie lingüística, aquella perspectiva subjetiva está relacionada con la categoría de la modalidad.

El segundo capítulo enfocó la explicación del concepto mismo de la modalidad. Al principio, definimos el término de *modalidad* como una actitud del hablante en relación con el locutor y el contenido de una oración expresado por sí mismo. La modalidad se puede ver desde dos perspectivas: filosófica y lingüística. El concepto de modalidad, partiendo de la filosofía y lógica modal, tiene sus raíces en la antigüedad. Por primera vez nos encontramos con la división clásica de los tipos de modalidades en una obra de un filósofo sueco, George Henrik von Wright. Este autor distingue entre la modalidad alética, epistémica, deóntica y existencial. Hay muchos autores que se inspiraron en la tipología presentada por von Wright. Por otro lado, el concepto de modalidad desde el punto de vista lingüístico pone énfasis en el personaje del mismo hablante y su actitud subjetiva hacia un enunciado. En este aspecto, hay dos publicaciones cruciales que desempeñan el papel principal: *Semantics* (1977) de John Lyons y *Mood and Modality* (1986) de Frank R. Palmer. Ambos autores se concentran en la diferencia entre la modalidad epistémica y deóntica. En las publicaciones, especialmente de autores extranjeros, podemos encontrarnos con las tipologías nuevas presentadas. Gracias a todo esto, podemos llegar a la conclusión de que el campo de la modalidad es un tema presente, vivo y es un asunto de ensayos científicos contemporáneos. Por ejemplo, Jennifer Coates (1983) propone fusionar la modalidad

deóntica con la dinámica bajo el nombre común llamado *root modality*. Otra autora, Joan Bybee, distingue entre *agent-oriented modality*, *speaker-oriented modality* y la modalidad epistémica, que se refiere al grado de certeza del hablante sobre la verdad de una aserción (la certeza total, la posibilidad o la certeza virtual).

En las publicaciones o ensayos de autores checos se prestó la atención a la modalidad sobre todo en el siglo pasado. Un gran aporte representan dos ensayos de profesor Miroslav Grepl: „*K podstatě modálnosti*” (1973) y „*Komunikativně pragmatické aspekty výpovědi*” (1976). El autor distingue entre la modalidad comunicativa – intencional, de voluntad y epistémica. Además, en un ensayo fueron presentados varios tipos de posturas con las cuales el hablante expresa su relación hacia el contenido proposicional del enunciado. La tipología básica de posturas consiste en cuatro grupos: las posturas preferenciales, evaluativas, emocionales y epistémicas. Al comparar los enfoques sobre la actividad científica en el campo de la modalidad en ambas lenguas, se puede decir que en español encontramos muchos artículos y ensayos que tratan este tema. Por otro lado, en el ámbito lingüístico checo no hallamos muchos autores que se dediquen a la modalidad con mucho detalle.

En el tercer capítulo he tratado sobre la relación entre la modalidad y la subjetividad como el rasgo principal de modalidad en general. He intentado explicar la diferencia entre la modalidad subjetiva y objetiva. Jan Nuyts (2001) descubre algo interesante, es decir que este autor incluye la subjetividad en la categoría de la evidencialidad. Partiendo del supuesto de que los hechos subjetivamente evaluados deberían de ser sustentados por alguna evidencia.

El objetivo del cuarto capítulo de la parte teórica ha sido la categoría de la evidencialidad, la cual he definido como un campo de la lingüística que se enfoca en la existencia de una fuente de la cual viene cierta información. La autora Alexandra Aikhenvald (2005) distingue en total seis tipos de evidencias que pueden ser de la naturaleza visual, sensorial, inferencial, asumptiva, reportativa o citativa. En este lugar cabe preguntarse, si de verdad la evidencialidad es una subcategoría de la modalidad epistémica o hablamos sobre dos categorías diferentes. Dado que no hay ningún consenso entre los autores, me basé en la hipótesis de que en cualquier lengua ciertamente podemos encontrar tales recursos de expresión que poseen un valor

evidencial. Es decir, aquellas expresiones que de alguna manera se refieren a la fuente de donde viene determinada información (un tipo de evidencia).

El quinto capítulo, denominado *La modalidad y los actos de habla*, he tratado brevemente sobre la teoría de los actos de habla presentada por John Austin y complementada por John Searle, su alumno. Según esta teoría, los enunciados sirven no sólo para expresar proposiciones con las que describir, constatar, o sea, decir algo, sino también para realizar acciones lingüísticas muy diversas en contexto, por ejemplo, dar una orden o hacer una promesa. Esta teoría presenta una tipología de los actos ilocutivos con los cuales estamos prometiéndole una acción. Searle agrupa los actos de habla en cinco grupos: los actos de habla asertivos dicen algo acerca de la realidad; los directivos pretenden influir en la conducta del interlocutor; los compromisivos condicionan la ulterior conducta del hablante; en los expresivos el hablante manifiesta sus sentimientos o sus actitudes; y los declarativos modifican la realidad. Son los actos asertivos que están vinculados con la noción de certeza y el grado de convicción del hablante sobre la verdad del enunciado, o sea con la modalidad epistémica.

En el sexto y séptimo capítulo me he especializado en los recursos de expresión de la modalidad epistémica y la evidencialidad en español y checo. En ambas lenguas podemos expresar las dos categorías mediante los recursos morfológicos, sintácticos y léxicos. A los mencionados últimamente me dediqué con más detalle, dada la decisión de basar la investigación en los recursos léxicos. Tanto las publicaciones españolas, como las checas, cuentan con los marcadores epistémicos léxicos. Pueden ser de carácter sustantivo, adjetivo, verbal o adverbial. Un problema representó la categoría de la evidencialidad y su propia expresión en checo. En las publicaciones checas no cuentan con esta categoría, por lo que fue necesario establecer algunos criterios según los cuales buscar los lexemas que poseen el significado evidencial.

Dado que la parte práctica está basada en un análisis de los textos periodísticos, dediqué el último capítulo de la parte teórica de la presente tesis al tema del periodismo, cuyos subgrupos son las noticias y el publicismo. El estilo expresivo de estas áreas es el llamado estilo funcional publicitario, que a su vez, se subdivide en categorías más específicas. Dentro del marco de las diferentes variedades de dicho estilo podemos encontrar varios géneros literarios. El objetivo de la presente tesis ha sido analizar

los textos periodísticos, sin haber especificado el género previamente. Después de largas deliberaciones llegué a la conclusión de que el análisis podría estar basado en las entrevistas, ya que es justamente en las entrevistas donde uno tiene espacio para expresar su propia opinión, evaluar y comentar los hechos que ocurren en el mundo. Todo esto está relacionado con la adaptación de una actitud subjetiva a cierta realidad.

En el primer capítulo de la parte práctica de la tesis he presentado los datos básicos de la investigación. Recapitulo, qué medios de expresión serán buscados y según qué criterios serán adscritos a las categorías concretas. En este sentido usamos dos tablas (*Tabla 1* y *Tabla 2*), para una mejor orientación, tomadas del artículo llamado „*La comunicación del saber en los géneros académicos: recursos lingüísticos de modalidad epistémica y de evidencialidad*” (2002) de Carmen López Ferrero. Al mismo tiempo explico qué tipo de textos serán usados para el análisis y porqué he decidido elegir este concreto género literario. También la lista de los textos analizados ha sido presentada, incluyendo los datos bibliográficos. Antes de empezar con la propia investigación hubo que superar el problema de que el checo no cuenta con la categoría de la evidencialidad. Para determinar los recursos léxicos de expresión que tienen un matiz evidencial, partí de los tipos de evidencias que fueron presentados en el cuarto capítulo de la parte teórica. Para concluir, he expresado una hipótesis de trabajo que presupone una mayor frecuencia de utilización de los recursos léxicos de expresión en los textos españoles que en los checos. Esta suposición se basa en el hecho de que el español es una lengua más explícita que el checo.

El propio análisis de los textos concretos consistió en el estudio cuidadoso de cada palabra que poseía un matiz epistémico y evidencial. En primer lugar, he leído todo el texto para enterarme de su contenido y de todas las conexiones. Continuando con una segunda lectura, he empezado a marcar las expresiones particulares. Unos días más tarde he vuelto a los textos y los leí otra vez. Tengo que decir que aparecieron otras expresiones que no había visto por la primera (o la segunda) vez. Después he procedido a contar todas las muestras que aparecieron en los textos y adscribirlas a las categorías y las clases de palabras. Los valores obtenidos han sido claramente presentados en las tablas y a continuación visualizados en los gráficos correspondientes. Para la ilustración he añadido algunos ejemplos concretos que fueron tomados de los textos analizados.

El segundo y el tercer capítulo se orientan al análisis de los textos escritos en español y en checo, y también a los valores de las apariciones de medios léxicos de expresión de la modalidad epistémica y de la evidencialidad obtenidos. Del análisis de las entrevistas resultó que la modalidad epistémica en español puede expresarse mediante la perífrasis verbal *poder + infinitivo* que expresa una posibilidad, pero no un permiso, que es el dominio de la modalidad deóntica que no formaba parte de la tesis. Por la razón de que *poder + infinitivo* puede expresar múltiples tipos de modalidades, hubo que estudiar el significado de cada oración por separado. También, el español tiene en su léxico los sustantivos, los adjetivos, los verbos y los adverbios que tienen un matiz epistémico. Unos recursos léxicos similares hemos encontrado también en checo (la variante checa de la perífrasis verbal *moci + infinitivo*).

El último, cuarto capítulo se ha enfocado en la comparación de ambas lenguas, cuyo objetivo ha sido presentar los valores y los resultados obtenidos de la investigación. En los textos españoles hemos encontrado en total 742 recursos léxicos con los cuales es posible expresar la modalidad epistémica. Por otro lado, en los textos checos ese número ha sido 513. La relación entre ambos números se puede expresar con una proporción porcentual de 59:41 para el español. En la mayoría de los casos, la modalidad epistémica en ambas lenguas ha sido expresada mediante los verbos y las perífrasis verbales. La categoría de la evidencialidad ha sido expresada en 326 de los casos en los textos españoles, mientras en los checos en 288 casos en total. Frecuentemente ha sido expresada por medio de los verbos.

A partir del análisis de todas las muestras de los textos periodísticos españoles y checos (de las entrevistas) hemos averiguado los siguientes hechos:

1. En los textos evidentemente prevalecen los recursos léxicos de expresión de la modalidad epistémica frente a la categoría de la evidencialidad. Esta aserción vale para ambas lenguas.
2. Las dos categorías, tanto en español como en checo, fueron expresadas mediante las formas verbales y las perífrasis verbales (*poder + infinitivo* y su equivalente checo *moci + infinitivo*).

3. Se ha comprobado nuestra hipótesis de que el español es una lengua más explícita en comparación con el checo. Es decir, que hemos registrado una mayor frecuencia del fenómeno estudiado en los textos españoles.

Seznam použité literatury

1. Aikhenvald, Alexandra Y (2005): *Evidentiality*. Oxford: Oxford University Press.
2. Aristóteles (1995): *Tratados de Lógica (Órganon) II*. Madrid: Gredos, S. A.
3. Austin, John (1962): *How to Do Things with Words*. Oxford: Oxford University Press.
4. Bartáčková, Kateřina (2013): *Prostředky modality v titulcích tištěných periodik*: diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Vedoucí práce: Jindřiška Svobodová, Katedra bohemistiky. Dostupné z: <https://theses.cz/id/5pr3ba/>
5. Bartošek, Jaroslav (2002): *Základy žurnalistiky*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta multimediálních komunikací.
6. Bauer, Jaroslav, Grepl, Miroslav (1970): *Skladba spisovné češtiny*. Praha: SPN.
7. Benešová, Eva, Uhlířová, Ludmila (1972): „Brněnské symposium o modalitě.“ In: Slovo a slovesnost, roč. 33. č. 1. s. 7. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=2145>
8. Bočák, Michal (2009): „Diskurz: neurčitá cesta kulturních, mediálních a komunikačních štúdií do centra svojho záujmu.“ In: Kultura–Média–Komunikace (Spektákl, mizející realita a (ne)bezpečí informací, diskurs(y) o diskursu). Olomouc: Univerzita Palackého. č. 1. s. 117–146. Dostupné z: http://michalbocak.weebly.com/uploads/2/8/1/2/2812791/bocak_diskurz_kulturalne_medialne_komunikacne_studia_2009.pdf
9. Bybee, Joan, Perkins, Revere, Pagliuca, William (1994): *The Evolution of Grammar: Tense, Aspect and Modality in the Languages of the World*. Chicago: University of Chicago Press.
10. Carretero, Marta (1991-1992): „Una propuesta de tipología de la modalidad: la aceptación como categoría modal.“ In: DICENDA. Cuadernos de Filología Hispánica. č. 10. s. 41-61. Dostupné z <http://revistas.ucm.es/index.php/DICE/article/view/DICE9192110041A/13245>

11. Chafe, Wallace, Nichols, Johanna (1986): *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology*. Norwood: Ablex Publishing Corporation.
12. Coates, Jennifer (1983): *The Semantics of the Modal Auxiliaries*. London: Routledge.
13. Cornillie, Bert (2015): „*On the Interactional Dimension of Evidentials. The Case of the Spanish Evidential Discourse Markers*. In: *Discourse Studies*. roč. 17. č. 2. s. 141-161. Dostupné z:
<http://dis.sagepub.com/content/17/2/141.abstract>
14. Cornillie, Bert (2015): „*Una aproximación interaccional a los adverbios epistémicos y evidenciales en el español conversacional*. In: *Spanish in Context*. Dostupné z:
http://www.academia.edu/8372823/Una_aproximaci%C3%B3n_interaccional_a_los_adverbios_epist%C3%A9micos_y_evidenciales_en_el_espa%C3%B1ol_conversacional_Bert_Cornillie. *Spanish in Context*. 2015
15. Crystal, David (2008): *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. 6th edition. Oxford: Blackwell Publishing.
16. Čechová, Marie, Krčmová, Marie, Minářová, Eva (2008): *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
17. Čejka, Mirek (1978): „*Čtvrté brněnské symposium o slovanské syntaxi*.“ In: *Slovo a slovesnost*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně. roč. 39. č. 1. s. 61-66. Dostupné z:
<http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=2503>
18. Čejka, Mirek (1980): „*Postavení jistotní modality ve struktuře výpovědi*.“ In: *Otázky slovanské syntaxe IV/2*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně. s. 53-62. Dostupné z:
http://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/121619/SpisyFF_227-1980-1_9.pdf
19. De Haan, Ferdinand (1999): „*Evidentiality and epistemic modality: Setting Boundaries*.“ In: *Southwest Journal of Linguistics*. č. 18. s. 83-101. Dostupné z:
http://www.academia.edu/755475/Evidentiality_and_epistemic_modality_Setting_boundaries

20. De Haan, Ferdinand (2012): „*Evidentiality and Mirativity*.“ In: The Oxford Handbook of Tense and Aspect. Dostupné z:
http://www.academia.edu/6049471/Evidentiality_and_Mirativity
21. De Haan, Ferdinand (2001): „*The Relation between Modality and Evidentiality*.“ In: Linguistische Berichte. č. 9. s. 201-216. Dostupné z:
http://www.academia.edu/755480/The_relation_between_modality_and_evidentiality
22. De Haan, Ferdinand: „*Typological approaches to modality*.“ In: W. Frawley (ed.): The expression of modality. Berlin: Mouton de Gruyter. 2006. S. 27-69. Dostupné z:
citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.134.3749&rep=rep1&type=pdf
23. DeLancey, Scott (1997): „*Mirativity: the grammatical marking of unexpected information*.“ In: Linguistic Typology. č. 1. s. 33-52. Dostupné z:
http://www.academia.edu/3929934/Mirativity_The_grammatical_marking_of_unexpected_information
24. DeLancey, Scott (2001): „*The mirative and evidentiality*.“ In: Journal of Pragmatics. roč. 33. č. 3. s. 369-382. Dostupné z:
http://www.academia.edu/3876369/The_mirative_and_evidentiality
25. Dokulil, Miloš (1973): „*Pojem modálnosti výpovědi ze stanoviska teorie odrazu*.“ In: Otázky slovanské syntaxe III. Brno: Univerzita J. E. Purkyně. s. 39-41. Dostupné z: <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/120825>
26. Drašarová, Lenka (2014): *Epistémická modalita (subkategorie evidenciality) v odborných španělských a českých textech: komparativní analýza*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Filozofická fakulta. Vedoucí práce: Miroslava Aurová, ústav romanistiky. Dostupné z:
http://theses.cz/id/9bllxs/DP_-_Lenka_Draarov.pdf
27. Fernández Sanmartín, Alba (2014): „*La expresión de la modalidad epistémica en el español científico-médico y en el español conversacional. Análisis contrastivo*.“ Universidad de Santiago de Compostela. Dostupné z:
<http://www.um.es/lacell/aelinco/contenido/pdf/39.pdf>

28. Ferrari, Laura Daniela (2009): „*Modalidad epistémica y evidencialidad en las conclusiones de artículos de investigación.*“ Universidad de Buenos Aires, Universidad Nacional de General Sarmiento. Dostupné z:
<http://seer.ufrgs.br/riterm/article/view/23990>
29. Fuentes Rodríguez, Catalina (1991): „*Algunas reflexiones sobre el concepto de modalidad.*“ In: *Revista española de lingüística aplicada*. č. 7. s. 93-108. Dostupné z: <http://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=1959747>
30. Givón, Talmy (2001): *Syntax. An Introduction. Volume I.* Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
31. Grepl, Miroslav (1973): „*K podstatě modálnosti.*“ In: *Otázky slovanské syntaxe III*, Brno: Univerzita J. E. Purkyně. s. 23–28. Dostupné z:
<https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/120824>
32. Grepl, Miroslav (1979): „*Komunikativně pragmatické aspekty výpovědi.*“ In: *Otázky slovanské syntaxe IV/1*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně. s. 15–37. Dostupné z: <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/121554>
33. Grepl, Miroslav (1979): „*Úvodní poznámky k tzv. jistotní modality.*“ In: *Slovo a slovesnost* 40. Brno. s. 102–104. Dostupné z:
<http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2594>
34. Hacquard, Valentine (2006): *Aspects of Modality*: dizertační práce. Los Angeles: University of California, Filozofická fakulta. Vedoucí práce: Kai von Finel, Department of Linguistics and Philosophy. Dostupné z:
http://ling.umd.edu/~hacquard/papers/hacquard_thesis.pdf
35. Halliday, Michael (2004): *An Introduction to Functional Grammar*. 3rd edition. London: Arnold.
36. Havlíková, Martina: *Používání subjuntivu/indikativu po operátorech pravděpodobnostní modality (quizás v neiniciální pozici) v evropské španělštině*: bakalářská práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta. Vedoucí práce: Miroslava Aurová, Ústav romanistiky. Dostupné z: http://theses.cz/id/lysb6x/BP_-_Martina_Havlkov.pdf
37. Havránek, Bohuslav, Jedlička, Alois (1981): *Česká mluvnice*, 4. vydání. Praha: SPN.

38. Hinojosa Mellado, María Paz (2008): *La persuasión en la Prensa Femenina: Análisis de las Modalidades de la Enunciación*. Madrid: Vision Libros.
39. Jiménez Juliá, Tomás (1989): „*Modalidad, modo verbal y modus clausul en español*.“ In: *Verba 16*. s. 175-214. Dostupné z:
https://minerva.usc.es/bitstream/10347/2738/1/pg_177-216_verba16.pdf
40. Karlík, Petr, Grepl, Miroslav (1998): *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia.
41. Klabíková Rábová, Tereza: „*Analýza diskurzu v současné francouzské perspektivě*.“ Lingvistika Praha 2013. Dostupné z:
<http://lingvistikapraha.ff.cuni.cz/node/169>
42. Kraus, Jiří (2003): *Vyjadřování polemčnosti a významových opozic v politickém diskurzu*. In: Čmejrková, Světa: *Jazyk, média, politika*. Praha: Academia.
43. López, Ferrero, Carmen (2002): „*La comunicación del saber en los géneros académicos: Recursos lingüísticos de modalidad epistémica y de evidencialidad*.“ In: Luttikhuizen, Frances: *V Congrès Internacional sobre Llengües per a Finalitats Específiques. The Language of International Communication*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona. 164–172. Dostupné z:
<http://userpage.fu-berlin.de/vazquez/vazquez/comunicacion.pdf>
44. Lyons, John (1977): *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
45. Marnette, Sophie (2005): *Speech and Thought Presentation in French: Concepts and Strategies*. London: John Benjamins Publishing Company.
46. Mills, Sara (2004): *Discourse*, 2nd edition. London. Routledge.
47. Narrog, Heiko (2012): *Modality, Subjectivity, and Semantic Change*. Oxford: Oxford University Press.
48. Nuyts, Jan (2001): *Epistemic modality, language, and conceptualization. A cognitive-pragmatic perspective*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
49. Osvaldová, Barbora, Halada, Jan a kolektiv (2007): *Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace*, 3. vydání. Praha: Libri.
50. Otázky slovanské syntaxe III (1973): *Sborník symposia „Modální výstavba výpovědi v slovanských jazycích Brno 27. – 30. září 1971*.“ Brno: Univerzita J. E. Purkyně.

51. Otázky slovanské syntaxe IV/1 (1979): *Sborník symposia Aktualizační (pragmatické) složky výpovědi v slovanských jazycích, Brno 6. – 9. září 1976*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně.
52. Otázky slovanské syntaxe IV/2 (1980): *Sborník symposia Aktualizační (pragmatické) složky výpovědi v slovanských jazycích, Brno 6. – 9. září 1976*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně.
53. Palmer, Robert F. (1986): *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press.
54. Papafragou, Anna (2000): *Modality: Issues in the Semantics-Pragmatics Interface*. New York: Elsevier.
55. Pihler Ciglič, Barbara (2007): „*Los marcadores verbales de modalidad epistémica y su papel en el desarrollo de las competencias comunicativas.*“ Universidad de Ljubljana. Dostupné z:
<http://revije.ff.uni-lj.si/linguistica/article/viewFile/2620/2745>
56. Pinto Yépez, Ermila (2001): „*Algunas reflexionas en torno al concepto de modalidad.*“ Maracaibo: Universidad del Zulia. Telos Vol. 3. č. 1., str. 149–167. Dostupné z:
<http://publicaciones.urbe.edu/index.php/telos/article/viewArticle/1206>
57. Poledníková, Jana (2012): *Prostředky modalit při vyjadřování vlastního mínění v diskusních pořadech*: diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Vedoucí práce: Jindřiška Svobodová, katedra bohemistiky. Dostupné z:
<https://theses.cz/id/4qqdsy/?furl=%2Fid%2F4qqdsy%2F;lang=sk>
58. Pořízková, Kateřina (2008): *Jistotní (epistémická) modalita v klasické řečtině*: dizertační práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce: Antonín Bartoněk, ústav klasických studií. Dostupné z:
http://is.muni.cz/th/10808/ff_d/
59. Rataj, Vlastimil: *Andská španělština jako produkt kontaktu s kečuánštinou a ajmarštinou*: dizertační práce. Praha: Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Vedoucí práce: Bohumil Zavadil, ústav románských studií. Dostupné z:

file:///C:/Users/I313556/Downloads/IPRT_2010_1_11210_0_134811_0_103859.pdf

60. Rescher, Nicholas (1968): *Topics in Philosophical Logic*. Dordrecht: Reidel.
61. Rooryck, Johan (2001): „*Evidentiality, part I.*“ In: *Glott International* 5 (4). s. 125-133. Dostupné z:
<https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/14555/Rooryck%20-%20State%20of%20the%20article%20Evidentiality%20Part%20I.pdf?sequence=1>
62. Rooryck, Johan (2001): „*Evidentiality, part II.*“ In: *Glott International* 5 (5). s. 219-250. Dostupné z:
<https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/14586/Rooryck%20-%20State%20of%20the%20article%20Evidentiality%20Part%20II.pdf?sequence=1>
63. Searle, John (1969): *Speech Acts, An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: University Press.
64. Šmilauer, Vladimír (1966): *Novočeská skladba*. Praha: SPN.
65. Verstraete, Jean-Christophe (2001): „*Subjective and objective modality: Interpersonal and ideational functions in the English modal auxiliary system.*“ In: *Journal of Pragmatics* 33. s. 1505–1528. Dostupné z:
<https://lirias.kuleuven.be/bitstream/123456789/258623/2/jcv-subjobjmod.pdf>
66. Von Wright, Georg H. (1951): *An Essay in Modal Logic*. Amsterdam: North Holland Publishing Company.
67. Zavadil, Bohumil (1980): *Kategorie modality*. Praha: Univerzita Karlova.
68. Zienkowski, Jan, Östman, Jan-Ola, Verschueren, Jef (2011): *Discursive Pragmatics*. Amsterdam: John Benjamin Publishing Company.